

VÕITKE MAAILM ÄRA

(AUTOR TEADMATA)

ESIMENE RAAMAT

Esimene peatükk

Segadused, mis keiser Nero ja Julianuste-Claudiuste suguvõsa langemine endaga kaasa tõi, olid lõpule jõudnud.

Juuda sõjavägede ülemjuhataja Vespasianus oli idapoolsete leegionide poolt keisriks kuulutatud. Ta oli oma vastaseid võitnud ja võidukalt Rooma tulnud. Roomal oli jälle uus keiser. Kõik hõiskasid ja nüüd võidi jälle pidusid pidada.

Maksimuse tsirkuses istus mitmeid tuhandeid inimesi, kes ootasid, milliseid lõbustusi keiser täna oma rahvale pakub. Rahvas rääkis omavahel, naeris ja vedas üksikute võistlusmängude võitude peale kihla. Kui mõni Rooma vägevatest oma naise ja suure orjade hulgaga kohale ilmus, vaatas rahvas imestusega nende toredust ja hiilgust. Siis küsiti üksteiselt nende auastmete ja rikkuse kohta ning sosistati nende ja nende abikaasade kohta naljakaid lugusid.

Ühes loožis keisri tribüüni lähedal istus Quintus Petilius Cerealis oma abikaasa Sabinaga. Nende selja taga seisis kullaga palistatud riietes nende orjad ja orjatarid. Nad seisis nagu kivikujud ja ootasid oma kõrgete härraste käsku. Kaks noort orjaneitut seisis proua Sabina kõrval ja lehvitasid talle paabulinnu sulgedega tuult. Uudishimulikult ja imetlusega vaatles rahvas seda toredust ja ilusat naist, kuid kõige enam Cerialist ennast, kellest teati, et keiser oli nimetanud ta Germaania sõjavägede ülemjuhatajaks. See oli raske ülesanne, mille Cerealis oli enda peale võtnud, aga see oli ka kogenud väejuhi vääriiline, sest Arminiuse aegadest peale ei olnud Rooma positsioonid kauges Germaanias nii nõrgad olnud nagu

nüüd, kus Bataavia kangelane Civilis koos oma lepinguosalistega oli tunginud kuni Galliani.

Rikkad ja suursugused Rooma ametimehed astusid Cerialise looži ja tervitasid austusega teda ja tema abikaasat. Nagu iseenesestmõistetavalt võttis ta vastu austust ja meelitusi, kusjuures tema rahulik nägu ei avaldanud ei rõõmu ega heameelt. Sabina aga kõneles lahkelt ühe noore ohvitseriga, keda ta enda juurde oli kutsunud.

"Sa jääd siia ja istud minu kõrvale!"

Noormees vaatas ebakindlalt proua Sabina ja siis oma kõrge ülema poole, kelle erilise poolehoidu osaline ta oli. See oli ilus noormees ja roomlanna silmad vaatasid väljakutsuvalt tema poole üles.

"Ära räägi vastu, Marcellus, siin on sinu koht. Ma tahan sinuga juttu ajada. Sa pead siin Cerialiste juures rahva tähelepanu enda peale tõmbama, et nad näeksid sinus tulevast suurmeest. Cerialis on sinuga rahul ja ta ülendab sind peagi. Kui te sõjast õnnelike võitjatena tagasi tulete, siis paistab keiserlik armupäike Cerialise soovitude tõttu ka sinu peale ja hea sissetulekuga kohad, nagu maakonna valitseja või prefekti koht, ei ole sulle kättesaamatud.

"Oh, ilus käskijanna, millist kõrgust näitad sa minu alandlikule meelele!"

"Sõna "alandlik" ei sünni roomlase kohta" vastas ilus naine noomivalt, "ainult kõige kõrgemat peab roomlane püüdmise vääriliseks. Sul peab auahnust olema, Marcellus. Mispärast ei taha sa jumalatel kõige kõrgemat õnne nõuda, mis nad surelikele anda võivad, kuigi nad on sind nii keha kui ka vaimu poolest ilusate andidega ehtinud?"

Meelitused olid vanas Roomas moes, kuid see kiitus kõrgelseisva naisterahva poolt ajas noormehele vere palgesse ning ta pidi naise leekiva pilgu ees silmad maha lööma. Sabina oli oma lahkusega liiga kaugele läinud ja Marcellus, kes oli Cerialisele truud, oleks kõige parema meelega ära läinud, kuid

Sabina ei lasknud tal minna. Ta oli noor ja tahtis oma elust rõõmu tunda, Cerialis oli temast palju vanem ja kuna ta ennast täiesti riigiasjadesse pühendas ja oma auahneid plaane ellu viis, jäi tal noore naise jaoks vähe aega. Nii katsus naine ennast ise lõbustada ega kohkunud väikese õnnemängu eest ilusa noormehega tagasi. See ei olnud vanas Roomas midagi uut, sest sellel hiilguse ja suuruse ajal oli abielutruudus haruldane asi.

"Kui keiser tuleb," hakkas Sabina jälle rääkima "kutsub ta Cerialise enda juurde ja mina jään siia üksi. Kas sa tahad, et ma siin igavust tunnen?" Ja jälle heitis ta noormehele leegitseva pilgu.

Kõlavad muusikahelid kuulutasid keisri lähenemisest, kõikide pilgud pöördusid sissepääsu poole, mille kaudu Vespasianus oma hiilgava kaaskonnaga tsirkusesse astus. Keisri kõrval sammus tema noorem poeg Domitianus. Vanem poeg Titus viibis veel Palestiinas, kus ta pidi juuda sõja lõpule viima.

Oma lihtsa riietuse tõttu oli keiser oma kaaskonnast kergesti eristatav. Lahkelt naeratas ta rahvale, kes teda müriseva hõiskamisega vastu võttis – lootis ju rahvas selle keisri all paremaid aegu, kui nad keiser Nero ja tema verejanuliste eelkäijate all olid tunda saanud.

Kõrged aukandjad istusid neile määratud kohtadele. Kui keiser Cerialist nägi, käskis ta tema enda juurde kutsuda, nii nagu Sabina oli ennustanud, ja oma tribüüni lähedale istuda.

Keisri märguande peale algasid verised võitlusmängud, mis kombelõtvu roomlasi üle kõige vaimustasid. Areeni lasti suurel hulgal metsloomi, need ässitati üksteisele kallale ja siis pidid loomade taltsutajad või gladiaatorid nendega võitlema. Tsirkus kajas vastu loomade mõirgamisest, võitlejate karjumisest ja langenute oigamisest, sest nende veriste kehade peal käis võitlus edasi. Roomlastele, kes kaastunnet ega halastust ei tundnud, meeldis see väga. Ärevus hoidis kõiki

oma meelevaldas. Võitjatele hõisati, kuid langenuid teotati sõimusõnadega.

Ka Cerialise abikaasa üle oli see möll meelevald saanud. Ta plaksutas käsi. "Tore! Suurepärane!" hüüdis ta mitmel korral tsentuurio poole ja nägi võõrastusega, et see üldisest rõõmust osa ei võtnud.

"Kas see vaatepilt on sulle liiga võigas?" küsis ta imestades. "Kas see on võimalik? Sa oled ju sõjamees, sind peaks võitlus kõige rohkem vaimustama."

Marcellus ei vastanud talle. Põlastaval pilgul vaatas ta rahva poole, kes oma lõbujanus oli nii metsikuks läinud. Tumedal pilgul proua Sabina poole vaadates osutas ta areeni poole ja küsis: "Kas sa tahaksid seal all olla, käskijanna?"

"Mina?" ja proua Sabina tõstis uhkelt pead. "Need on ju gladiaatorid!"

"Kas nemad pole siis inimesed?"

Nüüd nimetas ilus naisterahvas teda unistajaks. Ja kui ta nii noor ja ilus ei oleks olnud, oleks ta tema peale tõsiselt pahaseks saanud.

"Järgnev etendus meeldib sulle kindlasti rohkem. Seal võitlevad Germaania sõjavangid Germaania metsadest püütud kiskjatega ja nii võid sa tundma õppida vaenlasi, kellega sul Germaania metsades peagi võidelda tuleb. Need on toredad loomad, Cerialis näitas neid eile mulle nende puurides ja seletas, kui raske neid oli kinni püüda."

Marcellus aga ei saanud sellestki lõbust aru ja ilma, et tema ilme oleks rõõmsamaks muutunud, küsis ta: "Nii et Teutobod siis ikka tapetakse täna?"

"Jah!"

"Ja temaga koos tema seltsimehed, kes oma hertsogi pojaga vabatahtlikult surma lähevad?"

"Vabatahtlikult? No jah, kuidas keegi seda võtab. Vangivõetud brukterlased nõudsid küll, et neid koos nende vürstiga surra lastaks, kuid nad oleks niikuinii areeni saadetud,

sest Teutobodist üksi oleks vähe olnud. Meie, hellitatud roomlased armastame ju ainult hulkade võitlusi."

Kui Marcellus Brukteri vürsti kurva saatuse pärast kahetsust avaldas, vaatas Sabina talle imestunult otsa ja ütles: "Mis peab siis sõjavangidega tegema? Ja pealegi, lõbu peab ju ka saama!"

"Meie armuline keiser oleks Teutobodi heameelega päästnud. Ta tahtis teda Germaani hõimudega läbirääkimiste pidamisel läbirääkijana ja lepitajana kasutada ning pakkus talle isegi aukohta Rooma sõjaväes, aga uhke germaanlane keeldus ning teotas sellega keisrit ja Rooma riiki. Nüüd saab tema oma karistuse kätte ja meie saame oma lõbu."

Ta naeris valjusti ja imestas Marcelluse üle, kes nende lõbustuste juures nii tõsiseks jäi. Ta oleks teda peaaegu igavaks nimetanud, kuid et ta teistest erines ja temale, kõrgeistündinud naisterahvale vastu hakkas, see erutas teda ja suurendas tema igatsust noormeest vallutada. Kuid kogu tema lahkus pörkus Marcelluse jaheda viisakuse vastu. Jah, see noormees oli teistsugune kui teised. Ta oli tsirkusesse tulnud vastu tahtmist – ainult Cerialise käsu peale, ja seal, kus viiskümmend tuhat verejanulist roomlast põnevusega areenil toimuvat vahtis, tõrkus tema hing selle tooruse vastu.

Etenduse lõpus muutus rahva kiidukisa mürisevaks hõiskamiseks, millega tervitati ellujäänud gladiaatoreid. Verelompide ja surnukehade hunnikute vahel seistes võtsid nad uhkelt vastu auhindu, mis olid nende peale sõlmitud kihlvedude tõttu suuremaks muutunud.

Siis hakati areeni puhastama. Surnud ja purukskistud inimeste ja loomade kehad veeti välja, haavatud loomadele ja inimestele andis selle jaoks ametisse seatud areeniametnik terava mõõgaga armulöögi, et surm kiiremini tuleks. Rahval oli küll õigus siis armu anda, kuid ta oli palju verd näinud ja nõudis veel enam. Ühtegi kätt ei tõusnud, kellegi hääl ei hüüdnud armuandvat sõna. Haavatutele anti surmahoop, veri

lasti kanaleid mööda ära joosta, verejäljed aga riputati üle värske liivaga.

Järgmine etendus võis alata. Kui keiser selleks märku andis, toodi areenile kaks metssiga ja üks karu. Need olid ilusad loomad ja roomlased tervitasid neid Saksa metsade elanikke tõsise vaimustusega. Peagi tõmbas nende tähelepanu enda peale aga noor Brukteri vürst, kes oma kaaskonnaga areenile astus. Kõrgekasvulised germaanlased olid roomlastele tuttavad. Sadade kaupa teenisid nad Rooma sõjaväes; ka keiser Nero ihukaitsevägi koosnes ainult germaanlastest. Kuid kena noormees, kes oma seltsimeeste ees sammus, kütkestas kõikide pilku. Pealtvaatajad kergitasid end kohtadel, kõik silmad olid suunatud Brukteri vürstile.

Täies sõjaehtes, tiibadega sõjakiiver heledate lokiis juuste peal, lühike mõõk käes, kuid ilma kilbita, seisis Teutobod seal vahva kangelasena.

"Õnn sulle, keiser! Sind tervitavad surmaminejad!" oli hüüd, millega võitlejad areenilt tavaliselt tervitasid.

Teutobod ja tema germaanlased aga ei tervitanud keisrit, nad ei austanud teda ega tema uhket kaaskonda mitte ühegi pilguga. Vabalt, peaaegu rõõmsalt vaatas Teutobod sinise taeva poole, mida ta peale pikka vangisviibimist jälle kord nägi. Kuigi võib-olla lühikeseks ajaks, ometi oli see päike, mis talle vastu säras ning tema võitlust ja surma valgustas. Germaanlane ei kartnud surmavõitlust. Teutobodile tähendas surm vabakssaamist, edasielamist Walhalla kõrgustes, sest tema au kilp oli puhas – mitte arguse, vaid alatu pettuse ja äraandmise läbi oli ta roomlaste kätte vangi langenud.

Kurva naeratusega vaatasid germaanlased metsloomadele, nende kodumaa metsade kaaselanikele, kes kartlikult nende eest taganesid. Nad ei tunginud neile kallale, olid nemadki ju kavalusega ohvriks langenud ja oma vabaduse kaotanud.

Kuid pealtvaatajad muutusid peagi kannatamatuteks –

roomlased ei tahtnud ju mitte ainult germaanlasi ja metsloomi näha, nad tahtsid ka verd ja võitlust. Tuliste raudoradega ärritati loomad vihale, kuni nad valu ja viha pärast meeletuiks läksid ja inimestele kallale tungisid. Nüüd hakkas hirmus võitlus, sest germaanlased ei tahtnud metsloomade saagiks langeda. Walhallasse saab vaid see, kes langeb vaenlasega võideldes. Nüüd pidid roomlased germaanlaste jõu ja julguse üle imestama. Teutobodi kõrge kuju kerkis siin-seal võitluse möllus nähtavale, kuni loomade verised kehad areenil maas lamasid. Ka mehed olid haavatud, kuid mitte võitlusvõimetud.

Rahval oli nüüd õigus armu anda, kuid ühtki kätt ei tõusnud, nad tahtsid veel rohkem verd näha, nad tahtsid kangelaste surma näha. Areenile astusid gladiaatorid. "Õnn sulle, keiser! Sind tervitavad surmaminejad!" kõlas üles keisri tribüüni poole ja võitlus algas.

Rahulik ülevus paistis Teutobodi näolt, kui ta gladiaatoritele vastu astus. Ta viivitas neile kallaletungimisega, ilmselt ei pidanud ta vastaseid oma väärilisteks, kuna nad sunnilt võitlusse astusid. Kuid valikut ei olnud. Tuli võidelda, et Walhallasse minna ja pealegi olid gladiaatorid roomlased, nende isamaa vaenlased. Järgnes võitlus, mis verejanulistele roomlastele palju naudingut pakkus. Karjatuste vahele kostsid mõõgalöögid, eelnevast võitlusest väsinud germaanlased ei teinud vastastele nende võitmist sugugi kergeks. Aegajalt langes mõni surmavalt haavatuna liivale, kuid ka mõned roomlased saadeti varjude riiki. Teutobod jäi oma kaaslastest viimasena seisma. Nüüd tormasid kõik gladiaatorid temale kallale. Ta leidis varju surnukehade hunniku taga ja tundus nagu oleks tema jõud tema haavadega koos kasvanud, nii võimsasti kaitses ta ennast.

Ka nüüd oleks rahvas võinud armu anda. Keiser, kellel oli Teutobodist kahju, vaatas ümberringi. Tema ise ei tohtinud areenile antud vange rahvalt ära võtta. Kõikide pilgud vaatasid küll imetlusega vahva germaani vürsti poole, kuid ükski käsi ei

tõusnud ja keegi ei hüüdnud armuandvat sõna. Metsiku rõõmuga jälgis rahvas tema ebavõrdset võitlust ja kui tema tiivakiiver enam üle peade ei paistnud, sest mõõk oli tunginud talle südamesse, puhkes rahva seas kiidutorm, mis kuidagi ei tahtnud vaibuda.

Rahva lõbujanu oli kustutatud, nad ei tundnud kaasa areenil langenuile, kuid keiser, kes julgust ja vaprust austas, ütles: "Temast oli kahju!"

Ka noorele tsentuurirole Marcellusele ei teinud kangelase surm rõõmu ja Sabina kasvava vaimustuse juures muutus tema pilk üha tumedamaks. Teda pahandas rahva ja veel enam aga suursuguse seltskonna toorus, kes sellest rõõmu tundsid, et lõbuhimu ohvriks langes mees, kes kuni keisri endani igapäev ennast austama sundis.

"See oli ometi midagi gladiaatorite ja loomade võitlusest erinevat," hüüdis Sabina. "Kui vaimustunult rahvas hõiskab! Ta austab neid, kes mehiselt surevad! Kas sulle ei meeldinud ka see etendus?" küsis ta noore tsentuurio poole pöördudes. "Selles näitemängus osalejad olid ju ometi sellest tõust, kellele sa peagi vastu astud. Hoiä ennast, Marcellus. Teil saab vägevate vaenlastega tegemist olema."

"Jah, vaenlastega, kelle vaprus minus juba täna aukartust äratas."

"Jah, üks ole, need olid ilusad mehed, eriti noor vürst, tal olid nii ilusad kuldsed juuksed. Oh, Marcellus," lisas ta elavalt juurde, "mine sinna alla ja too mulle üks juuksesalk."

Noormees vaatas talle imestades otsa. Kuna ta Rooma seltskonna elu veel eriti ei tundnud, siis ta ei teadnud ka seda, et Rooma naised end heameelega kollaste juustega ehtisid. Tal polnud aimugi, milleks proua Sabina seda juuksesalku vajab.

"Mine! Ma armastan neid kollaseid juukseid nii väga!"

Pead raputades andis ta naise soovile järele. Kuid see ei olnud talle vastumeelt, ta oli rõõmus, kuna nii võis ta selle naise lähedusest, kes tema mõtte- ja tundemaailmale nii võõras

oli, mõneks ajaks pääseda. Pealegi tõmbas teda langenute juurde sügav kaastunne.

Spolaariumi ees, milles olid surnukehad, istusid areenisulased ja heitsid surnute riiete ja relvade peale liisku.

"Jumalate juures, Cajus, õnnjumal on sinu poolt. Vürsti mõõka oleksin ka mina endale tahtnud."

"Kuus silma, Jupiteri juures, kuub on minu oma."

"Siin on üks karusnahk!"

"See on vana tatarlase oma, kes vürsti taga käis."

"Ja kuldne lukk!"

"Minu õnn! Tänan sind, Fortuuna!"

Marcellus läks mängijatest ja lobisejaist sulastest mööda. Spolaarium oli ka rahvale lahti - küllap sellepärast, et nende verist lõbu mitte takistada – seepärast ei keelanud keegi tal sisse astuda. Tal oli tükk tegemist, et surnukehade hunniku seest Teutobodi keha leida. Ta kutsus ühe sulase ja käskis sellel Teutobodi keha otsida. Ta oli küll sõjamees, kelle läheduses surm oli sageli rikkalikku lõikust pidanud, kuid ometi oli tal neid verejanu ohvreid raske vaadata. Viimaks oli noore vürsti surnukeha leitud. Ta keha oli küll haavadega kaetud ja verega määritud, kuid tema näost paistis siiski uhkus ja rõõm. Kurvalt vaatas Marcellus tema poole alla.

"Kas sinu suguvennad, kellega ma võitlema lähen, on sama vaprad kui sina?"

Vastumeelselt mõtles ta Sabina käsu peale, kuid pidi seda täitma. Ta lõikas endale surnu helekollastest juustest kaks salku. "Ära pahanda, et ka mina sind rõövima pean," ütles ta tasakesi. "Ühe salgu võtan ma endale mälestuseks ja kui ma sinu kodumaale lähen, jutustan ma seal, et sa surid kangelasena."

Marcellus pöördus minekule. Siis märkas ta, et tema riided olid verega määritud. Nii ei võinud ta Sabina ette astuda ja selle üle oli ta üpris rõõmus. Ta saatis ühe areenisulase Cerialise juurde ja laskis ennast vabandada.

Verised vaatamängud kestsid edasi ja Sabina pidi ilma Marcelluseta toime tulema. Tema vabandus oli küll põhjendatud, kuid Sabina vihastas siiski, parem oleks ta loobunud kollasest juuksesalgust. Ta otsustas Marcellusele rikutud kuue asemel saata ilusa pidukuue, ilusama ka Cerialise kuubedest. Ikka palavamaks muutus temas soov noormeest endale võita, hoolimata noormehe tagasihoidlikkusest ei kaotanud ta lootust. Seejuures lootis ta väga oma rikkuse ja kunstlikult suurendatud ilu peale. "Täna õhtul peab ta meie juurde peole tulema!" lohutas ta ennast. Ta töötas endale, et võidab selle ilusa noormehe endale. Samal ajal istus Cerialis nagu harilikult vaikselt ja tõsiselt ega pannud võitlust tähelegi. Ta oli lapsepõlvest alates selliseid etendusi liiga palju näinud, tapmine ja suremine ei erutanud teda enam, see oli ju tegelikult tema elukutse. Samal ajal, kui kõik tema ümber vaimustusid, sepihtses tema oma auahneid plaane.

Kuid sellel valjul mehel oli ka üks nõrk külge. See oli armastus oma kuueaastase poja Horatiuse vastu. Tema pärast ta muretses ja püüdis auastmelt kõrgemale tõusta. Ta tahtis rajada pojale tulevikku, et kõrgemad kohad ja isegi Rooma keisritroon oleksid temale kättesaadavad. Keisritroon? Vespasianus oli ju keiser, aga ka tema oli olnud kõigest sõjaväe ülemjuhataja. Pealegi oli Horatius tark, ilus ja terve nagu tema isegi. Isa nägi vaimus oma poega juba maailmavalitsejana.

Samal ajal kui Cerialis tsirkuses oma auahneid plaane haudus, mängis tema poeg orjaneiu Akte valve all oma isa aias ja kuulas lapseliku vaimustusega Akte jutustamist. Keegi ei aimanud, mida Akte poisile jutustas. Vabakslastud orjad, kelle vastutusele väike Horatius oli jäetud, olid rõõmsad, et noor orjaneiu hellitatud ja kangekaelse poisiga nii hästi hakkama sai ja et Akte armsa olekuga kõigi südamed oli võitnud, anti laps tema hoolde, ehk küll ta ainult lühikest aega majas oli olnud.

"Akte, kust sa kõiki neid ilusaid lugusid tead?" küsis poiss.

"Minu ema jutustas neid mulle."

"Kus sinu ema on?"

"Mind kisti tema juurest ära, müüdi ja saadeti ühest kohast teise. Oh, kui väga ma ema järele igatsen!" vastas Akte ja talle tulid pisarad silma. "Sa ju tead, kuidas ma teie juurde sattusin, Horatius. "

"Ma tean seda. Ja mina tahtsin sinuga mängida. Ma armastan sind, Akte," ütles poiss ja pani talle käed ümber kaela, "sa pead alatiseks minu juurde jääma!"

"Sa armas laps, keda Issand mulle minu viletsuses trööstiks andis!" Akte suudles poisikest.

"Sa pead rõõmus olema, Akte. Sa tead, minu isa on rikas ja vägev, ta peab sinu ema ära ostma ja sinu juurde tooma."

"Minu ema on puhkama läinud."

"Kas me ei võiks tema juurde minna?"

"Tee tema juurde viib läbi pimedada värava, mis on täis hirmu ja ehmatus, seda nimetatakse surmaks ja inimesed kardavad seda."

"Minu isa ütleb, et roomlane ei kardab surma!"

"Oh, Horatius, seda ütlevad roomlased ainult kangekaelses uhkuses, sest te ei tea, kuhu te pärast surma sattute."

"Hadesesse!"

"Hades, varjuriik, see on teie saladus. Mina aga tean üht teist riiki. Seal ei kõnni me mitte surma varjus, vaid Issanda valguses. Oh, kui ma juba seal oleksin! Ja kui sinna maale ka ainult läbi surma saab, tahaksin ikka seal olla! Kui truu Sõber võtab ta mind käe kõrvale, päästab mind kõigest ilmavaevast ja avab mulle igavese isamaa väravad."

"Akte, ma ei mõista sinu kõnet," ütles laps, "sa räägid sageli nii mõistatuslikult. Mispärast vaatad sa taeva poole? Sinna ei või sa ju ometi minna! Sina ei saa ju lennata nagu linnud. Ja seal ei ole ka sinu kodumaa. Sinu kodumaa on Kreekamaa."

Akte vaatas veel ikka mõtteis taeva poole.

"Jutusta mulle oma kodust," palus laps.

"Oh, minu Horatius, kas sa tahad mulle kõike meelde tuletada, mida ma olen kaotanud?"

Poisike ei mõistnud tema valu ja palus veel tungivamalt: "Jutusta mulle oma kodust. Kas sinu isa maja oli sama ilus kui minu isa maja?"

"Oi, see oli ilus, võrreldamatult ilus," hüüdis Akte ja vaatas igatseval pilgul kaugusesse, "kunstnikud ehtasid selle marmorist, kõrged sambad kaunistasid eeskoda ja peegeldusid Bosporuse väina vetel. Ja majas talitas armu ja õrnusega minu ema. Tema ei olnud teenijatele mitte perenaine, vaid hoolitsev sõbranna. Isa käis suurtel reisidel ja kui ta koju tuli, oli meie õnn kirjeldamatu. Ühel reisil õppis ta tundma suurt Paulust, kes paganaid Kristuse poole pöörab. Sest ajast jäi ta kristlastega kirjavahetusse ja võttis viimaks kogu oma majaga Kristuse vastu."

"Kas sinu isal oli ka aed nagu minu isal?"

"Ma mängisin oma sõbrannadega ilusas aias mirtide ja küpresside all. Aiast viis trepp alla mere äärde, tihti istusime seal kiikuvast paadis ja minu hoidja, kes siis veel pagana usku oli, rääkis mulle seal mere jumalast. Neptuunist ehk Pärsia kuningast Xerxesest, kes tahtis mere ahelasse panna ja seda piitsutada selle eest, et meri tema silla ära oli lõhkunud."

"Oi, kui rumal kuningas!"

"Minu kodu oli imeilus," rääkis Akte edasi, "ei ole maa peal teist kohta, mis oleks isamaja sarnane."

"Miks sa siis sealt ära tulid?"

"Ma ei teinud seda vabatahtlikult. Sa tead, Horatius, me olime kristlased. Meie õnn ja jõukus äratas kurjades inimestes kadedust ja kui siis keiser Nero ajal hakati kristlasi taga kiusama, kaevati ka meie peale. Vihane rahvas ja soldatid tungisid meie rahulikku majja, võtsid kaasa, mida tahtsid, kõik muud asjad aga lõid puruks. Isa oli parajasti reisil, rahvas läks

laiali ja vedas mind ja ema kaasa."

"Vaene Akte," ütles laps ja silitas nutva tüdruku palgeid.

"Oh, et mälestused ikka minu üle võimust võtavad ja ma jälle nutma hakkan! Ometi ei tahaks ma nutta. Ema ütles enne oma surma, et ma ei pea midagi kartma. Ta ütles: " Ole vahva, mu laps! Kui sul Kristus on, on sul kõik. Tema on maa ja taeva Issand; Tema on sinu juures alati kuni maailma lõpuni ja midagi ilusamat ei ole, kui Tema nime pärast kannatada ja surra. Lühikene on kannatus, kuid igavene on rõõm." Ta lõpetas peagi oma maapealse elu areenil roomlaste rõõmuhõisete saatel."

"Kuhu jäi aga sinu isa?" küsis Horatius, kuna Akte pikalt vaikis.

"Orja pilk ei ulatu kaugele. Mina ei ole teda näinud ega temast midagi kuulnud. Ma ei tea, kas ta veel elab või on temagi tagakiusamise ohvriks langenud."

"Akte, kui ma suureks kasvan, tahan ma sinu isa otsima minna," trööstis Horatius. "Ma armastan sind, Akte. Ja pean sinu Õnnistegijat ka armsaks!"

Poisikese armastus oli vaesele tütarlapsele lohutuseks ja kuigi poiss alles noor oli ega saanud kõigest aru, jutustas ta talle ikka ja jälle sellest, mis tema südant täitis. Seda terase iseloomuga poisikest oma armsale Õnnistegijale võita oli tema palavaim soov. Talle ei tulnud mõttessegi, et ta sellega võis oma härrastele nende arusaamise kohaselt suurt ülekohut teha. "Võitke maailm ära!" oli Kristus käskinud ja Kristuse käsk on uklikele tähtsam kui inimeste seadused.

Nii kaua kui Akte Cerialise majas elas, rääkis ta poisile oma usust. Ta võis seda takistamatult teha vaid seetõttu, et Cerialis elas täiesti riigiteenistusele, tema naine täiesti oma lõbustustele ja vabakslastud orjadest majaametnikud ei olnud oma pererahvale ustavad. Selle aja kristlased oskasid oma usku varjul hoida. Mõnigi naine teenis salaja Kristust ilma, et tema paganast mees sellest midagi oleks teadnud ja paljud kristlased

elasid kaua paganate keskel nii, et oskasid pahandusi ja avalikukssaamist ära hoida.

Vaikselt Issanda peale lootes, kuid alati valmis olles oma usku tunnistama ja selle eest surema, elas ka Akte suursuguse roomlase majas ja kui härraste väike poeg teda oma mänguseltsiliseks nõudis, taltsutas ta poisikese kangekaelsuse peagi oma lahke oleku ja õrnusega. Lapsesüda vastas tema armastusele ja Horatius ei tahtnud endale ühtki muud mänguseltsilist peale Akte.

"Te võite ära minna," käskis ta teenijaid, "ma tahan ainult Aktega mängida." Teenijad rõõmustasid tülikaist kohustustest pääsemise üle ja ajasid omi asju.

Akte, kes ise veel peaaegu laps oli, tegi poisikesele lillepürgasid ja ehtis teda nagu võitjat. Naerdes jooksid nad aias ringi, kuni Akte väsinuna ühe mirdipõõsa varju maha istus. Horatius istus tema jalge ette ja palus: "Akte, jutusta mulle midagi!"

"Mida ma pean jutustama?"

"Jutusta mulle armsast Önnistegijast!"

Akte ei mõtelnud kaua. "Kui Jeesus Kapernauma läks," alustas ta looga sõjapealikust, kes tuli Jeesuse juurde ja palus Teda, et Ta teeks ta sulase terveks. Nagu alati, jutustas Akte vaimustusega ja laps kuulas põnevusega. Kumbki neist ei aimanud, et põõsa taga oli veel üks kuulaja. Noor tsentuurius Marcellus oli peokülalisena liiga vara kohale jõudnud ja kuna ta oma ülemust eest ei leidnud, otsustas ta aias jalutades aega parajaks teha.

Igavledes sammus ta mööda aiateid. Vanad puud andsid jahedat varju, marmorist raiutud jumalate kujud seisid poolenisti peidetult tumedate põõsaste vahel, tema ilutundlikku silma rõõmustasid ilusad lillepeenrad ja purskkaevud.

"Ilusat ja imetlusväärset on vägevas Roomas palju," ütles noor tsentuurius endamisi ohates. Maal üleskasvanuna oli ta Rooma linna teisiti ette kujutanud. Ja kuidas oli ta

lapsepõlves igatsenud näha seda maailma pealinna! Nüüd, kus ta Rooma oli näinud ja võis tänu oma kõrgele ülemusele ka Rooma kõrgemas seltskonnas liikuda, tundis ta sügavat pettumust. Toredus ja hiilgus ületasid küll tema julgeimad ettekujutused, kuid nende taga peitis end kombelagedus, vaimne laostumine ja toorus. Cerialise noort soosikut koheldi meelituste ja pettustega, kuid tema õiglane ja otsekohene meel ei suutnud mitte igal korral tõde valesst eristada. Ta soovis juba kiiremini naasta oma tavalise sõdurielu juurde, sest seal võideldi vähemalt ausate relvadega.

Ta kuulis häält ja astus mõne soovimatu kohtumise vältimiseks põõsa varju. Seal tuli Akte koos poisiga ja tema ilu kütkestas noormehe pilku. Akte istus põõsa alla maha, kuid läbi põõsa okste võis Marcellus ikka tema nägu näha. Nagu oleks Veenus oma aluselt maha astunud – nii ilus oli tütarlaps oma valges kreeka riides, veel ilusam, õrnem ja pehmemates vormides kui kivikuju. Nüüd kuulis ta neiu pehmet ja kõlavat häält jutustamas lugu Kapernauma pealikust ja tema vaimusilmas elustusid imelised lapsepõlve mälestused.

"Rooma pealik oli vist hea mees," kuulis ta lapse häält. "Ütle, Akte, kas sa temast enam midagi ei tea?"

"Ei, mu laps. Tema elust ei tea ma enam midagi. Küllap on ta ammu surnud. Aga Issand ise on tema kohta ütelnud, et Ta pole Iisraeliski kellelgi sellist usku leidnud. Ta ütles, et paljud tulevad hommiku- ja õhtumaalt ja on koos Aabrahami, Iisaki ja Jaakobiga taevariigis. Ka Kapernauma pealik on kord kindlasti nendega koos."

"Kapernaum, Kapernauma pealik!" Need sõnad äratasid Marcelluse hinges armsaid mälestusi. Kõige õnnelikuma osa oma lapsepõlvest oli ta seal mööda saatnud oma vanaisa, Rooma pealiku juures. Selgesti mäletas ta seda lahket aastates meest, ta mäletas teenijaid ja sõjasulaseid, kes kõik rõõmsa meelega vanaisa sõna kuulasid. Eriti selgesti mäletas ta ühte vana sulast. See oli tema heaks kõik teinud, temale laulnud ja

lugusid jutustanud. Kui ilus see kõik oli! Kuid kõik oli möödas. Vanad olid ammu surnud, ka tema isa oli surnud. Ja tema, Marcellus oli Roomas valju kasvatusena saanud.

"Rooma pealik oli vist hea mees," kuulis ta ja mõtles iseeneses: "Kas seesama pealik oligi minu vanaisa?" Tema lapsepõlve mälestusi oli püütud ta mälust kustutada, kui ta oma rangelt kasvatajalt oma isa kohta päris, sai ta vastuseks: "See oli hea, et ta vara suri. Sõjameheks ei oleks ta enam kõlvanud ja kuulsust ja au poleks ta ka saavutanud." Siis oli häbipuna tõusnud Marcelluse palgeile ja ta oli endale töötanud, et temast saab tõeline kangelane ja ta saavutab seda, millest tema isa lugu ei pidanud.

Oma mõtetega sinnamaale jõudnud, ajas ta ennast uhkelt sirgu. "Taganege minust, hellemad tunded, mina olen roomlane ja tahan teha seda, mida ma olen töötanud. Au ja kuulsus olgu minu ainsaks eesmärgiks." Ta astus nüüd põõsa tagant välja ning seisis Akte ja poisikese ees.

"Marcellus, sina?" hüüdis poiss ja jooksis talle vastu. Ohvitser kõneles poisiga lahkesti ja pöördus siis alandlikult kõrval seisva tütarlapse poole.

"Mis jutte sa poisile räägid?" küsis ta valjul toonil. Seal vaatas neiu talle oma suurte ja väljendusrikaste silmadega otsa ja silmapilguks jäi noormees jälle nende nõidusliku mõju alla. Kuid ta võitles selle vastu.

"Tunnista, tüdruk," ütles ta ähvardaval toonil, "sina oled kristlane!"

Neiu näole ei ilmunud mingit ehmatust, ta naeratas vaikselt ja vastas silmi maha löömata: "Jah, härra, ma olen kristlane!"

"Milline rahu!" mõtles Marcellus. "Tüdruk, sa oled veel noor ja ei tea vist, millised tagajärjed võivad sellisel tunnistusel olla."

"Tean küll," ja jälle oli neiu näos pehme naeratus ja silmis eriline sära.

"Ütle, mis ootab sind siis, kui ma sellest Cerealisele räägin?"

"Vangistus ja surm."

Tütarlapse rahu pani teda imestama. Ta ei leidnud sõnu. Kuid Akte ütles armsa naeratuslega: "Kuidas võiksin ma teisiti käituda?"

"Kuidas tohid sa minu armsa Aktega pahandada?" ütles poiss etteheitvalt Marcellusele ja pani oma käed tütarlapse kaela ümber. "Nad ei saa sind minu juurest ära kiskuda, ma kaitsen sind!" Väike roomlane trampis vihaselt jalgu. "Keegi ei tohi sulle liiga teha!"

"Sina kallid laps!" ja armsalt kummardus Akte poisi üle, et tema juukseid silitada, "mis aitab mulle sinu nõrk kaitse? Ma näen juba seda aega, millal mind sinu juurest ära kistakse. Kes toidab siis seda õrna seemet, mis sinu heas südames on idanema hakanud? Nad kitkuvad selle välja. Nad ei taha, et sa Issandat armastad, nad pakuvad sulle selle vastu maailma rõõmu, aga sina ei saa sellega õnnelikuks." Nutt lämmatas tema sõnad.

Marcellus oli liigutatud nii südamlikust armastusest ja nii suurest julgusest, kuid ta tundis ka seda erilist mõju, mis sellel tüdrukul teiste suhtes oli.

"Sa pead minu juurde jääma, sa ei tohi minust lahkuda, Akte!" palus poiss härdasti ja neiu vastas oma pehme häälega: "Ma ei taha sinust ju lahkuda, Horatius, ma jään heameelega sinu juurde!"

Marcellus võitles endaga. Tema kohus oli Cerealisele tütarlapse tegevusest rääkida. Kuid ta oleks tahtnud tütarlast säästa selle hirmsa saatuse eest, mis teda siis tabaks. Tema tundlikule südamele mõjus rohkem, kui ta ise tunnistada tahtis, neiu ilu ja hinge suurus. Ta ei tahtnud saada tema peale kaebajaks.

"Akte," hakkas ta rääkima, "ma palun, loobu oma usust, või kui sa ei saa seda teha, siis hoia seda vähemalt salajas.

Kuidas tohid sa vägeva Cerialise pojale õpetada põlatud Naatsaretlase usku? Kas sa pole mõtelnud, et teed sellega tema vanematele ülekohtu?"

"Minu Issand on suurem kui Cerealis!"

"Oh, pimestatud tütarlaps. Mispärast ei taha sa head nõu kuulda võtta? Kas ma pean sinu peale kaebama?"

Neiu vaatas talle silma ja ütles lihtsalt: "Roomlane, täida oma kohust!"

Tema ilu oli noormehe vallutanud ja teda reeta tundus noormehele võimatu. Seal kuulsid nad aias hääli.

"Mina ei või sinu äraandjaks saada, ilus neiu," ütles noormees rutuga ja tema hääli värises ärevusest, " kuid kuula minu nõu ja jäta poisile oma usu õpetamine!"

Käänaku tagant ilmusid nähtavale mõned seltskonna liikmed ning Marcellus pidi minema. Mingi imevägi tõmbas teda orjaneiu poole ja ta pidi veelkord tagasi vaatama. Tumeda mirdipõõsa taustal paistis tema valge sale kuju. Marcellusele tundus, et ta näeb selles imeilusas näos vaikset kurbust, tema suured imeilusad silmad aga vaatasid särades noormehele järele.

Rooma suursugune seltskond võttis noore tsentuurio oma keskele. Teda piirasid kõrged aukandjad, rikkad kodanikud, ilusad naised, naer, naljad ja meelitused. Ilusasti ehitud laudadel ootasid kõige haruldasemad road ja kalleimad veinid, kallites riietes orjad jooksid edasi-tagasi ja teenisid kõrgeid peokülalisi. Siin maitsti elu ja kui noor tsentuurio oma mõtete lummusest pääses, ütles ta endale: "Kuidas võiksin ma kaotada oma südame ühe orjaneiu ja pealegi kristlase pärast?" Et oma mõtteid tema küljest lahti rebida, oli ta naiste meelituste suhtes täna vähem vaoshoitud ja võttis isegi Sabina meelitusi vastu. Sabina hõiskas oma südames ja arvas, et on tema juba enesele võitnud.

Kui ka tema kõrge ülemus teda kõigi külaliste eest erilise lahkusega kohtles, kahetses ta ilusale orjaneiu

enneaegu antud lubadust. Ta tundis end oma ülema suhtes truudusemurdjana ja otsustas lähematel päevadel jälle aeda minna ja kui ta siis Akte jälle keelatud jutte rääkimast leiaks, siis mitte enam Cerialise ees vaikida.

Lauale kantavate roogade arv oli lõputu ja Marcellus ei suutnud, hoolimata oma tugevast tervisest ja rikkumata kõhust, roomlastega võistelda. Ta ei märganud, kuidas üks ja teine külaline teenri käest linnusule küsis ja siis kõrvaltuppa astus, et peagi jälle hea isuga lauda istuda.

"Kas sa ei taha isegi Britannia ranna austreid süüa?" küsis Sabina etteheitvalt, kui Marcellus jälle ühest pakutavast roast loobus.

"Oh, helde perenaine, liiga suured on siin nõudmised ühe sureliku kõhu kohta."

"Sa ei ole veel meie seltskonna viiside ja kommetega tuttav. Sa ei oska maitsta. Tee nii nagu see seal." Ja ta osutas paksule Ruriusele, kes puhkides kõrvaltuppa sammus. Proua Sabina tõusis oma uhkelt istmelt üles ja ütles noorele ohvitserile:

"Tule, Marcellus, ma näitan sulle, kuidas Roomas söökide degusteerimise kunsti säilitatakse."

Hilja öösel lahkusid külalised paleest. Orjad saatsid neid tõrvikute valgel koju. Mõningad, keda oma jalad enam ei kandnud, viidi koju kandetoolidel. Ka Marcellusele oli kange vein, mida teda suures koguses jooma sunniti, pähe hakanud. Ta ei olnud joobnud, kuid rõõmsas tujus ja andis Sabina meelitustele kohaseid vastuseid. Sabina vaimustus kasvas üha ja kui noormees tema ja Cerialisega aatriumis oli hüvasti jätnud, saatis ta ühe ustava naisorja talle järele.

Marcellus hingas paleest lahkudes kergemini. Ta võttis kaelast pärja, millega Sabina teda oli Rooma kommete kohaselt ehtinud ja lasi öötuulel jahutada oma palavat otsaesist. Möödaläinud päeva ja öö muljed keerlesid veel segaselt tema peas, kui ta märkas enda taga üht orja. Keegi sosistas talle

kõrva: "Meie käskijannalt!" Ja enne kui ta õieti aru sai, mis toimus, oli talle väike kirjake pihku surutud. Ori kadus sama vaikselt, kui ta oli ilmunud.

Kui Marcellus koju jõudis, oli üks teener veel ärkvel teda ootamas. Ta lasi tal lambi süüdata ja ütles lahkelt: "Sa võid nüüd magama minna, ma ei vaja sind enam, Marius!" Üksi jäänud, vaatas ta väikest asjakest lähemalt. See oli pärgamendi riba sisse mähitud võti. Pärgamendi peale oli kirjutatud: "Väikene uks aia poolt tulles vasakut kätt viib minu tubadesse."

Marcellus kahvatas ja sosistas tahtmatult: "Vaene Cerialis!"

Ärritunult kõndis ta toas edasi-tagasi. "Vaene mees, kes sa oma nime kuulsuse pärast rahu ei saa, mis on kõigist sinu püüetest kasu? Sinu naine petab sind ja tallab su nime porisse ja sinu poja hinge kihvtitab üks kristlasest orjaneiu. Ja mina, kes ma mõlemast pettusest tean ja vaikin, ning vaikima pean, kas ei ole ka mina truudusemurdja?"

Noor roomlane ei suutnud magama jääda. Ta saatis kogu ülejäänud öö mööda tumedates mõtetes.

Teine peatükk

Cerialise palees oli elav tegutsemine. Sõjaväe juhatajal oli sõjaks valmistumisega palju tegemist; ta vaatas ise kõik hoolega üle ja juhatas ettevalmistusi; tema majast saalisid sisse-välja ohvitserid, et vastu võtta tema käske. Üksteise järel peeti ka kõiksuguseid lahkumispidustusi. Ka Cerialise palees oli pea iga päev pidu. Siis pani sõjaväe ülemjuhataja, keda mundris ja uhke kaaskonnaga nähti sageli ratsa Rooma tänavaid pidi sõitmas, selga hiilgava pidurüü ja pähe pärja paljast pead ehtima. Oma pere jaoks ei jäänud tal tavaliselt

aega. Tal oli kahju, et ta nii vähe oma pojaga aega veetis.

"Horatius Cerealis," ja õnnelik naeratus käis üle valju ja tõsise sõjamehe näo, "sina oled uhke nime uhke kandja!" Ta tahtis oma poja kutsuda lasta, kui sisenes jällegi üks ohvitser ja tõi talle mingisuguseid teateid.

"Kas tsentuurio Marcellus pole veel tagasi tulnud?" küsis Cerealis.

"Ei, käskija."

Cerealis oli saatnud Marcelluse Miseeniumisse mereväe juhataja Pliniuse juurde, kes pidi ühe osa sõjaväest Galliasse viima.

"Ma ootasin Marcellust juba hommikul. Kui ta tuleb, peab ta kohe mulle teateid tooma."

"Ma ütlen seda talle, käskija."

Oli juba peaaegu õhtu, kui teenistuskohustused Cerealisele ühe vaba tunni võimaldasid. "Ma lähen oma poega vaatama," ütles ta endamisi, "ma tahan nähtamatuks jäädes tema mängimist pealt vaadata ja tema rõõmust rõõmu tunda."

"Ükski ori ärgu mind segagu," ütles ta teenijale ja astus tasasel sammul aeda. Siin valitses tema ümber vaikne rahu ja pikkamisi mööda aiateed kõndides muutus ta tahtmatult kurvaks.

"Millal ma jälle oma kodu näen? Millal näen ma jälle oma pojakest? Ja kui ma enam tagasi ei tulegi, kui ma lahingus langen, kes siis sind, minu Horatius, sinu teedel juhatab? Kas ei leidnud Barus mitte kõigi oma leegionidega Germaania metsades kuulsusetut hauda?" mõtles ta edasi. Kuid siis ajas ta ennast sirgu: "Taganege minust, kurvad mõtted! Mind järgib ainult võit, ma ohverdan sulle Marss, suur sõjajumal, ja kuulsus ja au on mulle tasuks!"

Äkki tungisid Cerialise kõrvu hääled ja ta jäi kuulatama. Kas ei olnud see mitte tema armsa poisi hääl? Ta läks edasi ja nägi ühel varjulisel kohal oma poega koos noore orjaneiuaga.

"Oh, Akte, jutusta mulle Önnistegijast," palus poisikene ja kui tütarlaps vaikis, palus ta edasi: "Mina ei ütle seda kellelegi, mina ei räägi sellest Marcellusele ega oma isale. Jutusta, ma palun sind, ma armastan Önnistegijat nii väga!"

Veel ikka vaikis orjaneiu. Ja Horatius rääkis edasi: "Ma tean ise ühe loo algust, Akte. Vara hommikul viisid juudid Jeesuse kohtumaja ette, et Rooma maavalitseja ta hukka mõistaks. Ja Pilaatus läks nende juurde välja ja ütles: "Milline kaebus on teil selle inimese kohta? Kas nii on õige?"

"Jah, jutusta edasi, minu Horatius."

"Ei, jutusta sina. Sina oskad paremini."

Ja Akte ei lasknud ennast kauem paluda. Ta jutustas lapsele Önnistegija kannatuste lugu, Tema Kolgata teed ja teotust, mida maailma Lunastaja pidi kannatama. Imestades kuulis Cerealis Pilaatuse nime. Kuid ta ei mõelnud selle juures midagi, sest Pilaatus oli olnud vägev roomlane ja Juuda maavalitseja. Cerealisele ei meeldinud, et orjaneiu rääkis tema pojale põlatud ja kangekaelsest juuda rahvast, kes juba aastaid Rooma võimu vastu mässas, kuid ta ei andnud oma kohalolekust teada, et veel edasi kuulata, millest seal tema pojale jutustati. Cerealis kuulas ja imestas. Jeesuse nime nimetati küll sagedasti, kuid tal ei tulnud sel hetkel meelde, kes see Jeesus oli.

"Ja Teda löödi risti ja koos temaga kaks kurjategijat, üks paremale ja teine vasakule poole. Ja juudid teotasid Teda. Üks Temaga koos ristilöödud kurjategijatest pilkas Teda ja ütles: "Kui sa oled Kristus, siis aita iseennast ja meid!"

"Kristus?" see nimi tõi Cerealisele selgust. Kristus oli ju kristlaste usu rajaja. Roomlase silmis lõi raev põlema. Põlatud õpetus on siis tunginud juba tema paleeni? Tema ainsat, palavalt armastatud poega tahetakse sellega võrgutada? Cerialise veri lõi keema, kuid ta valitses veel enese üle; ta tahtis lõpuni kuulda. Kui aga poiss nutma puhkes ja armsa Önnistegija ristisurma pärast sügavasti kurvastas, tormas

Cerealis, kes enam ennast valitseda ei suutnud, põõsa tagant välja.

Ta kiskus orjaneiu oma poja kõrvalt ära, nii et tüdruk vastu puutüve lendas, ta oleks oma vihas selle ussi, kes tema lapse ligi julges tulla, võinud ära tallata.

"Isa! Isa, mis sa teed? Minu armas Akte!" hüüdis laps ja jooksis oma armastatud mänguseltsilise poole. Cerealis hoidis poisikest tagasi. Raudse käega haaras ta tüdruku õlast kinni, kiskus ta üles ja raputas täiest jõust. "Räägi, tunnista, mis sa oled teinud, tüdruk? Tunnista avalikult, sa oled kristlane?"

Akte lõi silmad lahti ja tunnistas meelemärgusele tulles tasakesi: "Sina ütled seda, härra, ma olen kristlane!" Lapse nutt takistas Cerialist tüdrukut edasi raputamast. "Vaene laps, sa veel nutad selle eksitaja pärast," ütles ta pehmemal toonil, "tule nüüd minuga kaasa."

"Sind tahan ma puruks tallata, ja häda kristlastele! Nad saavad minu kättemaksu tundma! Jupiter! Marss! Kõik taevalised! Ma palun teid!" ja ta sirutas käed taeva poole. "Aidake mind bataavlasid võita, laske mul õnnelikult sõjast tagasi tulla ja ma vannun teile, teie suured jumalad, et ma tahan kõik kristlased ära hävitada, viimseni peavad nad maa pealt kaduma!"

Poiss vaatas hirmunult isa poole, kuid ei julgenud enam Akte pärast paluda. Cerialise käe kõrvale marssis ta minema.

"Kus on Decius ja Petilius," käratas Cerealis väravavahile. "Nad peavad vastust andma!"

Kurva pilguga vaatas Akte järele hirmsale mehele ja poisile, keda nüüd temast igaveseks lahutati. "See pidi ühel päeval nii minema. Miks sa siis nii kartlikult värised, minu süda? Nüüd pole enam pääsu. Anna mulle jõudu, oh Issand!" Kui Annaus kahe orjaga aeda astus, oli Akte juba sedavõrd rahulik, et astus neile vastu ja küsis rahulikult: "Kas te otsite mind?"

"Pluuto nimel, õnnetu tüdruk, millise õnnetuse oled sa

meie kõikide peale toonud?" Annaus pöördus orjade poole ja käskis neil Akte kinni siduda. Ühel orjal olid käerauad ja ahelad kaasas ja Akte sirutas oma valged käed talle vastu. Orjad tundsid selle vapruse ja hingesuuruse ees häbi ja ahelad langesid neil käest. Annaus tuli ise orjadele appi. Ka tema oli Akte ilust lummatud, ta oli teda juba ammu enesele ihaldanud. Ta oli tahtnud teda vabaks osta ja endale naiseks võtta. Kuid nüüd, kus Akte talle sellise pahanduse oli kaela toonud, kustis tema armastus ruttu ja andis vihale maad. Akte seoti kinni ja viidi sügavale palee all olevasse paksude müüridega vangikongi, kuhu ei tunginud ühtki valguskiirt ega häält väljastpoolt. Keda sinna viidi, seda loeti elavalt surnuks.

Cerialis ei lasknud oma poega enam enda juurest eemale. Ta jättis isegi teenistuse asjad kõrvale, et leida aega oma lapse rahustamiseks. Isegi siis, kui Horatius magama pandi, istus ta ikka tema voodi ees ja kaalus mõtteis selle sündmuse võimalikku mõju.

Poiss aga oli peagi õnnelike unenägude maailmas. Ta naeratas unes – võib-olla trööstisid teda unes inglid tema sõbra kaotuse pärast, samal ajal kui isa voodi ääres valvas ja kristlastele kättemaksu haudus.

Marcellus jõudis Rooma hilja õhtul. Ta oli saanud käsu veel samal päeval endast väepealikule teada anda, nii ta siis ratsutas öösel Cerialise palee ette ja sai temaga kokku. Tsentuurio teated vastu võtnud, teatas ta, et nüüd pole sõjaväe liikumahakkamiseks enam ühtki takistust. "Kõik on valmis, lähemal päevil võime teele asuda." Viimaste sõnade juures ohkas Cerialis raskesti.

"Käskija, ma arvasin, et tõin sulle häid sõnumeid," ütles Marcellus, kes endale juba ülemusega suhtlemisel mõndagi lubas. "Ja ometi oled sa nii tõsine, nii murelik. Anna andeks, et ma seda ütlen, minu kõrge käskija, aga sa tead, et ma sind heameelega teenin."

"Ma tean, et sa mulle truu oled, mu poeg!" ütles

Cerealis isalikult ja lisas ohates juurde: "Sa oled ka vist ainus!"

Nende sõnade juures tõusis hele häbipuna noormehele palge. Kas ei olnud mitte tema ka truuduse murdja? Tema ju teadis ka üht saladust, kuid ei olnud sellest veel rääkinud. Mitu korda oli ta kahetsenud seda, et oli orjaneiu ilust võlutuna lubanud teda mitte reeta. Kuigi neiu sõnad olid tema hinges helli lapsepõlve mälestusi äratanud, ei oleks ta tohtinud oma südame järele toimida. Ta oli sõdur ja tema kohustused oleks pidanud teda kõiges juhatama. Ta oleks tahtnud oma viga parandada ja orjaneiu järele vaadates tema mõju poisi hingele tühjaks teha. Ülemuse käsk Miseeniumisse minna oli seda takistanud. Kuid kauem ei tahtnud ta eksida ja mahalöödud pilgul oma käskija ees seista. Ta tahtis kõik üles tunnistada, süü omaks võtta ja orjaneiuale armu paluda.

Kuid Cerealis ei andnud talle selleks aega.

"Küllalt, mu poeg," ütles ta tsentuuriolle, kes ikka veel sirgelt tema ees seisis. "Sa oled pikast reisist väsinud, istu." Ja ta andis teenijale käsu tuua toitu ja veini. Kui teenija oli eemaldunud, jätkas Cerealis ohates: " Samal ajal kui mina riigiteenistusele pühendusin, nii et mul oma perekonna jaoks aega üle ei jäänud, on minu väike pojake ära eksitatud."

Marcellus ehmatas, Cerealis aga jätkas ja jutustas, millise kohutava avastuse ta oli teinud. Vägeva mehe näost oli liigagi selgesti paista, milline hirmus kättemaks süüdlast ootas. Tahtmatult ilmus Marcelluse silme ette ilusa orjaneiu nägu. "Kas ei ole sina mitte tema hukkumises süüdi?" noomis teda südametunnistus. "Sina ju teadsid, milline hirmus karistus teda tabab ega hoidnud seda ära. Sinu kohus on nüüd õnnetu päästa!"

"Mida mõtled sa nüüd teha, mu käskija?" hüüdis Marcellus ärritatult.

"Süüdlast tuleb karistada!" oli Cerialise vali vastus.

Marcellus ei leidnud mingit põhjust tunnistamiseks enda osalust selles asjas. Oma tunnistusega oleks ta äratanud

Cerialises umbusaldust ja kaotanud võimaluse Aktet päästa. Nii ta siis vaigkis. Cerialis aga järeldas tema ärritusest, et Marcellus jagab tema muret ja pahameelt.

Cerialis jätkas: "Oma poja jätan ma oma äraoleku ajaks ühe mõttetarga hoole alla, see hakkab teda kasvatama. Ta peab talle õpetama, et isamaa suuruse järel on kõrgeim asi oma nime kuulsus. Ja see naeruväärne õpetus lunastajast," jätkas Cerialis jälle vihaseks saades, "kes sulase kujul elas, peab poisi südamest välja kitkutama ja tervest Rooma riigist ja kogu maailmast kaduma."

"Mis sa selle orjaneiuaga teed?" küsis Marcellus südames hirmu tundes.

"Ma tahan kõigile näidata, mis juhtub selle inimesega, kes Cerialise nime vastu julgeb eksida!"

Marcellus polnud teistsugust vastust oodanudki. Ta ei teadnud ühtki abinõu, mille abil seda vihast meest rahustada. Ega ka midagi, mille abil Aktet päästa. Kui Cerialis tal viimaks lahkuda lubas, ratsutas ta kurvana koju ja pöörles veel kaua unetuna voodis. Ikka ja jälle ilmus Akte õrn kujud tema vaimusilma ette, ta nägi tema armsat nägu selle ilus ja tema suuri hingelisi silmi. Sabina kõlvatuse pärast põlgas ta kõiki Rooma naisi, ilus Kreeka neiu aga seisis oma puhtuses ja süütuses seda suuremana tema vaimusilma ees.

"Vaikselt ja rahulikult läheb ta surma. Oh, Akte! Mina olen kaassüüdlane. Oleks ma õigel ajal vahele astunud, oleks kõige hullem jäänud tulemata!" Ta vaevas oma pead otsides võimalust teda päästa, kuid ei suutnud kuidagi välja mõelda, kuidas teda selle vägeva mehe käest päästa.

"Oh, Akte, siis pead sa koos kogu oma iluga surema. Kas kõduneb su õitsev keha maa-aluses kongis või heidetakse see tulle või metsloomade ette."

Ta ohkas ja oigas ja kui hommik koitis, äratas teener ta kohutavast unenäost: suure hulga surnukehade hulgast otsis ta verist Teutobodi keha. Ta lõikas surnud kangelase peast kaks

juuksesalku. Siis aga äkki lõi surnu oma sinised silmad lahti ja ütles: "Need toovad sulle surmahädas pääste." Kõige üle aga heljus nagu valguse sees Akte. Marcellus ei saanud tema sõnadest aru, ta tahtis neiule järele minna, kuid ei suutnud ennast liigutada. Seal kummardus neiu tema kohale ja sosistas õrnalt: "Armastus suudab kõik!"

Järgmised päevad olid tööderikkad. Kuna ärasõidu päev oli määratud, oli Marcelluselgi palju tegemist. Ka Cerealis oli oma tegemistega nii ametis, et temaga oli võimatu millestki muust rääkida. Ühe päeva õhtul jäi Marcellus koos Cerialisega tabliiniumisse kahekesi ja viimane hakkas korruga rääkima: "Oma poja kasvatuse olen ma usaldanud mõttetark Cineuse kätte. Horatiust teenivad edaspidi ainult mehed. Minu abikaasa Sabina võtab ta nüüdsest kaasa avalikele pidustustele, nii et ta leiab ka kohast meelelahutust. Ma olen kõik hästi järele mõtelnud ja ei saaks Horatiuse kasvatust enam parematesse kättesse usaldada. Kui jumalad lasevad mul sõjast elusana tagasi tulla, hakkam tema kasvatusega ise tegelema.

"Ja mis saab sellest orjaneist?" küsis Marcellus. Cerealis oli parasjagu heas tujus, nii ei leidnud ta selles küsimuses midagi iseäralikku.

"Seda orjatüdrukut ei lase ma avalikult hukata, nagu ma enne kavatsesin."

Marcellus hingas kergendatult.

"Horatius võib sellest kuulda ja see võib teda kurvastada. See tüdruk jääb lihtsalt kadunuks." Rohkem ei julgenud Marcellus enam küsida. Ta lahkus oma ülemuse juurest paljude korraldustega, sest juba järgmisel päeval pidi sõjavägi hakkama Germaania poole marssima. Ja kuigi Marcellusel oli oma asjadega palju tegemist, ei suutnud ta siiski Aktet unustada. Ühtelugu otsis ta teed Akte päästmiseks. Kuid kõik tema peamurdmine oli asjatu. Ühtki võimalust ei olnud. Päev jõudis lõpule ja juba homme pidi Marcellus koos sõjaväega Roomast lahkuma. Siis otsustas ta nagu aus mees

oma kaassüüd Cerealisele tunnistada. Tal oli teenistuskohustuste tõttu Cerialise juurde asja. Kui asjad said aetud, hingas ta raskelt, sest teadis, et tema ülestunnistuse tagajärjed ei saa kerged olema. Ilmus aga tribuun Valerius ja tema plaan läks tühja. Marcellus pidi lahkuma enne kui ta oma ülestunnistust isegi alata sai. Cerialis hüüdis talle järele: "Tule veelkord läbi, mu poeg, sa pead mulle ühe isikliku heateo tegema."

Rõhutatud südamega läks Marcellus minema. Kui ta aatriumist läbi läks, märkas ta seal üht meest, kes aupakliku tervitusega kõrvale astus ja teda mööda lasi. Ta oli seda väikest pruuni näoga meest, kes talle oma kavalate silmadega järele vaatas ja kes näis teda jälitavat, igal pool näinud – nii Rooma uulitsatel, foorumis, sõjalaagris kui ka Cerialise palees. Marcellus sammus sügavas mõttes mööda ega vaadanud tagasi. Väike mees järgnes talle kaugemalt ega lasknud teda silmist.

Aktele näis maaaluses kongis istumine ja surma ootamine väga pikk. Läbitungimatu ja surmvaikne öö oli tema ümber, ei ühtki häält, ei ühtki valguskiirt ei tunginud temani ega andnud märku aja kulgemisest. Ta oli tahtnud surra nagu ta emagi – usutunnistajana – ja oli arvanud, et on küllalt tugev, et vaadata surmale julgelt silma. Ja nüüd oli ta siia elavalt maetud. Ta arvas, et inimene võib nälga ja janu kannatada vaid mõned päevad ja siis oleks tema saatus otsustatud, nüüd aga näis aeg talle lõputu ja otsatuna. Ta palus, et Issand teda peagi ära päästaks ja uskus, et see aeg on lähedal.

Siis tulid aga kiusatuse ja inimliku nõrkuse tunnid. Nälga ja janu vaevasid hirmsasti ja tema noorusest värske keha ei tahtnud võitluseta surmale järele anda. Inimloomus tõrkus tema julguse ja kangelaslikkuse vastu; vaene keha karjus toidu, valguse ja õhu järele, kuid vastus oli üks: "Elavalt maetud!" Alalise palvetamisega võitis ta need hirmu ja ahastuse tunnid. Ikka ja jälle sundis ta oma loomust surmale rõõmsalt vastu astuma. Ja kui ta hing siis rahulikuks jäi, mõtles ta kurbusega

nende inimeste peale, keda ta armastas ja keda ta enam iialgi ei näe. Südamest ja palavalt palvetas ta Horatiuse eest, keda ta armastas: et Issanda armastus ei saaks tema südames lämmatatud. Tema vaimusilma ees oli ka noor sõjamees, kes teda nii tõsiselt oli hoiatanud. Ta palvetas ka tema eest ja oleks tahtnud oma noore südame armastuses ka seda pilti igavikku kaasa võtta.

Aeg venis. Surm ei tahtnud veel tulla. Hing väsis ja keha nõrknes. "Issand, Sinu tahtmine sündigu, Sinu kätte annan ma oma vaimu," ütles ta tasakesi ja toetas väsinud pea müüri vastu. Tema hing oli kõikidest soovidest vabastatud. Silmad vajusid kinni ja unes nägi ta end vangikoja pimedusest üles taeva poole tõusvat. Ta ei kuulnud samme käigus, ei kuulnud, kuidas võtit lukuaugus pöörati ega ka ukse avanemist. Tugevad käed tõstsid ta üles. Kui ta silmad avas, oli kõik tema ümber valge ja ta vaatas näkku noorele tsentuurirole, kes hoolitsevalt tema üle kummardus.

"Sina, Marcellus, siin õndsate kodus?" sosistas ta segaselt ja tema silmad vajusid jälle kinni. Pea langes väsinult tagasi.

"Oh, Akte, sa ei tohi surra!"

Akte neid sõnu ei kuulnud. Näljast ja janust nõrkenuna kaotas ta meelemärkuse. Ometi tundis ta, et teda välja kanti ja et ta peagi jahedat värsket õhku sisse hingas. "Too vett!" kuulis ta siis öeldavat ja peagi tundis ta karastavat marga oma otsaesisel. "Vett, vett!" palusid tema janunevad huuled. Peekrit hoiti tema suu juures ja ta jõi silmi avamata karastavat vett.

"Akte, Akte, ärka üles!" kuulis ta jälle häält, see näis olevat nii tuttav ja armas nagu noore tsentuurio hääl.

Ja Akte ei eksinud, sest see oli tõesti Marcellus, kes oli ta vangikongi pimedusest päästnud. Cerealis oli andnud talle käsu, et surma määratud neiu tuleb salaja Maksimuse tsirkusesse viia. "Mina ei taha, et Horatius kunagi teada saaks, kuhu tema mänguseltsiline kadus," oli Cerealis ütelnud.

"Sellepärast ei anna ma teda oma ametnike kätte, sest need ei suudaks poisikese palvetele vastu panna. Ma loodan kindlasti sinu vaikimise peale. Tsirkuseametnik, kelle kätte surmamõistetud antakse, teab juba kõik. Öövaikusel viid tüdruku tema kätte ja iialgi ei pea minu poeg kuulma, mis temast on saanud."

Siis oli Marcellus vaadanud oma ülemuse poole kirjeldamatus imestuses. Peaaegu oleks ta hüüdnud: "Kas Jumal ise andis sulle selle mõtte, mis teeb mulle Akte päästmise võimalikuks?" Vaikselt oli ta käsu vastu võtnud, oma truu teenija asjasse pühendanud ja kõik Akte päästmiseks ette valmistanud. Ettevaatuse pärast oli teener võlvi all tõrviku ära kustutanud, kuna seda enam tarvis ei olnud, ja kahvatu kuuvalguse paistel oli Marcellus kandnud kerge koorma üle õue aeda. Võtmega avas ta jalgvärava ja astus talle järgneva teenriga vaikselt kõrvaltänavale. Natuke eemal peatus sõiduriist.

"Mine ette, Marius! Vaata, kas kõik on valmis!" Vanker tuli pikkamisi lähemale. Marcellus tõstis Akte vankrisse ja istus tema kõrvale. Marius hüppas vankrijuhi kõrvale. Siis sõitsid nad kuni esimese uulitsanurgani, esialgu pikkamisi ja võimalikult vaikselt, edasi aga kiirel sammul. Keegi aga ei märganud väikest mehekogu, kes juba aias Marcellusele järele hiilis. Kassisarnase osavusega oli ta üle müüri roninud ja ennast vankri alla riputanud.

Nad sõitsid paljudest uulitsatest läbi, kui uulitsad kitsasteks ja majad väikesteks muutusid, peatus vanker ühe maja ees. Vanaldane mees, tõrvalont käes astus neile vastu. Alandlikult lähenes ta Marcellusele ja tänas teda lipitseva viisakusega selle suure au eest, mis tema majale osaks saab suursuguse härra külaskäigu läbi.

"Kas sul on mõni üksik tuba, kus ma segamatult saaksin olla?" küsis Marcellus.

Mees tegi kavala näo ja kinnitas: "Kõik, mis aga härra

soovib!"

"On sul head toitu ja veini?"

"On, härra, kõige magusamat Sitsiilia veini, mis nagu tuli läbi soonte voolab. Kuskil pole nii head ja solkimata veini kui vana Purbo juures, ja lambapraadi, mis mu naine Cornelia valmistab, kiidavad parimaks kõik gladiaatorid!"

"Kas sa vaikida ka oskad, vanamees?"

"Oh, härra, Pluuto ja allilma jumalate juures, vaikin nagu haud!"

"Siis ära küsi, kes ma olen," ütles Marcellus ähvardades. "Kui keegi kuuleb, et ma selles majas olen olnud, tabab sind raske karistus!" Vanamees kummardus alandlikult ja Marcellus viskas talle rahakoti, mis välgukiirusel vanamehe suurde tagataskusse kadus.

Marcellus oli Akte toonud ühte alama liigi võõrastemajja. Sissekäigu juures seisis kruusid õlle ja veiniga. Seintele olid maalitud võitlevad gladiaatorid. Läbi pimedade koridori viis peremees oma külalised väiksesse, kaunis puhtasse tuppa. Toas oli vähe mööblit, vaid üks puust pink, voodi ja lihtne laud, mille juures seisis kõrge seljatoega tool, mille jalad kujutasid lõvikäppasid. See oli kogu maja kõige uhkem mööbel, ilmselt mõnest paleest pärit ja kusagilt oksjonilt ostetud. Marcellus pani Akte toolile istuma, istus ise tema kõrvale pingile ja kamandas: "Nüüd ruttu toitu ja veini!"

Turske vanamees oli kiire ja osav, ühe hetkega olid kohal vein, leib, hästilõhnav praad ja puuvili. Kui ta kõik oli korraldanud, küsis ta viisakalt, kas härrastel veel mingit soovi on ja läks siis Marcelluse käeviipe peale uksest tasakesi välja.

Nagu isa oma lapse eest, nii hoolitses Marcellus Akte eest, kes nüüd tasapisi toibuma hakkas. "Sa vaeseke oleksid peaaegu nälga surnud ja mina ei saanud sind kuidagi aidata." Tänuhulga sõi Akte kõike, mida talle ette pandi.

"Akte, sa oled nüüd vaba!" ütles Marcellus peale sööki. Neiu vaatas talle arusaamatuses otsa. Ja hakkas siis ägedalt

nutma. "Akte, sa nutad, mis sul viga on, Akte?"

"Kõik see on nii ootamatu, mis mulle on juhtunud," ütles ta nuuksudes. Marcellus vaatas teda kaastundlikult. "Ma olin oma surmavõitluse juba ära võidelnud, aga nüüd olen ma ikka veel maa peal."

"Kas sa siis rõõmus ei ole, Akte, et sa veel elad?" Nüüd paistis neiu silmist rõõmuhelk. "Oh, taevane Issand, sa oled mind vangikoja pimedusest ära päästnud, Sa kingid mulle uuesti elu, tänu ja kiitus olgu Sulle! Issand, sa oled mulle suuri asju teinud. Mispärast kinkisid Sa mulle, nõrgale olevusele, uuesti elu? "Veel ei tea te seda mitte, aga te peate teada saama," seisab Sinu Pühas Sõnas. Sina ise tead, mispärast. Minu aeg on Sinu käes, oh Isa, ja mis Sa käsid, seda ma teen. Sina oled nõrkade sees tugev, Sa annad ka minule jõudu kõike korda saata ja ka kannatada. Kui Sa mind oma tööriistaks oled valinud, siis käsi mind, mis ma pean tegema. Mina ei karda ega kohku, kui Sina minu juures oled."

Marcellus kuulis tema tasakesi lausunud sõnu ja naeratas tema lapseliku usu peale. Kui Akte oli nüüd nii suurtest asjadest rääkinud ja Marcellus vaatas tema õblukest keha, ei suutnud ta naeratust tagasi hoida. Kuid nüüd lõi neiu silmad üles ja küsis: "Kuidas ma pean sind tänama?"

Selle pilgu all lõi noore mehe süda soojaks. "Kas ei ütelnud sa, Marcellus, et ma olen vaba? Kas ma siis nüüd enam ori ei ole?"

"Ei!"

"Ka sinu oma mitte?" Jälle puutusid nende pilgud kokku. Hele puna kattis neiu palgeid ja ta langetas pea.

"Ka minu ori mitte! Mitte orjana ei taha ma sind omaks nimetada!" Ja palaval pilgul vaatas ta selle armsa olevuse poole. Ta oleks tahtnud teda oma rinnale suruda ja suudelda.

"Rooma pealik, kui palju head oled sa minule, vaesele orjale, teinud."

Õigel ajal tuletasid need sõnad noormehele meelde, et

Kapernauma pealik, kes oma sulase pärast Jeesuse juurde oli läinud, oli tema vanaisa. Ja kuigi ta vanamehe heldust ja vagadust nooruses tunnistama pidi, ütles ta endale ometi kui roomlane, et see heldus ja headus vanamehele mitte kasuks ei olnud. Ta ei saavutanud seda kõrgust, mille poole roomlased püüavad. Kaugel maakonnas oli tema elu kuulsuseta lõppenud. Marcellus tõstis pea ja mõtles: "Kuidas ma tohin teda eeskujuks võtta?"

Ärritatult kõndis ta toas edasi-tagasi ega julgenud enam Akte poole vaadata. Ta tundis selgesti seda hädahoitu, mis ähvardas teda siis, kui ta kristlast armastas. Ta tajus kristluse suurt mõju ja nägi ennast juba vaimusilmas kuulsuse teelt kõrvale läinuna. Ta mõtles ka oma isa kuulsuseta elu ja surma peale ja tema kasvataja hukkamõistvale otsusele tema isa elu kohta. Mõistus võitles ta sees tuliselt temas tärkava armastuse vastu. Siin meenus talle poisieas antud tõotus. "Ole tugev, mu mõistus. Mina ei taha kristlastega midagi tegemist teha! Ma ei taha oma isa sarnane olla! Ma tahan tema vead parandada. Roomlase au ja kuulsus olgu minu elu eesmärk!" Jälle kord said mõistus ja tugev tahe armastuse üle võidu. "Oh süda, aitab juba. Kas ei ole ma Cerialist, kes mind usaldab, juba küllalt petnud? Oh, teie jumalad, ma tahan truu teenistusega jälle kõik heaks teha. Tehke mind tugevaks armastuse ja nõrkuse vastu!"

Täiesti muutunud toonil ütles ta siis Ahtele: "Minu aeg on otsas. Kuhu sa nüüd lähed?"

Neiu oli tema sisemist võitlust pealt vaadanud ja oma südames Issandat palunud, et mees Temast ei lahkuks, kuid nüüd vastas ta kurvalt: "Ma tunnen siin ühte kristlikku perekonda. Seal leian ma peavarju, kuni mul võimalik on oma kodumaale reisida."

Marcellus pakkus talle raha. "Võta see reisi jaoks. Sul endal ju vist ei ole raha."

"Ma tänan sind, Marcellus. Sa oled minu heaks niigi palju teinud." Nende sõnadega lükkas ta raha kindlalt tagasi,

sest suursuguse kreeklase uhkus keelas tal veel rohkem armuande vastu võtmast.

"Kuidas kavatsed sa ilma rahata oma kodumaale jõuda, Akte?"

"Ma võin tööd teha ja raha teenida." Lõpuks pidi noormees järele andma.

"Ja nüüd vannu mulle, Akte, et sa enam iialgi Horatiuse lähedalegi ei lähe."

Neiu vaikis.

"Akte," palus ta veel tungivamalt, "mõttele, et ma sind päästes oma käskija vastu truudust murdsin ja et mul hingerahu ei oleks ja ma oma süüd peaksin Cerealisele tunnistama, kui sa püüad poisile uuesti läheneda."

"Ainsa Jumala juures, ma vannun sulle, Marcellus, et ma alati Cerialise majast tahan eemale hoida, ja et ma sinu pärast, Marcellus, ennast isegi Rooma tänavatel ei näita." Nüüd oli Marcellus rahul. "Siis tule, Akte!" Ta hüüdis peremeest, kes juhatas neid tõrviku valgel välja, kus nende sõiduriist ikka veel ootas.

"Kus elavad siin kristlased?" küsis ta Aktelt.

"Appia uulitsal, kolmanda teetulba taga," vastas neiu tasakesti, kuid mitte nii tasa, et see vankri all kuulaja kõrva poleks kostnud.

"Appia uulitsal, kolmanda teetulba taga, nüüd tean ma piisavalt. Miks oleks mul veel tarvis Marcellust tema iludusega taga ajada ja oma luid, konte selle hullu sõiduriistaga sõites ohtu seada? Jumalate juures, Sabina saab minu leidudega rahul olema ja suur tasu minu vaeva eest ei jää ka tulemata." Veel enne kui sõiduriist liikuma hakkas, ronis väike mees vankri alt, kus ta kogu sõidu aja oli pidanud rippuma, välja ja kadus majade varju.

Vanker aga veeres Appia uulitsa poole. Akte istus vaikides oma kaitsja kõrval. Tema süda oli täis armastust ja tänu, kuid tema huuled vaikisid. Noormehe lähedal olles tundis

ta end turvaliselt. Ta soovis, et ta alati tema lähedal võiks viibida ja teda Kristuse poole juhatada. Viimaks peatus vanker Appia uulitsal.

"Kuni kolmanda teetubani!" hüüdis Marcellus vankrijuhile. Nad sõitsid edasi ja jõudsid peagi kohale. Nad astusid vankrist maha.

"Kus on see maja?" küsis Marcellus. Neiu osutas väikese maja poole, mis oli uulitsast veidi eemal. Kui noormees tahtis temaga koos majani minna, siis Akte ei tahtnud seda.

"Jäta see, Marcellus. Ma saan isegi sisse. Nüüd olen ma täiesti varjul ja sina oled minu pärast ju niigi palju aega raisanud."

"Jah, kell on juba palju!"

"Marcellus, kui ma oskaksin sind sõnadega küllalt tänada! Ja kuidas ma iial seda sulle tasuda saaksin!"

"Ära räägi sellest, Akte. Mine nüüd oma jumalate, oma Jumala kaitse all."

"Ja rahu olgu sinuga!" ütles neiu pisarsilmil. "Hoidku ja kaitsku sind Issand ja juhatagu sind õigel teel! Mina palvetan alati sinu eest!" Enne kui nad lahkusid, võttis neiu noormehe käest kinni ja vaatas talle silma. "Ütle, Marcellus, kas sul võib pahandusi tulla sellepärast, et sa mind päätsid? Kui Cerialis minu järele küsib või mind näha tahab? Oh, Marcellus, ma kardan sinu pärast!"

"Ole mureta, Akte! Sinu jäljed on kadunud. Homme, ei juba täna, läheme me sõtta ja Cerialisel on muude asjade peale mõelda, kui sind meelde tuletada."

"Kas sa lähed sõtta?" Ja need südamlikud silmad, mis teda olid kütkestanud, vaatasid teda kirjeldamatu kurbusega.

Kusagil laulis kukk.

"Akte, Akte, mind kutsub minu teenistus. Ma pean minema." Ta tõmbas oma käe neiu käest lahti ja hüppas vankrisse. Vanker sõitis minema.

Akte ümber valitses hämarus. Vanker kadus silmist ja ta oli üksi. Ta pani käed kokku ja palus härdalt ja südamest Marcelluse õnne eest. Kui ta palves jõudu ja troosti oli leidnud, astus ta maja poole, mida ta enne Marcellusele oli näidanud ja istus vaikselt ukse ette, kus ta nii kaua ootas, kuni tema usuvennad hommikul oma päevatööle ärkasid.

Maksimuse tsirkuse ülevaatajale oli Marcellus teate saatnud, et ta Cerialise orjatüdrukut ei ootaks, tema peremees otsustas temaga teisiti toimida. Nii oli ta siis Akte päästnud. Ta oli selle üle rõõmus ja asus uue energiaga oma kohustusi täitma. Süda pidi vaikima. Au ja kuulsus seisid eesmärkidenä ta silme ees.

Sõjaväe teeleminemise uhkete sõjariistade ja rüüdega oli roomlaste jaoks vaatamänguline üritus. Juba hommikul vara liikus tänavail rahvas, et häid vaatekohti leida. Suuremate ja rikkamate jaoks olid lavad ehitatud, Rooma naissugu võitles üksteisega enda üleslöömises, et pakkuda äraminevatele sõjameestele kaasa võimalikult hiilgavat mälestust.

Ka Sabina istus oma riietumistoas ja lasi ennast ehtida. Juba mitu päeva oli ta pahas tujus. Vähimigi viga teda teenivate orjataride poolt ajas teda vihale. Tema ärrituse põhjuseks oli Marcellus. Sabina oli ennast tema ees korralikult alandanud, kuid mees ei tulnud tema juurde. Viisakalt oli ta oma vabandused saatnud ja viidanud oma ametikohtustele. Äkki on Marcellusel teine armastatu? Sabina kees vihast ja armukadedusest. Sabina oli lasknud ühel oma orjadest, kavalal aasialasel iga Marcelluse sammu jälgida. Salakuulaja ei teatanud muud, kui seda, et Marcellus oli hommikust õhtuni oma teenistusülesannetega seotud. Kuid sellest ei olnud Sabinale küllalt. Ta pakkus orjale vabadust ja raha, kui see Marcelluse mõnelt keelatud teelt leiaks.

Üks orjatar hoidis suurt metallpeeglit tema ees ja teine kammis juukseid ja kuhjas neid valejuuste abil kõrgele üles. Üks orjatar hoidis kalliskividega kaunistatud kostüümi.

Kõrvaloleval laual olid salvid ja värvid, mille abil Sabina end nooremaks ja ilusamaks muutis. Taignast näomask, mida ta öösel kandis ja mis muutis tema näonaha õrnaks ja pehmeks, lamas nüüd purustatult maas. Ta otsis pahaselt midagi tema ees olevast avatud ehtekastist.

"Oi, kui ilus kaelaehe!" pääses imestushüüe noore orjatori suust. Sabina heitis laitva pilgu sellele, kes oli julgenud rääkida ja üks vanemaist teenijaist, Decia, kes perenaisele meeldida püüdis, lõi noort orjatori vastu nägu. "Mis tohid sina siin imestada? See kaelaehe on ainult Juno, ehk meie käskijanna Sabina vääriline." Viimane oli lõpuks leidnud omale sobiva ehte. Samal hetkel astus sisse ori ja teatas aasialase saabumisest.

"Välja, tüdrukud! Mina tahan Tharahiga üksi olla."

Orjad kuulasid vaikides sõna ja varsti sisenes aasialane Tharah. Põlvili ja pead peaaegu vastu maad surudes jäi see ukse juurde lamama. "Ahumaradža, suur valguse jumal, varjaku sind, mu helde käskijanna!" Sabina ei pannud tema tervistust tähele ja küsis: "Mis teateid sa mulle tood?" Aasialane tõstis pea vähe kõrgemale ja tema väikesed paljuütlevad silmad vaatasid perenaise poole.

"Kõnele!"

"Oh, vägev käskijanna, öeldakse, et seintel on kõrvad, ja see ei ole mitte orja kõrvadele, mida üksi minu käskijanna peab teadma."

"Siis tule lähemale!"

Tharah ronis põlvedel lähemale ja jäi proua jalgade ette maha. Sosistaval toonil jutustas ta öö sündmustest ja Sabina kargas ärritatult üles.

"See ei või olla! Sa oled eksinud, Tharah!" hüüdis ta kirglikult.

"Oo, käskijanna. See on tõesti noor orjaneiu Akte, kelle ilu kõiki vabakslastuid nii vaimustas, et nad tahtsid teda vabaks osta. Ta on ka Horatiuse noore südame võitnud; ta on kõik, kes

tema peale vaatavad, ära nõidunud."

"Siis on ta vist sind ka ära nõidunud?" hüüdis Sabina vihase pilkega.

"Sinu teener, oo käskijanna, ei vaata ühegi naisterahva peale, minu elu on ilusa ja võimsa Sabina päralt!"

"Ta peab üht orjatüdrukut minust paremaks!" hüüdis ta hammaste vahelt ja tema silmad põlesid metsikus vihas. "Cerealis on tüdruku tsirkuse jaoks määranud ja tema päästis ta ära. Nii on ta oma ülemat petnud. Häda talle! Mina temast ei hooli!" Mõtted mässasid Sabina peas, ta tegi plaane, lubas Marcellusele kätte maksta, kuid ta ei tahtnud teda anda Cerialise kätte, kes ta kiiresti oleks tappa lasknud. Tema ise tahtis noormeest piinata ja kui võimalik, teda ennast armastama sundida.

Aega oli vähe. Juba lasid suursugused naised end kandetoolidega vaatelavale kanda. Sõjavägi oli väljamarsiks valmis. Juba mõne tunni pärast on Cerealis ja Marcellus Roomast lahkunud. "Kui ma Marcellust reetmises süüdistan, ei jää Cerealis mind uskuma – ma olen teda liiga sagedasti petnud – ja kindlate tunnistuste saamiseks ei ole enam aega. Nende mõtetega pöördus ta jälle aasialase poole.

"Mine, Tharah! Otsi Cerealis üles ja ütle talle, et Marcellus on valelik petis. Jutusta talle, mis sa nägid!"

"Oh, vägev käskija, Cerealis on keisri juures või foorumis, aukandjate keskel või sõjaväe juures, kes tema käsku ootab. Ma võiksin küll talle ligi pääseda, aga ma ei saa panna teda mind kuulama." Sabina vaikis ja sai aru, et orjal on õigus. Siis jätkas aasialane:

"See kurjategija ei pääse mu käskijanna käest. Ta tuleb sõjast tagasi ja kui ta on Cerialise armust veel kõrgemale tõusnud, on tema langemine veel valusam."

"Sa arvad siis, et ma peaksin ta takistamata laskma sõtta minna?"

"Ma toon sulle, käskijanna, süütõendi. Ma toon sulle

selle tüdruku."

"Jah, too see orjatüdruk minu kätte, aga mitte surnult, vaid elavalt. Sa tead, et Sabina tasub truu teenistuse eest hästi!"

"Ainult elavalt on sul temast kasu, mu käskijanna." Kaval aasialane oli oma plaani juba valmis teinud. Sabina kuulas tema sosistamist ja hakkas viimaks valjusti naerma.

"Nüüd aga mine, Tharah, mul on viimane aeg riidesse panna. Ma tahan rõõmust särada. Ta peab minu ilu nägema ja ma tahan uuesti talle oma armastust näidata." Rahakotti riiete vahele peites läks Tharah jälle roomates ukse poole. Sabina aga hüüdis oma tüdrukuid ja lasi ennast ehtida. Iludusena istus ta mõne aja pärast oma kandetooli. Ta oli nagu teiseks saanud. "Nüüd on ta mul kindlasti peos!" hõiskas tema süda. "Nüüd on ta minu võimuses. Kuna ma ka veel ootama pean, suureneb kirm ja häda talle, kui ta mulle kavatseb vastu panna!"

Kolmas peatükk

Kui taevast koitis, kuuldus liikumist ka sellest majast, mille ukse ees Akte istus ja ootas. Ta koputas kolm korda ukse peale. Natukese aja pärast võeti seestpoolt riiv ära ja Akte nägi ukseavas seisvas vanapoolset lahke näo ja valgete juustega naist.

"Rahu olgu sinuga!" ja selle kristliku tervituse peale avaneks üks täiesti.

"Rahu olgu sinuga!" tervitati teda rõõmsalt vastu ja üks vana mees astus välja, et ootajat sisse kutsuda.

"Akte, sina, ja nii vara hommikul" hüüdis ta ehmatades. Vana naine oli tema järel uksest välja astunud. "Akte, sina!" hüüdis ka tema imestades, võttis ootaja kätest kinni ja tõmbas majja sisse.

"Tütrekene, ega sa ometi põgenenud ole?"

"Ei, emakene, ei!"

"Oh, kui kahvatu ja vilets sa välja näed!"

"Muidugi, kui ma näljasurmast just üles tõusnud olen!"
Akte huulte ümber tuksatas valusalt.

"Oh, vaene laps, istu ometi! Ma toon sulle süüa," ja vanakesed püüdsid üksteise võidu tema eest hoolitseda.

"Jätke, ma olen juba söönud," keelas neid Akte. Kui ta süüa ei tahtnud, istusid mõlemad vanakesed pingi peale tema kõrvale ja võtsid tal kätest kinni. Nüüd jutustas Akte neile kõik, mis temaga sündinud oli. Kui ta noorest tsentuuriost rääkis, tulid talle pisarad silma.

"Ära nuta, laps, ära nuta," trööstisid teda vanakesed.
"Jumala käsi kaitses sind. Kas Ta pole sind imeliselt päästnud? Mispärast sa siis nutad ja kurvastad?"

"Mitte enda pärast, emakene, ma nutan Marcelluse pärast."

"Miks siis tema pärast?"

"Tema on pagan ja jääb paganaks. Oh, emakene, temal on hea ja pehme süda, see oleks Kristuse õpetusele heaks pinnaseks. Kuid ta tajub Jumala Väge ja hoiab sellest kõrvale. Ema, ma nägin tema võitlust. Issanda hääl puudutas teda sügavalt, kuid ta ei võtnud seda kuulda, sest tema meel ja mõte kisub teda selle maailma kuulsuse poole. Ta jääb igavesti kadunuks!"

"Ära nuta, mu laps. Issanda armastus väga suur."

"Aga kes Teda ära lükkab, läheb hukka."

"Issandal ei ole hea meel patust pöördumatu surmast, vaid et see patune pöörduks ja elaks!"

"Oh, ema, kui ainult surm teda liig vara ei tabaks. Ta läheb sõtta ja auahnusest pimestatuna ei mõtle ta oma hinge peale. Peagi tabab teda surm ja tal polegi aega otsida oma Önnistegijat, kellest ta oma kangekaelses uhkuses midagi teada ei taha."

"Miks piinad sa oma vaest südant asjata murega? Meile,

kristlastele on antud igavene tõotus: "Veeretage kõik oma mured Tema peale, küll Tema peab hoolt teie eest!" Ja kas ei ole Õnnistegija meid õpetanud palvetama? Kas Ta ei ole ütelnud, et "kui te Isalt midagi palute minu nimel, siis seda antakse teile"?"

"Oh, hea inimene, sul on õigus," ja Akte võttis õrnalt vana naise ümbert kinni, "paluda tahan ma tema eest ja mitte enam asjata muretseda. See Issand, kes mind nii imeliselt päästis, leiab ka teda!" Vana mees viis Akte ühte toa nurka, kus seisis rist ja seal pidasid nad koos hommikupalvuse. Nad kõnelesid oma Õnnistegijaga, kes oli ütelnud, et Ta on iga päev nende juures kuni maailma lõpuni, just nii nagu Ta olekski isiklikult nende keskel. Nad tänasid südamest õise kaitse eest ja ilusa hommiku eest, siis palusid nad kaitset ja abi päevatööle ja kiitsid Tema armu, et Ta Akte nii imeliselt oli surmast päästnud ja orjapõlvest vabastanud ja nende juurde saatnud. Akte kahvatud palged löid punetama, uus julgus tuli tema südamesse ja ta tundis end olevat Issanda kaitse all. Tema pilk vaatas tulevikku ja nägi üle katsumuste valgust ja võitu.

"Kas ma tohin nüüd teie juurde jääda, te armsad vanakesed?" küsis ta siis.

"Oh, laps, milline küsimus?" Vana naine kaelustas teda südamlikult. "Me oleme juba noorest põlvest endale last palunud ja nüüd annab Issand selle meile meie vanadel päevadel."

"Jah, ole tervitatud, kui meie tütar, armas laps!" ja tema silmis läikisid pisarad. "Jumal teeb iga päev imet ja neile, kes Teda ootavad, annab ta rõõmu rõõmu peale!"

Epimachus ja Bartholomea olid vaesed, kuid nad olid nende hulgast, kellel on alati nii palju kui tarvis ja kes Jumalat ka pisku eest tänavad. Epimachus oli metallitöoline. Tema palgast jätkus nende väikese majapidamise jaoks ja jäi vaesemategi jaoks üle, nii jätkus neil ka tütrekese jaoks. Kuid Akte tahtis ise tööd teha ja midagi teenida. Oma vanemate

kodus oli ta kudumist ja tikkimist õppinud ja palus vanemaid, et need talle tööd muretseksid.

Roomas oli tol ajal suur Publius Cipius Polibiuse kaubamaja, kus valmistati uhkeid metallist lauanõusid, mida müüdi kogu tolleaegses maailmas. Selle tehases leidsid tööd tuhanded töölised, suur osa neist olid orjad. Vabu töölisi, kelle hulgas oli ka Epimachus, jäi üha vähemaks, sest orjade tööjõud oli odavam ja neid võis ka rohkem kurnata kui vabu kodanikke. Oma noorte töökaaslaste poolt pilgatuna ja naerduna, kuid mitte põlatuna, käis Epimachus ustavalt oma teed ja täitis oma kohust. Ülevaatajad oli tähele pannud tema usinust ja kunstiandeid ning sellest ka oma leivaandjale Cipius Polibiusele rääkinud. Sellelt mehelt palus Epimachus nüüd oma tütrele tööd. Heas tujus kaubahärra juhatas Epimachuse oma naise juurde. Ja tal oli õnne. Ta viidi suure orjade ja teenijate hulga seest läbi proua ette, kellele ta võis oma palve esitada.

"Miks ei tule sinu tütar ise, et võiksin veenduda, mida ta oskab?"

Vana mees kohmetus ja vaikis.

"Noh, hea küll, ma tahan tema osavuse proovile panna," ütles kaubahärra abikaasa ja andis orjatarile käsu tuua ülikonna täis riiet, millele Epimachuse tütar pidi kuldlõngadega tikkima.

Akte oli väga rõõmus, et sai ka oma osa anda ja tegi hommikust õhtuni tööd, nii et Bartholomea teda pidi keelama, et ta endale liiga ei teeks. Mõlemad vanemad hoolitsesid liigutava armastusega oma tütre eest ja tütar tasus neile samaga. Ta luges oma kasuvanemate soove nende silmadest ja täitis need enne, kui nad neid soove avaldada jõudsid. Tikkimistöökõrval aitas ta vana naist ka majapidamistöodes. Tema päevad möödusid õnnelikult ja rahus. Tal polnud aimugi hädaohust, mis teda ühe kurja armukadedana naise poolt ähvardas. Hoides meeles Marcellusele antud lubadust, ei lahkunud ta iialgi majast, isegi mitte õistele jumalateenistustele. Ta ei tahtnud pahandusi Marcellusele,

kellele ta oli väga tänulik ja keda ta armastas.

"Viige armsatele õdedele ja vendadele Issandas minu südamlikud tervitused!" ütles ta vanakestele, kui need teda jumalateenistustele kaasa kutsusid. "Palvetagu nad minu eest ka. Ja pange jutlustaja sõnu hoolega tähele ja jutustage pärast mulle." Ta oleks küll tahtnud teiste usklikega kohtuda, kuid jäi siiski koju lukustatud uste taha.

Epimachus ja Bartholomea aga jutustasid oma armastatud tütre ja kiitsid Jumalat, et Tema neile oli veel vanadel päevadel lapse kinkinud. "Tema on orb, kreeklanna Filipa, kes areenil usu eest suri, oli tema ema," jutustas vana naine.

"Siis on tema isa Severinus, Bütsantsi kaupmees?" küsis üks kristlane.

"Oli küll."

"Ta on tema isa. Severinus elab!"

"Ta elab?" küsis Bartholomea rõõmsa imestusega. Kuid siis tundis ta ka valu oma südames. Ta kartis, et ta oma armastatud tütre võib kaotada. Teade, et Akte on Severinuse tütar, tegi paljud rõõmsaks ja piiskop hüüdis: "Oh, minu kallid sõber, kes sa oma tütre pärast oled kurvastanud, missuguse rõõmu on Issand sulle valmistanud. Asjata otsisid sa oma last kogu maailmast taga, aga Issand on ta sulle alles hoidnud, teda armurikkalt kaitsnud ja toob ta ka sinu juurde tagasi!" Nüüd kuulsid vanakesed, et Severinus, kellelt naine ja laps olid röövitud, pääses ise eluga ja tal õnnestus päästa ka suur osa oma varandusest. Lapse saatus aga ei olnud talle rahu andnud.

"Vend Eusebius, kas sa ei ütelnud, et tahad Makedooniasse reisida," küsis piiskop ühelt kristlaselt.

Mees noogutas.

"Siis võid sa ka Severinusele teate viia. Ja kui sa teda ei peaks leidma, jäta vendadele Kreekamaal tema jaoks teade."

Kui Epimachus ja Bartholomea Aktele sõnumi tõid, et tema isa elab ja teda taga otsib, hõiskas tüdruk rõõmu pärast ja

tänas Issandat. Vanakesed rõõmustasid küll tütre õnne pärast, kuid olid kurvad ka, sest pidid nad ju Akte nüüd ühel päeval kaotama.

"Kas sa arvad, emake, et ma sinu juurest nüüd lahkun ja sind maha jätan? Ei iialgi. Seal, kus olen mina, seal peate ka teie olema. Teie olete mulle armsateks vanemateks saanud ja mina olen tänulik laps. Kui isa tuleb mulle järele, võtab ta ka teid ühes. Oma tütart te ei kaota, minu isa saab teile vennaks ja sõbraks. Kurbusega nägin ma sageli, kuidas Epimachus väsinuna töölt tuli, kuidas raske töö talle üle jõu käib. Mina suutsin oma teenistusega vaid vähe aidata. Nüüd muutub kõik. Tänu Issandale! Teie peate oma vanadel päevadel puhkust ja rahu tundma."

Bartholomea rõõmustas, kuid siis jooksis kahtluse vari üle tema näo: "Sinu isa on rikas, te olete suursugused inimesed."

"Ja mis see loeb?"

Emake vaatas kurvalt enda ette. Akte aga ütles: "Ema, kas sa mäletad veel seda väikest orjatüdrukut, kes sinu maja kohal ära nõrkes. Tänavad olid uudishimulikke täis, kuid neist vaestest, keda sõdurid toorelt edasi ajasid, ei hoolinud keegi. Neid pilgati ja naerdi. Me olime kaugelt tulnud, minu jalad olid verised ja ma ei jaksanud enam edasi minna. Juba vihises piits minu kohal, kuid vana naisterahva küürus selg, mis oli minu üle kummardunud, võttis hoobi vastu. "Kas sul inimese südant sees ei ole?" hüüdsid sa lööjale. "Kas sa ei näe, et laps enam edasi minna ei jaksa?" Sa tõid vett ja jootsid mind kõrvetava palavuse käes. "Appia uulitsal kolmanda teetulba taga, pea seda maja meeles, vaene laps," sosistasid mulle ja lisasid kristlaste õnnistussõnad. Siis teadsin, et Issand sind mulle saatis ja et ma sinu juurest abi ja troosti leian. Orjad läksid edasi, tänulikult vaatasin ma tagasi ja jätsin maja meelde. Sestsaadik on Issand mind imeliselt juhatanud. Tema lubas mul sinu juures uue kodu leida."

Akte hakkas nutma ja kaelustas südamlilikult vana naist.

"Ema, seda ei suuda ma iialgi unustada! Sina oled mind hädas aidanud ja mina ei jäta sind headel päevadel maha." Akte asus jälle oma töö kallale. Esimene töö oli hästi õnnestunud ja sellest ajast alates ei olnud tal tellimustest puudu. Samal ajal kui tema sõrmed tõmbasid kuld- ja hõbeniite läbi õhukese riide, mängles tema huultel õnnelik naeratus. Nüüd võis ta jälle rõõmsalt oma tuleviku peale mõelda. Ta oli raskusi tundnud, aga lootus ei olnud teda häbisse jätnud. Issand oli kõik hästi teinud.

Akte tuleviku unistustes omas suurt osa Marcellus. Tema pilt oli jäänud kustumatult noorde südamesse. "Kui ma oma isa kõrval suursuguse kreeka neiuna tema ette astun, küll ta siis imestab! Kuid tema on mind orjana ja alandatuna näinud ja räägitakse, et roomlased ka neid põlgavad, kes on orjad olnud ja ahelatest vabanenud. Võib-olla pilkab temagi mind? Tema kaudu ma ju alles vabaks sain?" Nii tekkis tema hinges vahest kahtlus. Sellele lisandus veel mure sõjas viibiva Marcelluse pärast. Kuid usk andis talle ikka rõõmsa lootuse, kuna ta aga Marcellust isiklikult aidata ei saanud, palvetas ta tema eest üha rohkem. Vaimus oli ta tema juures, tema pärast hoidus ta ka välja minemast, enda pärast ei kartnud ta üldse.

Kuna ta Marcellusele antud lubadust nii ustavalt pidas, ei saanud ka Sabina kaua aega oma plaane ellu viia. Asjata luuras tema nuhk õöl ja päeval Appia uulitsa kolmanda teetulba ligidal. Ta luuras ümber majade ja küsis ega kusagil mõni võõras tütarlaps ei ela. Sabina hakkas juba vihaseks saama ja arvas, et tüdruk on nende käest ära lipsanud. Aasialane aga väitis lipitsevas alandlikkuses tema poole roomates: "Oh, armas käskijanna, kannata oma truu teenriga. Tüdruk ei ole ära läinud, ma ei ole tema peidukohta lihtsalt veel avastanud. Kuid nii tõesti kui Ahumaradža, valguse jumal, pimedusega alalises võitluses on, nii tõesti toon ma tüdruku sinu kätte."

"Sa ainult petad mind," ütles Sabina ja andis maaslamajale jalahoobi. "Minu kannatus hakkab katkema.

Mine nüüd jälle varitsema ja ära unusta, et Sabina oskab hästi tasuda, kuid tema kättemaks on ka hirmus." Koera alandusega ronis aasialane üle läve ja ruttas vihaselt oma varitsuskohale. Ta ei tahtnud kaotada lubatud tasu. "Noh, kas sa midagi ei märganud," küsis ta oma kaaslaselt, kes tema äraolekul oli valvet pidanud.

"Tüdrukuid nägin ma palju, vanu ja noori, kuid mitte ühtegi niisugust nagu sina mulle kirjeldasid."

Väike mees vandus vihaselt. "Tüdruk ei tule oma peiduurkast välja, ma pean teda majadest otsima."

"Kuidas sa seda teed?"

Aasialase mustad silmad välkusid. "Ma tahan kaupmehena igasse majja pääseda."

Akte ja Bartholomea istusid vaikselt toas. Akte töötas ja vanakese väsinud käed puhkasid süles. Siis koputati uksele. "Mine ema, ava sina, et mind ükski võõras ei näeks." Ukse taga seisis väike mees pamp seljas ja pakkus oma kaupa müüa. Ta müüs naiste südameid rõõmustavaid kamme ja ehteid.

"Mis mina, vana inimene, nende ehetega teen?" ütles Bartholomea.

"Kas sul pole siis tütart või mõnda muud noort naisterahvast, kellele sa võiksid rõõmu valmistada?" Seda öeldes võttis ta kompsust hiilgava käevõru ja hoidis seda vanakese silmade ees. "See on odav ja ilus!"

"Tühi uhkus," vastas naine ja lisas tasakesi nagu endamisi juurde "millest ainult paganad rõõmu tunnevad." Kuid ta ei olnud nii tasa rääkinud, et aasialase terav kõrv seda poleks kuulnud.

"See naine on kristlane ja ka Akte on kristlane," mõtles ta. "Kindel on see, et ta oma usuvendade juures on varjupaiga leidnud." Sestsaadik pidas ta seda maja eriliselt silmas. Ta tuli ikka ja jälle tagasi ja pakkus oma kaupa. Kui teda ära aeti, ohkas ta raskesti ja läks alandlikul sammul minema.

Naabritelt küsis ta Epimachuse ja Bartholomea kohta,

kuid kolmandast isikust majas ei teadnud keegi midagi. Ta luuras mõlemaid vanakesi, kui nad öösel jumalateenistustel käisid ja teda pani kahtlema see, et nad sinnagi kahekesi läksid. "Miks ei lähe Akte nendega koos? Tal ei saa ju hädaohust aimu olla?" Tema kahtlusi äratas aga omakorda see, et maja ust nii hoolega lukustati.

Peagi liigutas Bartholomea pehmet südant see vaene, paluv kaupleja, kellelt nad midagi ei ostnud, kuid kes ikka ja jälle tagasi tuli. Juba mitmel korral oli ta talle armuande jaganud ja vaene kaupmees näis tänulik olevat. Ta usaldas naist ja kaebas talle oma häda ja puudust. Ükskord tuli mees vankudes lähemale ja kui Bartholomea ukse avas, langes ta nõrkedes läve peale maha. "Ma olen nii jõuetu," tuli vaevaliselt tema suust, "ma ei suuda enam edasi minna, ma suren!"

Kaastundlikult kummardus naine tema kohale: "Oh, ta on haige, see vaene mees!" ja toa poole pöördudes hüüdis ta tasasel häälel: "Oh, Akte, aita mind ometi, too vett!"

Nagu elektrilöök käis seda kuuldes mehest läbi, kuid ta valitses ennast ja teeskles veel haigemat. Kaastundlikud naised aitasid ja tupp ja panid pehmele asemele. Bartholomea tõi talle veini, mida ta ise iial ei tarbinud. Peaaegu kinniste silmalaugude vahelt vaatles ta tütarlast, kes koos vanema naisega tema ümber talitas. See oli tõesti Akte, keda ta nii kaua asjatult oli otsinud. Ta hõiskas oma südames võidurõõmsalt. Väliselt aga teeskles ta ikka nõrka ja viletsat meest, kes pikkamisi oma nõrkusest toibus.

"Tuhat tänu teile, armurikkad naised. Jumalad kaitsku ja õnnistagu teid!" hüüdis väike mees. Kui ta oli toibunud, ei tahtnud ta enam naistele koormaks olla, ta sundis Aktet vägisi vastu võtma ühte ehet, mille see ikka salaja kotti tagasi poetas. Ikka ja jälle õnne ja õnnistust soovides lahkus mees viimaks majast.

"Selline hea tunne on, kui oled saanud kedagi aidata," ütles vana naine Aktega üksi jäädes. "Kuigi me oleme vaesed,

annab Jumal ikka nii palju, et saame endast veel vaesemaid aidata."

"Kuhu see vaene mees küll läks? Äkki tuleb see nõrkus talle uuesti peale. Me ei oleks tohtinud teda nii ruttu ära lasta," arvas Akte.

"Et Epimachus jälle nii kauaks ära jääb," jätkas vana naine natukese aja pärast. "Jah, ta jääb kauaks," vastas Akte ja tema nägu kattis sügav puna. Tema pärast jäi Epimachus nüüd sageli hilja peale. Tema pärast vaevas ta peale tööd oma väsinud jalgu, et minna foorumisse ja tuua talle teateid sõjavägede ja Marcelluse kohta. Oli juba teada, Cerialise väed on edukalt edasi tunginud. Epimachus oli mitu korda küsinud Marcelluse kohta. Kehitati õlgu. Küsiti missuguses leegionis ta teenib. Epimachus ei teadnud.

"Kes tema ülem on? Vanake ei teadnud vastata. Vägeva väejuhi Cerialise kohta kuulis ta küllalt, kuid noore tsentuurio kohta küsis ta tulemusteta. Kurvalt sammus vanake kodu poole, ta oleks tütrele heameelega mõne teate viinud. Korruga tuli talle mõte Cerialise paleest Marcelluse kohta uurida. See oli küll julge ettevõtmine, kuid ta võttis südame rindu ja läks. Ta tahtis mõne teenijaga kokku saada ja kõndis selleks palee ees edasi ja tagasi ega lasknud väravat silmist. Kaua ootas ta asjata. Suursugust rahvast käis küll sisse ja välja, kuid nendelt ei julgenud vaene töömees küsida. Siis toodi maja ette kallis kandetool. Hulk teenijaid tuli majast välja, neile järgnes uhkes riides naine poisikesega, nad istusid kandetooli. Teenrite aupaklikkusest järeldas Epimachus, et see oli Cerialise naine.

"Siis on see poisikene Horatius, kellest Akte nii sageli kõneleb." Ja vanamees vaatas poissi terasemalt. "Ilus poiss küll, aga headuse ja armastuse on nad vist tema südamest välja kiskunud. Kui uhkelt ta käske annab ja kui põlastavalt ta teenijate peale alla vaatab." Teenijad astusid ritta ja naise käeviipe peale tõsteti kandetool üles ja tore rongkäik hakkas liikuma. Kui väravaesine tühjaks jäi, astus Epimachus

uksehoidja ette ja küsis: "Kas see uhke naine oli Cerialise naine?"

"Sina ütled seda, vanamees."

"Ja see laps on noor Cerealis?"

"Kuidas sa seda ise ei tea. Tsirkuses ja foorumis iga pidustuse juures imetleb rahvas seda ilusat poisikest." Epimachus vaikis ja mõtles, kuidas kahtlusi äratamata edasi pärida. Kuid uksehoidja oli lobiseja. Kuna ta leidis kedagi, kellega juttu ajada, kutsus ta vanakese oma väiksesse putkasse värava kõrval ja ütles tasakesi: "Käskijannat pole nüüd kodus, ja kui mõni vabadest tuleb, astud sina kõrvale, kuni ta mööda läheb." Epimachusele see meeldis, ta astus sisse ja varsti oli uksehoidja suures jutuhoos. Sellelt lobisejalt sai teada rohkem kui tahtis. Kuid tal oli tegemist, et juttu selle peale juhtida, mida ta kuulda tahtis. Viimaks küsis ta:

"Kas sa tunnend noort tsentuuriot Marcellust?"

"Kas ma tunnen?" ja uksehoidja pigistas ühe silma kinni. "See on kõige ilusam noormees Roomas. Tead, vanamees, see on ju meie käskijanna armuke." Epimachus pörkas ehmatuses tagasi, teine aga ütles naerdes: "Meie käskijannal on juba mitu armukest olnud, Cerealis on ainult tema abikaasa." Vanamees tundis rinnas pistet, kui ta kuulis nii halvasti räägitavat sellest, kellele Akte nii tänulik oli. Ta küsis: "Kas see on ikka tõsi, et ta käskijanna armuke on?"

"Siia maani oli küll, kuid nüüd, kus ta surnud on, otsib käskijanna teise."

"Marcellus on surnud?"

"Mis sul viga on, vanamees. Mis puutub sinusse Marcellus?"

Epimachus tundis, et peab enese üle valitsema, et mitte end reeta. Sellepärast vastas ta rahulikult toonil: "Mul on noorest inimesest kahju."

"Mul on ka temast kahju, ta oli parem kui teised. Kuid," lisas ta kergemal toonil, "mis me ikka parata saame. Tema on

varjude maal ja ei saa meile enam midagi teha."

Vanakesel jooksis külm värin üle selja: "Kust sa seda tead, et ta surnud on?"

"Kui Cerialis saadab sõjaväljalt keisrile teateid, siis tuuakse ka prouale sealt eraldi kiri. Kuna proua alati tsentuurio järele pärib, teadis ta, et senini oli kõik hästi. Eile tuli jälle käskjalg Cerialise juurest ja prouale oli ka kiri. Selles oli kirjas, et Marcellus on surnud ja et Cerialisel on temast väga kahju."

"Kas sa midagi lähemat ei tea?"

"Tean muidugi, mina tean kõik." Nende sõnade juures tegi uksehoidja tähtsa näo. "Käskijanna jutustas Annausele, Servius kuulab ukse taga ja jutustas sellest minule. Marcellus on surnud, ta on veel enamgi kui surnud."

"Ma ei mõista sind."

"Surnud ehk vaenlaste käes vangis." Ja nüüd jutustas uksehoidja, et Augusta Trevirorumi – praeguse Trieri - juures oli suur lahing, mille roomlased võitsid. Marcellus ajas oma sõduritega põgenevat vaenlast taga ja ei tulnud enam tagasi.

"Kas tema surnukeha ei leitud?"

"Mitte jälgegi ei leitud."

"Kas kõik Marcellusega koos olnud sõjamehed langesid?"

"Ainult mõned üksikud tulid tagasi. Need teatasid, et nad olid vaenlasega ägedasse võitlusse sattunud, kus nende juhataja langes. Nad olid asjata teda päästa püüdnud. Kolmest küljest ümberpiiratuina olid nad lõpuks ennast päästnud."

"Siis ei teata ju sugugi kindlalt, et Marcellus surnud on?"

"Surnud või vaenlaste käes vangis, see on ju üks ja sama. Annaus arvas, et kui ta surnud oleks olnud, oleks tema keha leitud. Võib-olla viidi teda haavatuna vangi." Oli kuulda samme ja Epimachus ütles rutuga: "Täna sind, sõber!" Ta teadis nüüd piisavalt ja jättis hüvasti ning ruttas minema. Uksehoidja vaatas talle imestades järgi. "Kas ma sulle ehk liiga

palju usaldas, imelik vanamees? Kas sa mind äkki ei reeda?"
Ta tegi otsuse, et ei ole enam kunagi nii jutukas.

Oli juba kaunis hilja ja Epimachus ruttas koju. Kuid mida lähemale ta kodule jõudis, seda pikaldasemaks muutus tema samm. Oleks tal häid uudiseid olnud, aga nüüd oleks ta kõige parema meelega need uudised enda teada hoidnud.

"Kuidas ta minu teated vastu võtab? Ja kuidas ta nutab! Ja ometi ei ole see mees seda väärt. Ta on oma käskijanna armuke! Ta petab oma ülemat, kes temasse nii hästi suhtub!" Epimachus ei tahtnud koju sisse astuda. Aga seal tuli Bartholomea uksele vaatama, kas ta juba ei tule. "Viimaks ometi, vanamees, me juba kartsime sinu pärast," ütles ta lahkelt. Nad astusid tuppa ja Akte tuli vanakesele vastu.

"Kas sa käisid foorumis, isa?"

"Jah!"

"Kas kuulsid sa ka Marcelluse kohta midagi?"

Epimachus vaikus.

"Ma käisin Cerialise palee juures," ütles ta viimaks, "ma nägin tema abikaasat ja poega."

"Sina nägid Horatiust, minu Horatiust! Hüüdis Akte rõõmsalt. "Oh, isa, ütle, kuidas sa teda nägid? Missugune ta oli?"

Vanamees vaatas kaastundlikult tüdrukut, kelle palged rõõmust punetasid ja vastas: "Mitte niisugusena nagu sina loodad!"

"Kas ta oli haige?"

"Ta oli terve."

"Kuid armastuse kaasinimeste ja Õnnistegija vastu on nad tema südamest välja kitkunud," ütles Akte vahele, "nagu ma kartsin".

"Poiss on uhke ja valitsemishimuline."

"Oh, kuidas ma olen tema eest palvetanud," ütles tüdruk nuttes.

"Lapse süda on nagu kõikuv pilliroog. Kui Horatius kord meheks saab, võib ta oma usule ja armastusele veel

kindlaks jääda. Jumal võib teda mitmel viisil õige tee peale juhatada."

"Issanda tahtmine sündigu!" ütles Akte ja kuivatas pisarad.

"Kas sa sellesama sõnaga vastad, kui ma sulle veel midagi teatan?"

"Mida siis?"

"Marcelluse kohta."

Akte hüppas üles. "Isa, ütle mulle kohe, mida sa tead."

"Jää rahulikuks laps ja mõtle, et kõik sünnib Jumala targa nõu järele." Siis jutustas vana mees kõik, mis ta uksehoidjalt oli kuulnud. "Ära seda kaotust nii väga südamesse võta," trööstis ta nutvat tütarlast, "sinu jaoks oleks Marcellus ometi kadunud. Ta on ju Sabina armuke."

Akte vaatas üles ja raputas pead. Vana mehe märkus jättis teda täiesti rahulikuks. "Ma ei nuta mitte enda pärast," ütles ta. "Ja kui see, mis sa ütled, ka tõsi on, isa – orja juttu ei tohi iial uskuda – siis ometi ei tohi ma Marcelluse üle kohut mõista ega talle seepärast vähem tänulik olla."

"Sina armas, hea laps!" silitas vana mees nutva tüdruku palgeid. Kauaks ajaks jäi toas vaikseks, vanakesed ei keelanud oma kallil tütrele pisaraid valamast. Äkki tõstis Akte pea.

"Isa, kas sa ei öelnud, et Marcelluse surma kohta kindlaid teateid ei ole."

"Uksehoidja ütles seda küll."

"Oh, miks kahtlen ma siis veel Jumala armus? Marcellus elab! Jumal ei lase teda pöördumatuna surra! Kuid mina pean sinna minema. Ma pean teda päästma!"

Imestunult jälgisid vanakesed neid äkilisi muutusi Aktes. Akte olemus oli nii elevil nagu oleks ta mõne üleloomuliku käsu saanud. "Ta on vangis, suremas. Ta on viletsuses ja hädas. Ma pean minema, ma pean tema juurde minema, ma pean teda aitama. Ta ei tohi paganana surra."

"Mis sa nüüd räägid, laps? Sa oled liiga erutatud."

"Issand kutsub mind! Ta näitab mulle, mis on minu kohus! Oh, armsad vanemad, ärge keelake mind, ma tahan Marcelluse juurde minna, ma lähen teda otsima!"

"Sa tahad võimatut ette võtta! Sa oled liiga erutatud. Rahune, laps."

"Ema, ma olen rahulik, ma tean, mis ma pean tegema. Ärge keelake mind, laske mul minna! Üks vastupandamatu jõud kutsub mind minema! Ma ei tohi viivitada. Ma ei tohi enam kauem viivitada!"

"Sa tahad minna võõrale maale ja võõra rahva hulka?"

"Ma pean ruttama ja veel täna teele asuma. Ärge keelake mind!"

"See on võimatu, Akte. Mõttele selle kauge teekonna peale. See on metsik maa, seal on sõda ja möll, tuhat hädaohtu ootavad sind teel. Sinu teed takistavad läbipääsmatud metsad, metsloomad võivad sind puruks kiskuda ja ka inimeste juures ei leia sa kaitset, sest need on metsikud barbarid."

"Kuidas saavad mind hädaohud ehmata, kui ma pean Marcelluse juurde minema!" vastas Akte kindlalt.

"Kuidas kavatsed sa teda sel harimatul ja metsikul maal üles leida? Oh, laps, jäta see mõte." Ja nuttes tõmbas vana naisterahvas Akte oma rinnale. "Ära mine meie juurest ära, jää siia!"

"Ära tee mulle lahkumist raskeks, ema!"

Kuid ema keelitas teda veel enam. "Jää ikka koju, ära mine sinna hirmsate hädaohtude maale. See oleks kõik asjata, sest Marcellust ei leiaks sa ometi. Sa ei suuda teda päästa ja aidata."

"Ma leian ta üles, sest minu Issand on minuga!"

"Sina ei suuda teda elus hoida!"

"Kuid ma võin talle evangeeliumi viia, nii et ta kristlasena sureb." Vanad vaikisid, kuid Akte kõneles edasi: "Te teate, et tema on minu elu päästnud, laske mul nüüd see elu tema eest anda."

"See on ju asjata!"

"Ema, mis sa räägid?" ütles Akte peaaegu rõõmsalt.
"Kas see ei oleks minu hinge väärt, kui ma tema päästaksin?"

"Kuidas sina teda leiad, kui Cerialise sõjamehed teda vahetpidamata otsivad?"

Akte näitas ülespoole. "Issand juhatab mind tema juurde!"

"Oh, laps, sinu usk on suur, kuid see, mida sa kavatsed ette võtta, on ennekuulmatu!"

"Kas Issand ei ole ütelnud, et sulle sündigu sinu usu järele?"

"Sina, nõrk laps, tahad ette võtta seda, milleks suurtel meestel julgus puudub?"

"Aga, kas Issand ei ütle, et Ta on nõrkade sees vägev?"

"Üksi, päris üksi kavatsed sa minna?"

"Kas Issand ei ole siis minu juures? Tema käe kõrval leian ma julgemini õige tee kui keisri sõjamehed. Oh, ärge keelake mind enam, laske mul minna. Ma pean ruttama, kui ma Marcellust tahan veel elavalt leida!"

"Ilma ettevalmistusteta ja veel sellel öösel?"

"Mis mul tarvis on? Üks tume mantel ja tugevad jalanõud. Raha mul on. Andke mulle tükk leiba teele kaasa."

"Kõige üle peab korralikult järele mõtlema. Maga hommikuni. Siis mõtled sa teisiti."

"Kuidas tohite te mulle rahust ja puhkusest rääkida, kui Marcellus on ilma abita?" hüüdis Akte ägedalt. "Ei, ärge takistage mind enam!"

"Siis jää vähemalt selleks ööks!"

"Ma ei saa, ema, laske mul minna!" ja Akte vaatas vanale naisterahvale paludes otsa. "Ma ei tea, mis see on, aga ma pean siit majast välja saama. Mulle tundub, et ma ei tohi enam tundigi viivitada."

"Sa tahad vaesena reisima minna, sa oled ometi rikka Severinuse tütar? Ta tuleb ju sulle järele. Mis ta ütleb, kui ta

sind siit eest ei leia?"

"Ta mõistab, mida ma tegin!" ja Akte naeratas kurvalt oma isa peale mõeldes. "Jutustage talle kõigest. Küll ta tuleb siis mulle järele ja Jumal, kes meie samme juhib, juhatab meid kokku."

"Kes jõuab sinu usule vastu seista," ütles vana Epimachus ja pani õnnistuseks oma käed tüdruku pea peale. "Siis mine rahu! Jumal kaitsku sind! Meie palved saatku sind teel!"

Õhtu oli kätte jõudnud ja taevas kattus tumedate äikesepilvedega. Hakkas sadama. Ukse kallal raputas torm.

"Jää siia!" palus veel Bartholomea tütarlast, kes reisiks valmistus. "Kas pole see paha ilm mitte halvaks endeks?"

"See Issand, kes tormi ja tuult valitseb, saab minu kaitsja olema!"

"Et sa ka öösel pead teeles asuma!" kaebas Bartholomea.

„Sa tead ju, et päeval ei tohi ma ennast Roomas näidata. Seepärast, armas ema, jäta minu keelitamine. Mina ei saa midagi teha, ma pean minema."

Vana naine nuttis. Ja hoolitses lahkuva tütre eest veel, kuidas suutis. Veelkord istusid nad koos sööma ja palvetasid Issanda poole.

"Kas keegi koputas uksele?"

"Ei, see on torm!"

Taevas ei paistnud ühtki tähte, vihm voolas ojana ja Akte otsustas oodata tormi möödumist. Vana Epimachus oli õues käinud ja tuli nüüd tuppa ning istus oma naise kõrvale, kes Aktet kaisus hoidis. Vana mees oli reisivalmis, sest ta oli otsustanud Aktet linnast välja kuni põhjapoolse maanteeni saata.

Torm mässas hirmsasti ja arvata võis, et väljas ühtki inimest ei ole. Kuid siiski nõjatus vastu müüri üks väike mehekogu ja pidas hoolsasti silmas Epimachuse maja. Aasialane rehkendas juba raha kokku, ta arvas, et rikkalik tasu

on tal juba niisama kui käes. Küll oli see talle vaeva ja mõne unetu öö maksma läinud, kuid nüüd oli ta eesmärgile lähedal, sest seal madala ukse taga olev tütarlaps oli niisama hästi kui tema käes. Ta pidi pimeduse saabumist ootama, sest Sabina oli käskinud tüdruku ööpimeduse varjus paleesse tuua. Tal oli paar tugevat abilist kaasas, sest ta ise väga tugev ei olnud.

"Kuhu need poisid ometi jäävad?" ümises ta segaselt. "Mina istun siin tuule ja vihma käes, samal ajal kui nemad istuvad soojas võõrastemajas ja lõbustavad endid veini ja täringumänguga." Aeg möödus. Juba helkisid läbi lõhenenud pilveribade mõned tähed. Ikka veel asjatult ootas ta oma kaaslast. Viimaks ei jäänud tal muud üle, kui neile järele minna.

"See ei ole ju võimalik, et tüdruk veel minu käest pääseks? Kuhu peaks ta sellel tormisel ööl minema?" nii arvas väike mees ja töötas natukese aja pärast tagasi tulla. Ta leidis oma kaaslased sügavasti magavat ja selleks ajaks, kui ta nad ärkvele ja enda järele liikuma sai, hakkas taevast juba ida poolt punetama.

"Nüüd ruttu tööle!" kamandas ta ja tugevad löögid raksusid vastu Epimachuse maja ust.

"Kes nõuab sisselaskmist?" küsiti seestpoolt.

"Tee lahti, naine, või me purustame ukse!"

"Mis te tahate?" kuuldus kartlik küsimine. Varsti peale seda andis uks järgi ja mehed tormasid sisse.

"Näita meile tuld, naine!" karjus aasialane Bartholomeale. Väriseval käel pani naine tule põlema.

"Sina oled meie vaene kaupmees?" ütles ta imestades, kui valgus mehe näole langes.

Mees karjus: "Kus see tüdruk on, kes siin sinu juures elas?"

"Teda ei ole siin."

"See on vale. Otsige maja läbi!"

Kuid kõik otsimine oli asjatu, majas oli vaid naine.

Aasialane mässas ja märatses ja ähvardas naist kõige hirmsamate karistustega, kui see tüdruku peidupaika ei ütle. Bartholomea oli vait. Kui aasialane teda näkku lõi, ütles ta vaid: "Nüüd teed sina mulle seda. Mida tegin mina sulle natuke aega tagasi?"

Aasialasel ei olnud südametunnistust, ikka vihasemalt küsis ta: "Kus see tüdruk on?"

"Ta läks ära!"

"Kuhu ta läks?"

"Cerialise juurde," vastas nõrk naisterahvas viimaks hirmunult, "sõjaleeri."

Aasialane naeris vihaselt. "Nüüd ma tean, et sa valetad! Kuidas võib põgenenud ori oma isanda juurde tagasi minna?" Kui ta vanakeselt midagi teada ei saanud, ähvardas ta tema peale prefektile kaevata ja teda vangi panna. Siis meenus talle, et ta Sabina loata seda teha ei tohi. Raske südamega otsustas ta Sabinale oma nurjaläinud ettevõtmisest teatada ja tema edasisi käske oodata.

"Teie vaatate selle vana naise järele ja ei lase tal ära joosta!" ütles ta oma meestele. "Mina lähen prefekti järele, küll see tema suu avab!" See, et ta vanakese oma võimu alla sai, oli talle väikeseks kompensatsiooniks, sest kui ta kõnelema sunnitakse, võib ta ometi Akte peidukoha teada saada. Asjata otsis ta Akte jälgi ja kui ta vanalt naiselt midagi teada ei saanud, tuli tal lõpuks ikkagi Sabina juurde minna.

Viimane istus pahas tujus tabliiniumis. Tema tuju oli Marcelluse surmateate tõttu täiesti rikutud, ta oli lootnud tema kulul ennast lõbustada ja oli nüüd hästi vihane.

"Ma oleksin pidanud ikka talle kohe kätte maksma," ütles ta tigidalt, "siis oleksin vähemalt sellest rõõmu tundnud." Alandlik aasialane jõudis parajasti õigeaks ajaks kohale, et tema viha enda peale tõmmata. Pilkava naeruga tervitas ta selle õnnetu teadet.

"Mul ei ole seda tüdrukut enam tarvis," ütles Sabina,

"aga ma tahan sulle näidata, kuidas selle käsi käib, ori, kes oma käskijannale palumata nõu anda julgeb." Ta pöördus ukse poole ja hüüdis ühele orjatarile: "Kutsu Kamillus siia!" Kui vabakslastud ori kohale ilmus, sai ta korralduse: "Pane see ori ahelaisse ja anna talle kuuskümmend piitsahoopi!" Aasialane hakkas selle peale hirmsasti ulguma ja tahtis oma käskijanna ette roomata. "Sinu hirm, sa argpüks, teeb mulle ainult nalja," ütles Sabina naerdes, "hoolitse selle eest, Kamillus, et hoobid liiga kerged ei oleks. Seda lõbu tahan ma ise pealt vaadata."

Kui Epimachus hommikul koju tuli, nägi ta, et maja uks on sisselöödud. Eesruumis norskasid kaks meest ja tema naine oli hirmust peaaegu segane.

"Tänu Jumalale, et sa lõpuks tulid!" hüüdis Bartholomea ja jutustas nuttes kõik, mis oli aset leidnud.

"Täname Jumalat Akte pärast. Jumal juhtis teda imelisel viisil õnnetuse eest ära. Meie aga tahame hea meelega seda risti kanda, mis meile tema pärast peale pannakse. Tema tahtmine sündigu!"

Kui mehed hommikul ärkasid, ei teadnud nad, kes neid oli palganud. Asjatult ootasid nad väikest meest, ka prefekti ei ilmunud. Siis hakkasid nad kartma, et Epimachus neid sissetungimises süüdistama hakkab ja hiilisid vaikselt minema.

Neljas peatükk

Roomlaste poolt vallutatud ja kindlustatud linnast Auguste Trevirorumist, tänasest Trierist põhja pool olid põlismetsad. Trieri juures olid ühendatud germaanlaste suguharud Civilise juhtimisel 69 a.pKr. Petilius Cerialiselt lüüa saanud. Põgenevad germaani väeosad olid Reini jõe poole taganenud, kuna aga talv lähenes, ei hakanud Cerialis neid

rohkem taga ajama, vaid lubas oma leegionidel kindlusesse talvekorterisse jääda.

See oli karm talv, kuid Rooma leegionid olid harjunud nii külma kui ka palavat kannatama. Sõdurid, kes kõige külmema talve Germaanias mööda saatsid, pidid juba järgmisel aastal Aafrikasse ja Aasiasse minema. Nad kannatasid kõik välja, panid igale hädaohule vapralt vastu ja kuulasid peaaegu pimesi oma juhatajate sõna. Seetõttu oligi Rooma sõjavägi võitmatu ja sai võidu võidu peale.

Cerealis oli end Trieris lähedalt sisse seadnud ja valmistus kevadiseks sõjakäiguks. Tema sõdurid olid heas toitumuses ja terved, nad lõbutsesid ja püüdsid maa elanike arvel rikastuda.

Päevad hakkasid juba pikemaks minema, puhus pehme läänetuul ja puud hakkasid end vabastama okstel lamavast lumevaibast. Lumi sulas metsas ja põllul, igal pool tekkisid väikesed ojakesed, mis kandsid oma veed Moselisse. See murdis jõe jääkatte, jõgi paisus suureks, vahutas ja kandis oma metsikuid vooge ja jäätükke Reini jõe oru poole. Ennast metsiku jõe hoolde usaldada polnud sel aastaajal sugugi ohutu.

Põlismetsas, umbes kahe päevatee kaugusel Moseli jõest - ometi salajaste teeradade kaudu jõega ühendatud - oli üks Germaani elumaja. See oli väike, ometi oli sel ruumikas eeskoda suure tamme-puust laua ja paljude istmetega. Jooginõud seintel tunnistasid, et siin, nagu ka igal pool Germaanias, oli külalislahke pererahvas.

Maja ukse ees seisis vana naine ja vaatas alla jõe poole. "Veel ikka ei tule teda," ümises ta endamisi. "Juba hommikust saadik ootan ma teda ja ikka asjata. Ega ta ometi roomlaste kätte pole sattunud?" Murelikult sammus ta kitsast teerada pidi kuni mäeküljeni ja ütles tasakesi: "Kuhu ta küll jääb? Kõige isa Wodan, ole ise tema kaitsja, et ta roomlaste käest pääseks ja õnnelikult üle jõe saaks!"

Radvaldis ootas oma meest, keda Civilis oli salakuulajana välja saatnud. Rianteni juures seisis germaanlaste ühendatud sõjavägi, sealt oli ka tema mees tulnud ja oma kodunt läbi astunud. Vana Bärwulfi ei saatnud hädaohtudesse vaid sõjapealiku käsk, ka tema oma meel oli täis kannatamatust ja võitlushimu.

"Miks Civilis nooremaid mehi välja ei saada?" oli Radvaldis murelikult küsinud.

"Ema, siin ümbruses ei tunne keegi nii hästi kõiki salateid ja salaurkaid kui mina."

"Miks sa mind emaks nimetad?" oli naine siis kurvalt küsinud. "Sa ju tead, et ma siin ilmas üksinda olen. Mu kolm poega on surnud ja ükski laps ei nimeta mind enam emaks."

Bärwulf oli pea langetanud. "Eks see ajabki mind roomlaste lähedale."

Naine oli teda mõistnud. Kuid mõte, et ta võib ka tema kaotada ja päris üksikuks jääda, suurendas tund-tunnilt tema hirmu ja rahutust. Ta astus majja ja andis tüdrukutele ja vanale Jugabrandile käsklusi - kõik pidi olema peremehe kojutulekuks valmis, et ta neid mõningaid tunde oma kolde ääres võiks rõõmsalt ja lõbusalt mööda saata. Tüdrukud talitasid hoolsasti, hoidudes ometi kära tegemast. Tasakesi avas perenaine ukse ja vaatas ühte kitsasse kambrisse. Pehmest samblast asemel lamas seal kahvatu ja vaikne mees. Radvaldis kummardus ta kohale. "Ta magab." Ja tasakesi astus ta tagasi, enne ukse sulgemist langes ta pilk aga magaja peatsis rippuva hiilgava rooma mundri peale.

"Nüüd on ta päästetud, mina olen ta elu päästnud," ümises ta omaette. "Olgu tänu ema Herthale, kes mulle head rohtu andis." Siis ajas ta ennast sirgu ja vaatas metsiku pilguga ruumis ringi. "Kõige isa Wodan, ma pühitsen ta sinule. Anna meie sõjaväele võit, siis ohverdan ma ta sulle!"

Rahutult astus ta välja, et näha, kas mees juba tuleb. Seal kuulis ta koerte haukumist ja kui ta haukumise suunas

vaatas, nägi ta üht noort tütarlast, kes suurte koerte saatel metsast välja astus ja tema maja poole sammus. Radvaldis astus tulijale rõõmsalt vastu.

"Tere tulemast, Sigrid, ole südamest tervitatud! Juba kaua ei ole me üksteist näinud."

„Kui jää ja lumi tee kinni panevad, ei jää meil, naistel, tõesti muud üle, kui kodus istuda. Nüüd aga läheb kevadeks, Radvaldis. Mitte ainult looduses ei tärka uus elu, ka meie hingame kergemalt ja võime vabalt liikudes kurbi mõtteid eemale peletada."

Suured koerad olid vaikselt oma käskijanna ette maha heitnud. See oli ilus neiu pikkade lahtiste kuldsete juustega, kuid tema noorusest värskest näolt paistis sügav tõsidus. Tõsiselt vaatasid ka tema sinised silmad ja vaid harva oli tema näol naeratust näha.

"Jälle tulid sa üksi seda kauget teed mööda läbi metsa, Sigrid," ütles Radvaldis tasase etteheitega hääles. "Mitte ainult, et metsloomad sulle võivad kallale tungida, ka roomlased Trevirorumis elavnevad ja hakkavad siin lähedal ringi uitama."

"Tulgu nad aga" vastas neiu rahulikult ja osutas oma sõjakirvele, mida ta võöl kandis. "Waldmann, Wilbach, teie võtate nad kinni." Koerad kargasid rõõmsalt oma perenaise poole üles ja see noor tütarlaps, kes oli sõjakirve ja nooletupegaga varustatud ja seisis oma verekoerte kõrval, andis sõjamehe mõõdu julgesti välja. Kuid Radvaldis raputas laitvalt pead. "Meie naiste koht on kolde ääres. Jäta sõjariistad meestele!"

"Missugusele mehele?" Sigridi huulte ümber tuksles valusalt ja tema sõnadest kostis kirjeldamatut kurbust. "Sa tead, Radvaldis, millist surma ma surra tahan. Ainult võitluses langenud lähevad Walhalla väravatest sisse."

Naine vaikus ja tütarlaps vaatas enese ette. "Kas sinu mees ei ole veel tagasi tulnud?" küsis ta siis.

"Teda ma praegu ootangi ja tund-tunnilt muutub minu

hirm tema pärast suuremaks."

"Ole rahulik, Wodan aitab vahvaid mehi ja..." Sigrid vaikis korraga. Ta enda sõnade juures oli talle kuri mõte pähe tulnud ja tema pilk muutus endisest veel tumedamaks.

"Kust sa tead, et ma oma meest ootan?" küsis Radvaldis.

"Enne kui ta siia tuli, käis ta meie juures ja jutustas ülesandest, mis tal Civilise käsul tuli täita."

Mõlemad vaikisid.

Siis küsis Sigrid: "Kuidas käib sinu vangi käsi?"

"Mis sina sellest tead?" küsis vanem naine talle imestunult otsa vaadates.

"Ära aja tagasi, Radvaldis, ma tean, et sa pärast lahingut ühe raskesti haavatud rooma tsentuurio oma majja tõid."

"Mis puutub see sinusse. See mees on minu omandus!"

"Mina ei taha teda sinult ära võtta," vastas Sigrid selle järsu vastuse peale naeratades. "Kuid ma tahaksin temaga rääkida." Kui naine kohe ei vastanud, küsis Sigrid: "Kas ta suri ära?"

Nagu iseennast ära võites vastas Radvaldis: "Mina tegin ta terveks. Oht on ammu möödunud ja ta kosub päev-päevalt."

"Mida sa kavatsed temaga teha?"

Naine vaatas tumedalt enda ette maha.

"Kui kaua kavatsed sa teda veel enda juures hoida?"

'Seniks, kui kõik on otsustatud."

Sigrid raputas laitvalt pead. "Ta ei ole siin piisavalt kindlas kohas."

"Läinud sügisel ei leidnud roomlased teda, ehkki nad nagu koerad tema jälgi nuhkisid."

"Siis olid päevad lühikesed ja pimedad. Ema Hertha valmistus talveunele jääma ja inimesed pidid tema tahtmisele alluma. Aga nüüd, kevade alguses, kus päike on pimedusest võitu saanud, ärkavad ka roomlased oma talveunest ning hädaoht kasvab iga päevaga."

"Aga nad ei leia teda ikkagi," oli Radvaldise vastus.

"Luba mul selle roomlasega rääkida, "palus Sigrid tungivalt.

"Ta magab praegu."

"Las ma siis vähemalt vaatan teda!"

"Mispärast?"

Sigrid ohkas. "Radvaldis, ma ei tea seda isegi. Kuid mulle tundub nagu võiks roomlane mulle mingi teate tuua."

"Tule siis," ja Radvaldis astus koos tüdrukuga majja ja avas kambri ukse. Roomlane magas ikka veel. Sigrid astus tasakesi tuppa ja kummardus roomlase voodi kohale. Uurivalt vaatas ta roomlase noort ilusat nägu, millesse kannatud olid oma jäljed jätnud.

"Noh?" küsis Radvaldis kui neiu toast välja astus.

"Ei midagi. Ma pean temaga rääkima. Kas sa tema kohta midagi teada saanud ei ole?"

"Ta oli kaua meelemärkuseta. Ta oli väga raskesti haavatud ja see paistis mulle tõelise imena, et lõpuks paranema hakkas. Olgu tänu emakesele Herthale, et ta imettegevaid rohtusid kasvatas ja minu vaeva tasumata ei jätnud."

"Ja siis?"

"Kuidas pidin ma tema käest midagi küsima, kui ma tema keelt ei mõista ega tema minu keelt?"

"Siis pean mina temaga rääkima. Kas ta võiks suursugune roomlane olla?"

"Seda võib tema kalli mundri põhjal küll arvata. Ja Rooma sõjaväes pidi ta tähtis isik olema, kui sõjaväe ülem teda niiviisi otsida laskis." Ja Radvaldis naeris selle üle, et roomlastel teda siiski leida ei õnnestunud.

„On sul mingi plaan ka, mida sa temaga teha kavatsed?" küsis Sigrid.

"See plaan on mul algusest saadik. Ma päästsin tema elu vaid selleks, et sellest ise kasu saada. Kui meil halvasti läheb, kasutame teda pantvangina, keda roomlased peavad

välja lunastama; kui aga meie võidame, ohverdatakse ta Wodanile selle eest, et ta meile võidu andis."

Sigrid oli ukse ette istunud ja vaatas enda ette maha. Tema südames oli tekkinud kaastunne selle kahvatu vaikse mehe vastu, kes oli niiviisi kaitsetuna oma vaenlaste käes. Valjus kadus tema näolt, mille haletsus ja kaastunne väga ilusaks tegid. Nagu neid tundeid tõrjudes tõmbas ta käega üle näo. "Kadugu kaastunne! Mis mul sellest roomlasest? Kas roomlased tundsid Teutobodile kaasa?"

Ta ajas end sirgu. "Ma pean vali olema," ütles ta ja tema pilk tumenes taas. Paistis, et ka Radvaldis ei tundnud halastust.

"Kolm poega olen ma sõjas kaotanud," kaebas ta " ja minu lapselast Wulfot, minu vanema poja ainsat palavalt armastatud last, kes isale lahingusse järgi jooksis, ei jätnud roomlased ka ellu. Nüüd olen mina, vananev naisterahvas, siin lasteta ja üksi järel. Kõik noore elu, mis oli minu elu krooniks, hävitasid roomlased; ja miks ei peaks mina vihkama kõike, mis roomlase nime kannab? Kes on neid siia kutsunud? Kes käskis neid siia maale tulla ja meie vabadust riisuda? Ja kas nad ainult ausate sõjariistadega võitlevad? Nende salajasteks tööriistadeks on pettus ja kavalus, mille vastu meie võidelda ei suuda. Sellepärast nean ma kõike, mis roomlase nime kannab."

Sigrid noogutas pead. "Peagi hakkavad jälle lahingud peale," ütles ta siis, "ja meie, naised, ei taha ka tegevuseta pealt vaadata."

"Kas sa tõesti tahad koos meestega lahingusse minna?"

"Lähnen küll ja tahan sõjariistad käes oma isamaa vabaduse eest surra."

"Sigrid, sa oled veel nii noor. Mispärast tahad sa surra? Sinu eesmärk on üllas, kuid jäta see mõte maha. Ka sinu jaoks võib ühel päeval uus õnn õitseda. Ka sinu ellu võib tulla üks teine mees."

"Jäta, Radvaldis, ei ühtki sõna enam. Teutobodi pruut ei saa kellelegi teisele kuuluda. Ma jään temale surmani truuks."

Germaani lesed ei abiellu uuesti ja kui mul on õnn lahingus surra, saan ma temaga Walhallas kokku."

Radvaldis noogutas. "Tore, et sa niiviisi mõtled. Ka mina sooviksin võitluses surra ja Walhallasse oma laste juurde saada, kuid mida suudan mina, vanaldane naisterahvas, lahingus korda saata?"

"Me võidame," kinnitas Sigrid. „Tark Welleda on seda ette kuulutanud. Kas tead, Radvaldis, eelmisel aastal lasi ta rahvale öelda: "Jumalad on võitlusega rahul ja roomlased võidetakse vanas laagris ära. Kas ei ole ta tõtt rääkinud? Kas ei aetud roomlasi mitte Castra Veterast välja? Ja kuigi nad pärast Petilius Cerialise juhtimisel võitsid, siis ei saa temagi neid aidata, nad võidetakse ära nii nagu tark naine ette kuulutas."

Welleda elas sügaval metsas Lippe jõe kaldal ühes vanas tornis. Kuna ta jumalatega suhtles, ei tohtinud ükski võõras talle läheneda. Ainult tema sugulased käisid tema juures ja teatasid siis rahvale, mis tark oli ette kuulutanud. Iga saksa mees kuulas aga ustavalt tema sõna. Welleda oli saksa suguharud mässule õhutanud, sest see pidi jumalate tahe olema ja tema oli neile ka võitu tõotanud.

„Kas tead, Radvaldis," jätkas Sigrid, "et Civilis laseb Castra Vetera juures Reini jõeale tammi ette ehitada? Kui see valmis saab, ujutab Rein terve maa üle ja edasitungivad roomlased saavad hukka."

"Jah, surm roomlastele!" vastas Radvaldis. "Meie eesmärk on kätte maksta!"

"Kuhu ometi minu mees nii kauaks jääb?" jätkas ta tüki aja pärast murelikult.

"Küll ta viimaks tuleb," lohutas Sigrid. "Ja mina tulen homme uuesti, et temaga rääkida. Nüüd pean ma minema hakkama, kui ma veel enne ööd tahan koju jõuda." Ta andis Radvaldisele kätt, hüüdis oma koeri ja asus teele.

"Sigrid, Sigrid, vaata ette, karud ja hundid on lähedal. Ma kuulen vahest huntide ulgumist. Sestsaadik kui meie mehed

sõjas on, on metsloomad jultunuiks läinud ja väga lähedale tulnud."

"Ma tean seda," vastas neiu rahulikult, "Kuid mis võiks Teutobodi pruuti veel ehmatada?" Ta haaras sõjakirve kätte ja ruttas pimedas metsa poole.

Metsa majesteetlikkus ja vaikus mõjusid Sigridi haavatud hingele rahustavalt. Ta mõtted viisid teda tagasi minevikku, kus Teutobod oli vahest metsatihnikust äkitselt tema ette astunud. Noormehe kõrge kuju ilmus tema vaimusilma ette nii selgesti, nagu võiks ta teda käega puudutada. Kuidas ta rõõmsalt naeris ja püüdis teda naljapäraselt õpetada sõjariistu käsitsema, need aga olid nii rasked, et Sigrid neid vaevalt tõsta jõudis.

Möödas! Kõik on möödas! Ühena esimestest vabaduse ohvritest oli ta langenud. Ei, mitte au ja kuulsusega ei surnud ta võitlusväljal. Kavalusega võtsid roomlased ta vangi, viisid Rooma ja hukkasid seal. Kui Sigrid selle peale mõtles, võttis valu tema üle võimust. Ta pani käed näo ette ja nuttis südantlõhestavalt.

"Kõige isa, Wodan, miks ta pidi kannatama? Ja kas ei palunud me sind ustavalt ja kas me ei usaldanud sind?"

Koerad hõõrusid end Sigridi vastu. Need olid olnud Teutobodi koerad, tema seltsilised, kes teda läbi metsade saatsid. Kui Teutobod oli vangi langenud, olid koerad teda otsinud ja tema jälje üles võtnud, jäljed aga viisid roomlaste laagrisse. Ikka Teutobodi otsides olid nad mööda metsi hulkunud ja viimaks Sigridi juurde tulnud.

Koerad tundsid oma käskijanna pisaraid. Kui ta niiviisi kibedasti nuttis, hakkasid ka nemad kaeblikult uluma. Sigrid silitas koeri ja ütles nuttes: "Jah, mu truud seltsilised, me kõik kolmekesi leiname teda!" Siis tõusis ta üles, sest päike hakkas loojuma ja puud heitsid tema teele tumedaid varje. Et veel enne ööd koju jõuda, pidi ta ruttu edasi liikuma. Kergelt ületas ta kõik takistused, jooksis mööda järske mäekülgi üles, hüppas

üle ojade ja libistas ennast siis jälle mööda mäekülgi alla. Jõudnud ühele kõrgustikule, kust võis näha laia orgu, hakkas ta laulma:

Saksa naine armastab surmani
armsamat, kelle valinud ta,
ta jääb ustavaks kindlasti
kuni süda on tuksumas tal.

Ja kui vaenlase verine mõõk
meest kohtamas lahinguväljal
teda kannavad, oh mis rõõm,
walkürid siit maailmast välja.

Naise kohus siis maksta kätte
oma armsama valatud verd
sõjakirve haarab kätte
ja võitlusse sätib end.

Ja kui vaenlase verine mõõk
tabab tedagi lahingumõllus
kohtub armsamaga – oh, rõõm,
õndsate kodus – Walhallas!

Äkki muutusid koerad rahutuks ja jooksid eemale metsa. Sigrid kohkus ja võttis sõjakirve kätte.

„Wildbach, Waldmann, mis on? Tagasi!”

Kuid koerad ei kuulnud. Kas nad olid mõne metslooma jälje leidnud? Maas lamas midagi tumedat ja Sigrid läks kirvest löögivalmis hoides ettevaatlikult lähemale. Karu kahtlast urisemist ei olnud kuulda ja tütarlapse vilunud silm märkas kaugelt, et tegemist ei olnud ka hundiga. Seetõttu astus ta julgemalt lähemale.

"Tagasi, koerad! Tagasi!"

Sigrid nägi maas lamamas inimest – naisterahvast. "Irena

nimel, kuidas sina siia metsa said? Ja kuhu sa tahad minna?"

Sigrid ei saanud vastust. Ta kummardus ja kergitas maaslamaja pead. Ta nägi noort surmkahvatut nägu. "See ei ole selle maa laps," ütles Sigrid imestades, "see on võõras. Kust sa siia oled saanud?"

Võõras ei suutnud talle vastata. Tema väsinud pea vajus maha.

"Kui ma sind ei aita, sured sa siia. Ise sa minna ei jaksa. Ma pean sind kandma."

Veelkord kummardus Sigrid võõra kohale ja vaatas talle uurivalt näkku. "Sa vaene laps, mul on sinust kahju. Isegi kui sa roomlane oled, ei taha ma sind siia abitult maha jätta!"

Ta tõstis võõra neiu õlale ja sammus temaga edasi. Koorem muutus talle pikapeale raskeks ja ta pidi sagedasti puhkama, kuid võõrast saatuse hooleks jätta ei tulnud talle mõttessegi.

Päike oli juba ammu loojunud ja Sigrid sammus oma teed edasi kuupaistel. Hingeldades jõudis ta viimaks oma isamaja ette, kus ema teda juba ammu hirmunult ootas.

"Mida sa seal kannad, Sigrid?" küsis ema imestades.

"Üht võõrast, ema. Üht haiget ja surmani väsinud tütarlast," vastas tütar ja lisas juurde: "Lase tema jaoks ruttu ase valmis panna ja muretse kosutavat toitu. Kas sul on ka natuke Rooma veini?"

Ilma edasi pärimata läks ema majja ja valmistus võõrast vastu võtma. Sigrid pani oma koorma eesruumi kolde äärde pehmele istmele. Üks teenija tõi soovitud veini ja Sigrid tõstis peekri võõra suu juurde. Jook ja soojus äratasid tardunud liikmed taas ellu, võõras lõi silmad lahti ja Sigrid vaatas täis imestust neid haruldaselt ilusaid väljendusrikkaid silmi.

"Täna, täna!" ohkas võõras.

Sigrid, kes oskas ladina keelt, vastas selles keeles lahkelt: "Pole tänu väärt. Sina oled minu külaline ja mul on hea meel, et ma su leidsin. Ole südamest tervitatud

minu vanemate majas!"

Ta andis võõrale süüa ja pidi ikka ja jälle imetlema tema ilusat nägu ja habrast kuju. Sigrid oli üle pika aja jälle kord rõõmus.

"Sa magad minu kambris. Sa pead minu juurde jääma, sa oled ju nagu mänguasi!" Kummaline võõras meeldis ka Sigridi emale, kõik maja naisterahvad vaatasid teda imestades ja leidsid, et ta on teistsugune kui Germaani neiud.

"Ja nüüd pead sa magama heitma," ütles Sigrid ja kandis võõra nagu väikese lapse oma kambrisse. Ta pani ta õrnalt pehmele asemele.

"Nüüd maga muretult, mu vaene väikene! Siin oled sa kaitstud. Maga, kuni päike sind äratab!" Veelkord kummardus ta tema kohale ja vaatas tema noort kõhnunud nägu. Sinised ja tumedad silmad vaatasid teineteisele otsa.

"Ühte palun ma sinult veel: ütle mulle oma nimi, et ma teaksin, kuidas sind kutsuda."

"Akte," sosistas kahvatu suu ja tumedad silmad langesid jälle kinni. Liiga väsinud selleks, et millelegi mõelda, jäi võõras kohe magama.

Kui hommik järgmisel päeval vaevalt koitis, asus Sigrid teele. Võõra neiu, kes veel magas, jättis ta ema hoole alla. Päike ei olnud veel tõusnud, kui Sigrid sammus juba sõjariistus ja lühikeses rüüs koerte saatel metsa poole.

Varakult jõudis ta Radvaldise juurde ja leidis oma rõõmuks, et Bärwulf oli juba koju jõudnud. Kuid mees valmistus jälle teele asumata, pikka puhkust oma kolde ääres ei saanud see vahva germaanlane endale lubada, sest ta pidi sõjaväe ülemale sõnumeid viima.

"Ole tervitatud, aus neitsi!" hüüdis ta Sigridit nähes rõõmsalt ja sirutas talle oma laia käe vastu. "Noored kangelased igatsevad juba sinu laagrisse tuleku järele ja püüavad üksteise võidu sinu väärilised olla!"

Kuid neiu raputas tõsiselt pead. "Kuidas tohid sa

Teutobodi pruudiga sel viisil rääkida?" ütles ta etteheitvalt ja lisas siis juurde: "Meestele, kes minu järele küsivad, võid öelda, et ma tulen. Palavas lahingumõllus tahan ma nendega koos olla!"

Siis palus ta oma isale ja vendadele tervisi viia ja palus ka neile edasi öelda, et ta varsti tuleb; samuti päris ta Civilise kohta, kelle abikaasa ja õe olid roomlased vangid võtnud.

"Kuidas ta sellega toime tuleb?"

"Võitluses ja nõupidamistel ei paista tema mure välja, kui ta aga tegevuseta on, vaatab ta süngetes mõtetes enda ette ja ei võta ka toitu vastu."

"Ta ei saa oma valust vist iialgi võitu," ütles Sigrid osavõtlikult. "Roomlased röövivad meilt meie kõige armsamad. Vabu saksa mehi ja naisi veavad nad vangid. Mida suurem on meie õnnetus, seda suurem on nende rõõm."

"Kui meie end ei kaitseks, oleksime varsti kõik nende orjad," lisas Bärwulf süngelt. Seda öeldes ajas ta end sõjariistade kõliseses uhkelt sirgu. "Wodani ja Thori nimel, me tahame pigem võitluses langeda, kui veel kauem seda teotust kanda!"

"Tule, minu vana," hüüdis ta siis oma abikaasat, kes tegi armastava hoolega reisi ettevalmistusi, "ma pean minema." Õrnalt jättis ta temaga hüvasti, surus südamlikult Sigridi kätt ja sammus peagi täissõjavarustuses metsa poole.

Radvaldis vaatas oma mehele järele ja lehvitas talle, kuni ta metsa vahele kadus. Salaja pühkis ta silmist pisaraid. Siis andis nagu alati teenijaile korraldusi ja püüdis endast täiesti muretu mulje jätta.

"Sa lubasid mind oma vangid järele viia," tuletas Sigrid talle meelde.

"Tema tervis ei ole täna hea," oli Radvaldise vastus, "kui sa tema juurde lähed ja hakkad küsimusi esitama, võib ta erutada ja see mõjub talle halvasti."

"Siis ma tulen teinekord tagasi."

Sigrid jättis hüvasti ja oli selleks ajaks, kui päike lõunas seisis, juba kodus tagasi. Ta leidis Akte, kes eile oli olnud surmani väsinud, ärkvel ja kosununa. Kaks imeilusat silma vaatasid tänulikult Sigridi poole üles ja kaks väikest valget kätt sirutasid temale vastu.

"Oh, need on ju lapse käed!" mõtles Sigrid.

"Kas sa magasid hästi?" küsis Sigrid. "Ma näen, et ema on sinu eest hästi hoolitsenud ja sinu mantel ripub väljas kuivamas."

"Jah, kui see kuivanud on, tahan ma jälle edasi minna. Ma ei tohi aega viita!"

"Sa tahad jälle ära minna?" küsis Sigrid imestunult kahvatu tüdruku poole vaadates. "Ma usun, et sa oled juba tihnikuga tuttav ega taha enam sinna minna?"

"Oh, see oli hirmus küll!" värises Akte. "Ma ekslesin kolm päeva ilma peavarjuta ja lõpuks ka toiduta ringi, ilma et oleksin ühtki inimest näinud."

"Kas sa tulid teiselt poolt jõge?"

"Jah, üks kalamees, kellele ma oma viimase raha andsin, tõi mind üle jõe. Ta hoiatas mind hädaohude eest, kui ma aga tema nõuandeid tähele ei pannud, raputas ta pead ja lasi mind tulema. Ja nüüd pean ma jälle edasi minema. Ma olen nüüd kosunud ja puhanud. Ma ei tohi aega viita."

"Laps, kuhu sa siis minna tahad?"

"Ma otsin oma heategijat!"

"Kus ta on?"

"Germaanias vangis. Oh, see on pikk lugu."

Sigrid jäi kuulama. "Jutusta mulle oma lugu!"

Ja Akte jutustas. Sigridi meelest oli see nagu muinasjutt. "See ei ole võimalik, laps! See ei või nii olla!" hüüdis ta üks kord teise järel. Lõpuks hüppas ta pingi pealt üles ja jooksis toas erutatult edasi-tagasi.

"Seda tegid sina, õrn ja nõrk olevus! Sina ei kartnud kauget teekonda ja metsikut võõrast maad! Miski ei hirmuta

sind, kui sa tead, et su armsam on hädas ja viletsuses!"

Germania neiu jäi Akte ette seisma ja vaatas talle uurivalt otsa. "See ei ole võimalik! See, mida sa tegid, on võimatu!" Kuid kas see nägu ja need silmad võivad petta? Ja kas ei rääkinud kannatustejoon sellel noorel näol mitte arusaadavat keelt?

"Kas kõik, mis sa rääkisid, on tõesti tõsi?"

"Elava Jumala nimel, kuidas saaksin ma sulle valetada?"

Sigrid hakkas nutma.

"Mis sul viga on?" küsis Akte osavõtlikult ja astus tema juurde.

"Seesama valu, mis sind võõrsile ajas. Kuid minu valu on suurem, sest mul ei ole lootust ja sinu eeskuju noomib mind, et mina oma kohust ei täitnud."

"Kas sinu armastatu on sõjas või vangis või haavatuna võõral maal?"

Sigrid rääkis, kuidas tema oma peigmehe kaotas ja süüdistas ennast tõsiselt, et ta tema päästmiseks midagi ette ei võtnud.

"Tundus võimatuna tema päästmiseks midagi teha. Ma nutsin ja kaebasin, palusin jumalaid ja ootasin sünges valus. Aeg möödus, tema ei saanud abi ja pidi armu saamata surema."

"Ära pea minu tegu nii suureks," püüdis Akte teda trööstida, "minu vähene jõud ei oleks mind nii kaugele toonud, ma olin kõrgema kaitse all ja sina, vaene tütarlaps ei tunne seda Jumalat, kes mulle jõudu andis."

"Kui sinu Jumal sind minu juurde juhatas, siis usun ma, et Ta sind õigesti juhatas, sest mina võin sulle sinu armsama kohta teateid anda."

"Kas sa tead midagi Marcellusest?" hüüdis Akte tohutu rõõmuga.

"Kas sa ei ütelnud, et ta on tsentuurio ja noor ning ilus mees?"

"Ütlesin küll."

"Ja ta langes Augusta Trevirorum juures lahingus, kui ta põgenevat vaenlast taga ajas?"

"Nii teatasid tema soldatid, kui nad laagrisse tagasi pöördusid. Cerealis laskis teda otsida, kuid roomlased ei leidnud tema surnukeha. Nad otsisid asjatult mitu päeva."

"Ka Radvaldise vangid otsiti kaua taga," arutles Sigrid omaette ja temas sai üha kindlamaks veendumus, et see oligi noormees, keda Akte otsis.

"Laps, laps, sa oled eesmärgile jõudnud," hüüdis ta rõõmsalt, "täna oma Jumalat, kes sind õigesti on juhitanud."

Akte palged hakkasid rõõmust õhetama ja ta hüüdis: "Oh, ütlen sulle, mida sa Marcellusest tead?"

Sigrid jutustas talle, mida ta teadis ja lõpetas sõnadega:

"Homme lähen ma jälle Radvaldise juurde. Ma tahan vangiga kõnelda ja tema nime küsida ja kui see on Marcellus, siis ütlen ma talle, et sa siin oled!"

"Oh, suur Jumal, ole tänatud!" hüüdis Akte ja pani käed kokku.

"Kas ma ei tohiks sinuga koos tulla, et teda näha?"

"See ei lähe. Radvaldis on umbusaldav. Ta teeb minulegi takistusi vangiga kokku saamiseks."

Akte pidi sellega leppima, kuid ta oli südamest rõõmus ja tänas Jumalat imelise juhtimise eest.

Nagu ta oli lubanud, asus Sigrid järgmisel päeval jälle Radvaldise juurde teele.

"Oh, kuidas saan ma sind tänada kõige selle eest, mis sa minule oled teinud!" oli Akte hüüdnud ja teda südamlikult kaelustanud. Germaani neiu oli aga tema tänu tagasi lükanud ja naeratades vastanud:

"Ma ei tea isegi, miks ma sinu saatusest nii viisi osa võtan. Kuid teisiti ei või ma ka toimida. See teeks sulle suurt rõõmu, kui ma võiksin leida selle, keda sa otsid".

Sügavais mõtteis edasi sammudes oli ta metsa jõudnud. Siin rändasid tema mõtted Akte ja Marcelluse juurest tagasi

Teutobodi juurde. Talle tundus, et ta peab nende juures heaks tegema selle, mille ta Teutobodi suhtes oli tegemata jätnud.

Nagu alati võttis vana naine Sigridi kõige südamlikumalt vastu. Kui nüüd Sigrid palus ennast vangi juurde viia, täitis Radvaldis väikese viivituse järel tema palve. Kõrgel seinas olevast avausest paistis sisse päikesekiir ja valgustas mehe kahvatut nägu. Mees oli asemelt üles tõusnud ja istus selga vastu seina toetades pingi peal. Tal oli seljas lambanahkne kasukas, mille Radvaldis talle kaitseks külma eest oli andnud. Kui ta nägi Sigridit sisenevat, tõusis ta tervituseks viisakalt püsti. Neiu hakkas temaga ladina keeles rääkima. See meeldis noormehele, kuna ta polnud ammu enam kellegagi rääkida saanud, sest Radvaldis ühtki hingelist tema lähedale ei lubanud. Tema ise oli aga sõnaaher, pealegi ei mõistnud kumbki neist teise keelt.

"Tunnen sulle kaasa, noor roomlane," ütles Sigrid. Ja kuna ta kindel oli, et Radvaldis ladina keelt ei oska, sammus ta otse eesmärgi poole ja küsis tsentuuriolt tema nime.

"Minu nimi on Marcellus," oli vastus.

Sigridi silmad löid rõõmust särama nii, et Radvaldis seda tähele pani. Neiu ei lasknud ennast eksitada ja küsis: "Kas sina oled tsentuurio kolmandast leegionist?"

"Sina ütled seda!"

Siis hüüdis neiu rõõmsalt: "Siis oled sina see, keda otsitakse!"

Roomlase kahvatule palgele ilmus õrn puna, lootuse säde helkis tema kurbades silmades ja tema poole kummardudes ütles Sigrid: "Akte on siin!"

Noormehe suured silmad läksid veel suuremaks. Kuid siis raputas ta pead. "Sa pilkad mind, Germaani neiu. See on võimatu!"

"Kuid see on siiski tõsi. Ma toon ta sinu juurde!"

Noormees vaatas talle veel ikka uskumatult otsa, neiu aga kõneles edasi: "Asjata otsisid sind roomlased, kuid mis

Cerialisel korda ei läinud, see oli nõrgal neiul võimalik. Üks Jumal on teda juhatanud."

"Kristlaste Jumal," käis mõte läbi noormehe pea. Ta oli oma pika haiguse kestel palju Jumala ja inimeste üle mõtelnud, ei olnud aga siiski päris selgusele jõudnud. Rooma jumalad ei mahtunud tema uude maailmavaatesse, Kristuse oli ta aga oma edukail päevadel kõrvale tõrjunud ega teadnud seetõttu Temast eriti palju. Nüüd aga lõi tema hinges põlema hele täht, talle avanes jumalik tõde, mis kaotas kõik kahtlused ja täitis vaese vangi südame rõõmu ja lootusega.

Sigrid märkas seda muutust noormehe kahvatus näos. Ta tahtis veel midagi lisada, kuid Radvaldis oli hakanud teda kahtlustama ega lasknud tal edasi rääkida.

"Paistab, et sa oled roomlasele rõõmusõnumeid nüüd juba küllalt kuulutanud. Aitab jutustamisest!"

"Radvaldis, luba veel ainult üks sõna öelda," palus Sigrid. "Ma tahtsin temalt veel ainult Teutobodi kohta küsida."

"Tee seda teisel korral," ütles vana naine ja oli tõsiselt pahane. Nii ei jäänud Sigridil muud üle, kui koos temaga kambrist lahkuda.

"Mida sa selle roomlasega rääkisid?" küsis Radvaldis kurjalt, kui nad väljas olid.

"Oh, Radvaldis, see on pikk lugu armastusest ja truudusest, võitlusest ja vaevast, kannatustest ja surmapõlgusest. Kui ma seda sulle jutustan, saab ka sinu süda liigutatud."

Vana naisterahvas vaatas Sigridile kahtlustades otsa, kuid kuna ta oma külalisele midagi keelata ei suutnud, siis istus ta ukse ette maha ja kuulas jutustust.

"Mida sa nüüd ütled, Radvaldis?" küsis Sigrid oma jutustust lõpetades. "Kas niisugune truudus, niisugune ohvrimeelsus pole oma tasu väärt?"

"Sa oled veel väga noor ja tunned roomlasi vähe, muidu saaksid sa aru, et see on vale."

"Radvaldis!"

"Oh, laps, armastus ja truudus on sind liigutanud ja vaimustanud! Kuna sa oled ise õiglane, on sul raske pettust ja valet uskuda. Ka Teutobodi õnnetus oli selles, et ta usaldas roomlasi - nagu sina - ja hukkus."

Vana naise tõsine manitsus suutis küll Sigridi usaldust kahandada, ometi ei suutnud ta uskuda, et tegemist on pettusega. Nii tõsiselt oli võõra tütarlapse lugu tema südant puudutanud. Seepärast ütles ta:

"Oh, Radvaldis, kui sa teda näeksid, kui sa näeksid neid silmi ja seda nägu!"

"Mina ei taha rooma neiut näha!" oli Radvaldise külm vastus.

"Kuidas võid sa otsustada ja hukka mõista enne, kui sa teda näinud ja kuulnud oled?"

"Mida ma pean otsustama? Sa tead, et roomlane on minu oma. Ma olen ta jumalatele pühendanud. Tüdrukust ei ole mul aga midagi."

"Radvaldis, sa oled südametu!"

"Südametu? Jah, seda me peame olema. Sigrid, Sigrid, selline õrn süda ei sobi sõjakale neitsile. Kuidas tahad sa lahinguväljal seista, kui juba üks roomlane sinus sellise kaastunde äratab?"

Sigridi näolt käis üle hele puna. Ta ei vastanud midagi. Naine aga kõneles edasi: "Kas sa tahad mind kõvasüdameliseks kutsuda sellepärast, et ma roomlase elu tahan võtta? Ma päästsin ta, hoidsin elus, trotsisin raskusi – muidu oleks ta ammu surnud. Kas pean ma talle kaasa tundma, ta on ju võitluses meie omade vastu minu kätte langenud. Ma vihkan iga üht, kes roomlase nime kannab. Kas roomlased tundsid Teutobodi suhtes halastust? Oh, Sigrid, mõtle tema peale ja sul on põhjust roomlasi vihata, nagu mina neid vihkan."

"Ma vihkan neid ju ka," vastas neitsi, "ja tahan igale üksikule Teutobodi eest kätte maksta. Kuid selle roomlase

saatus liigutab mu südant ja tuletab mulle Teutobodi meelde. Mõtles ometi, truu armastaja tahab teda päästa, tuleb talle meie metsadesse järele. Oh, kui ka mina oleksin teinud nii nagu see neiu!"

"Mida sa oleksid saanud teha? Rooma minna, seal vang üles otsida ja vabastada?"

"See neiu tegi seda ometi. Ta läks talle võõrale, metsikule maale järele ja otsis ta üles."

"Kas ta tuli Roomast?"

"Nii ta mulle rääkis."

"Oh, ära seda usu, Sigrid. Ta tuli roomlaste laagrist ja on salakuulajana siia saadetud. Rooma neiu kaob ja varsti on roomlased siin. Kas tema riided ja kingad tunnistavad pikast reisist?"

"Seda just mitte. Kuid ka minu ema ei leidnud kahtlemiseks põhjust ja tema on ometi sinust vanem."

"Teda ei ole õnnetus nii ettevaatlikuks teinud. Usu mind, Sigrid, roomlased kõnelevad valet ja pettust ning samasugused on nende teod. Roomas ei ole isegi abielutruudust enam olemas. Ja sellist truudust ja ohvrimeelsust usud sa ühest rooma neiust?"

"Ta ei ole roomlane. Ta jutustas mulle, et tunnistab üht teist Jumalat."

"Näed siis, isegi oma jumalatele pole roomlased truid," ütles Radvaldis ja suutis kõikuma lüüa noore neiu usu armastusse ja truudusse. Rõhutud südamega lahkus Sigrid viimaks Radvaldise juurest. Rõõmsalt oli ta tulnud ja kurvalt läks ta koju tagasi.

Kui Sigrid metsast välja astus ja oma vanematekodule lähenes, ruttas Akte talle rõõmsalt vastu. "Mis sõnumeid sa tood mulle, armas? Oh, sinu nägu on nii tõsine ja sünge. Sa ei leidnud Marcellust?"

"Vangi nimi on Marcellus."

"Issandale olgu tänu! Ma olen sihile jõudnud!" Akte

pani käed palveks kokku ja tema ilusad silmad vaatasid tänulikult taeva poole.

Kas võis see nägu tähendada valet ja pettust? Sigrid tahtis nutta - tema rõõmus usk headesse inimestesse oli selle tütarlapse tõttu kõikuma löönud.

"Sa oled nii vaikne, nii tõsine," hakkas Akte rääkima, "sa ei too mulle häid sõnumeid. "Oh, räägi mulle kõik, ma olen kõigeiks valmis, sest kui ma kodunt ära tulin, olin ma ka kõige hirmsamaks valmis."

"Sinu reis oli asjatu, sest sa ei saa oma roomlast päästa. Tema on surmale määratud," ütles Sigrid valjult ja vaatas, millist mõju tema sõnad avaldasid.

Akte silmad valgusid pisaraid täis, kuid ta püüdis neist võitu saada ja ütles: "Tema elu on Jumala käes. Kui ta surema peab, tänan ma seda enam Jumalat, et Ta lubas mul teda leida, et ma suremise talle kergemaks teeksin. Sinu tahtmine sündigu, Isa! Kuigi see on meile raske, oled Sina ju meie juures ja hoiad võidukrooni valmis selle jaoks, kes ustavaks jääb."

"Ärgem viivitagem enam," palus ta siis Sigridit, "ma pean tema juurde minema!"

Sigridi hingest olid kahtlused Akte suhtes juba kadunud, ta püüdis aga vali olla ja mõistuse, mitte aga südame häält kuulata ning rooma neiu enne veel proovile panna, kui ta teda usaldama hakkab.

"Sa ei saa üksi minna!"

"Mul on rutt Sigrid! Juhata mulle teed ja ma leian Marcelluse!"

Akte innukust nähes tärkas germaani neiu kahtlus uuesti ja ta nägu muutus süngeks.

"Sa tahad meid ära anda, roomlane!"

"Kui pahasti sa minust mõtled, Sigrid!" Ta vaatas oma ilusate silmadega Sigridile otsa, nii et see pidi pilgu maha lööma. Kuid ta sundis oma südant valjusele.

"Sinu kingad on uued. Nendega sa küll Roomast siia ei

tulnud."

"Oh, Sigrid, minu kingad lagunesid tee peal täiesti koost, mõtle ise selle pika teekonna peale. Augusta Trevirorumist ostsin ma endale uued kingad."

"Kuidas sul raha oli. Sa alles rääkisid, et olid Roomas ori?"

"Minu kasuvanemad andsid mulle reisile kaasa kõik raha, mis neil oli."

"Kuidas said sa seda vastu võtta? Sa ütlesid ometi, et nad on vaesed ja vanad inimesed."

"Nad väga palusid mul raha vastu võtta. Oh, Sigrid, ilma rahata oleks mul veel raskem olnud siia jõuda. Ma võisin nende raha vastu võtta, kuna minu isa elab ja tema on rikas ja kuna ma tean, et tema neile rikkalikult tasub."

Sigridi kahtlused kadusid taas. Kuid ta jätkas valjult: "Ja mida sa tahad teha tsentuurio juures, tema elu ei või sa ju päästa."

"Kas ma ütlesin, et tahan tema elu päästa?"

"Mida muud saaksid sa tema heaks teha?"

"Teda trööstida, tema vangipõlve kergendada ja õpetada teda rõõmsalt surema!"

"Kui sa Radvaldise juurde lähed, paneb ta ka sind koos tsentuurioga vangi."

"Sellest oleks mul ainult hea meel!"

"Ja kui sa temaga peaksid surema, mis siis?"

"Siis tänan ma Jumalat ka veel selle armu eest." Akte astus lähemale ja jätkas tasasel häälel: "Sulle võin ma sellest rääkida, Sigrid, sest sina ju ka tead, mis armastus on: minu palavaim soov on koos Marcellusega surra."

Germaani neiu silmi tungisid pisarad, kuid ta püüdis oma liigutust varjata ja ütles hoiatavalt: "Surm võib hirmus ka olla."

"Ma tean seda, aga maailm on ka täis häda ja viletsust ja mina kardan niiväga Marcelluse pärast. Tema ei ole kristlane ja

paganate surm on hirmus, sest neil pole igavese elu lootust."

„Kas sina siis surma ei karda?"

Akte nägu valgustas taevane sära, kui ta ütles: " Surm on meile väravaks paremasse ellu, sest Kristus on surma ära võitnud."

"Imelik tüdruk, kuidas oskaksin ma sind mõista?"

"Õpi uskuma Kristusesse!"

Sigrid raputas pead. "Ära sellest mulle räägi, Akte. Meie, sakslased, usume oma jumalaid."

"Aga kui tõe Jumal ennast sulle ilmutaks, kas sa lükkaksid Tema kõrvale?"

"Vaiki, kiusaja! Teie, roomlased, ei ole isegi oma jumalatele truud!"

Akte ohkas. "Ma ei tea, Sigrid, millega ma sinu umbusalduse ja pahameele olen äratanud. Ma ei saa ennast ka kaitsta. Ma pean kõik ära kannatama. Sina olid minu vastu nii hea, Sigrid, ja ma olen sulle tänulik. Ma armastan sind ja jään sind ikka armastama. Kui ma aga sinu armastuse kaotanud olen ja kui sa minust enam midagi teada ei taha, siis on mul sulle veel üks palve: vii mind Marcelluse juurde, et ma nii kaua, kui talle veel elu on antud, koos temaga elaksin ja kui Jumal tahab, siis koos temaga ka sureksin."

Sigrid hakkas nutma ja Akte kummardus tema kohale. "Miks sa nutad, Sigrid. Milline mure sind vaevab?"

"Ma pidin peaaegu kaotama oma usu inimeste headusesse ja aususesse."

"Usu, Sigrid, alati on häid ja ausaid inimesi. Jumal lõi ju inimesed oma näo järele. Ja kuigi patt selle Jumala kuju on inimestes tumestanud, üks sädemeke jumalusest on siiski iga inimese rinnas ja see teeb inimese armastamise vääriliseks."

"Oh, kui ilusti sa räägid! Jumalik säde hiilgab sinu sees ja teeb sind nii ilusaks, et ma ikka tahaksin sinu peale vaadata!" Sigrid ohkas raskesti. "Akte, kas see siis võimalik on, et sa meid petad?"

"Mina annan ennast teie kätte, olen ilma sõjariistadeta ja kaitseta, ilma inimliku kaitseta, ja kui te minust pehkest või reeturlikkusest leiate, siis võite mind tappa."

"Siis usaldan ma sind jälle. Anna mulle andeks minu umbusaldust. Roomlased on meiega halvasti ümber käinud, nii et meie ettevaatus on põhjendatud."

"Ma tean seda, ole ettevaatlik, Sigrid, ja hoiu mind kui oma vangi, aga vii mind Marcelluse juurde."

"Homme viin ma sind tema juurde. Anna andeks minu kahtlused!" Ta kaisutas Aktet ja suudles teda. "Nüüd oled sa minu vang ja jääd selleks seni, kuni ma teid mõlemaid vabastada suudan."

***

Kui uks Sigridi taga sulgus ja Marcellus jäi üksi oma kambrisse, langes ta asemele, pani käed kokku ja tänas südamliselt Jumalat, keda ta ei tundnud. Aknaavast sisse paistev päikesekiir langes tema peale nagu vabadust ja rõõmu töötav tervitus ülevalt.

Aeg möödus. Radvaldis oli pahuram ja kurjem kui kunagi varem, päike loojus ja õõ jõudis kätte. Vang nägi und vabadusest, rõõmust ja armastusest, kui hommik kätte jõudis, ärkas ta aga jälle karmile reaalsusele. Süngenäoline Radvaldis tõi hommikueine. Noormehe pärimisele Sigridi kohta ei vastanud ta sõnagi. Uks suleti kindlalt, nagu ikka. Vangile tundus, et riiv lükati täna ette tugevamini kui muidu. Päike tõusis kõrgemale ja jälle tungis kambrisse üks päikesekiir. Noor tseentuuriu aga istus kurvalt oma asemel. Lootus hakkas tema südamest kaduma.

Vahepeal olid Sigrid ja Akte sinna tulnud ja palusid Radvaldist südamest, et ta lubaks vangi natukeseks ajaks välja ukse ette.

"Mispärast tõid sa selle tüdruku siia?" oli Radvaldis

kurjalt küsinud, kui ta Aktet nägi.

"Ma toon ta sulle kui vangi."

"Kas ma pean ta luku ja riivi taha panema?"

"Oma eluga vastutan ma Akte eest, et ta ei põgene, ta lahkub sinu majast ainult siis, kui sa seda lubad."

"Kas sina tahad roomlase aususe eest vastutada?" küsis Radvaldis pilkavalt. Kuid Sigrid ei lasknud ennast eksitada. Ikka ja uuesti palus ta Akte sinna jätta.

"Mina ei ole ühelegi võõrale peavarju keelanud," vastas naine viimaks, " nii võib ka see tütarlaps minu külaliseks olla. Kuid, et ma nüüd kartma pean, et roomlane ära põgeneb, hakkan ma tema järele seda hoolsamini valvama. Ja Wodani juures, kellele ma teda pühendada tahan, kui ta püüab põgeneda, on see tema surm."

Kui nüüd Sigrid oma teist palvet kordas, vastas Radvaldis: "Sa tarvitad minu lahkust kurjasti, Sigrid. Kuid mul pole midagi karta – põgenemiseks on roomlane veel liiga nõrk ja õue õhuga harjumata – nii võin ma ka selle sinu palve täita."

Kambri uks tehti lahti ja kõrge neiu kuju ilmus kurva vangi ette. "Siin on soe mantel, Marcellus, võta see endale ümber ja tule minuga koos välja kevadõhu kätte, sooja päikesepaiste kätte."

Vang ei uskunud oma kõrvu.

"Tule, Marcellus. Kui sul on raske käia, siis ma toetan sind."

Noormees suutis aga juba iseseisvalt käia, ta astus neiu järel uksest välja. Vaimustunult vaatas ta kevadist rohelist ja hingas sisse värsket kevadõhku. Akte oli Sigridi soovil kõrvale astunud, nii et vang teda kohe näha ei võinud. Sigrid viis Marcelluse soojale päikesepaistelisele kohale. Sinna laotas ta maha karu naha.

"Istu nüüd siia, haige mees. Käimine on sulle raske, sa pead enne liikumisega ja õhuga harjuma." Kui noormees oli istunud ja lubanud ennast teenida, läks Sigrid eemale ja küsis

Aktelt:

"Kas see on Marcellus, keda sa otsid?"

Aktel voolasid pisarad mööda põski alla. Käed ristis seisis ta oma peidupaigas. "Suur Jumal, kuidas ta muutunud on! Kui kahvatuks ja kõhnaks ta on jäänud!"

"Tule, ma viin sind tema juurde!"

Roomlase silmad lõid särama, kui ta Aktet nägi. Ta sirutas talle käed vastu.

"See on tema, kes sulle vabadust ja õhku tõi. See on tema, kes sind päästa tahab!"

Akte põlvitas haige noormehe ette.

"Anna mulle andeks, armastatud isand, et ma sulle järele tulin, sind otsima tulin..." Edasi ei saanud ta enam rääkida, sest noormees tõmbas ta oma rinnale ja mõlemad nutsid rõõmu pärast ning ei suutnud jälleägemisrõõmus sõnu leida. Sigrid astus vaikselt tagasi. Ta leidis koha, kus teda keegi ei näinud. Sinna istus ta maha ja nuttis kibedasti. Tema koerad tulid tema juurde, surusid oma pead talle sülle ja vaatasid kurvalt oma käskijannale otsa nagu tahaksid öelda: "Me ei või Teutobodi enam päästa, ma lasime õige aja mööda."

Kui neiu oma valust oli võitu saanud, astus ta jälle Marcelluse ja Akte juurde. Noor tsentuurio oli Aktele sada küsimust esitanud. "Kuidas see võimalik on? Kuidas sa mind leidsid?"

"Armuline Jumal ei tahtnud, et sa hukkuksid," vastas neiu tasa. "Ta käskis mind sinu juurde tulla. Ta talutas mind käe kõrval."

"Sinu armuline Jumal! Oh, Akte, jutusta mulle Temast. Ma olen tundnud Tema armu ja väge. Jutusta mulle Tema imelisest armastusest!"

Vaikselt kuulas kahvatu mees Akte tõotusrikkaid sõnu tulevases elust. Surmale pühitsetud mees pani käed kokku ja uhke roomlane, kes oli kord maailma au ja kuulsust taga ajanud, leidis troosti ja rahu Jumalas.

Sigrid kuulas vaikides, Kristuse töötused olid liiga kauged, et ta oleks võinud neid võtta ka enda kohta käivatena.

"Kas sa oled ennast nüüd teiste jälleenagemiserõõmust küllalt rõõmustanud?" küsis Radvaldis tasase pilkega, kui Sigrid viimaks tema juurde majja astus.

"Ära pilka, Radvaldis, mõtle oma nooruse peale!"

Sigrid tuli nüüd iga päev Radvaldise juurde ja palus vangile mõned tunnid vabadust. Siis kõndisid nad Akte ja Marcellusega värske õhu käes ja kõik kolm jutustasid, mis nende südant täitis. Nad olid saanud headeks sõpradeks, tundsid omavahel hingesugulust ja vahetasid seetõttu avameelselt mõtteid. Marcellus taastus iga päevaga, kuid talle ei tulnud mõttesegi talle antud vabadust kurjalt kasutada ja põgeneda. Sigrid oli tema eest sõna andnud ja see oli tema südant liigutanud. Ta jäi paigale, kuigi teadis, et teda ähvardas surm.

Juba ammu oli Sigrid talle Teutobodist rääkinud ja Marcellus oli siis hüüdnud: "Neitsi, ma nägin seda kangelast tema kõige suurema au tunnil. Surm ei olnud talle hirmus. Ta suri hulga roomlaste keskel, kelle südamed ta enne oma surma oli jõudnud võita." Valu ja rõõmuga kuulas Sigrid neid sõnu. Marcellus pidi kõike, mida ta Teutobodi surmast teadis, Sigridile mitu korda jutustama. Kui ta aga rääkis kollasest juuksesalgust, mille ta Teutobodilt oli ära lõiganud, hüüdis neiu: "Kas see on sul alles? Anna see mulle!" Radvaldis oli haavatult leidnud juuksesalgu enda kätte võtnud, nii saigi Teutobodi pruut Rooma spolaariumis ära lõigatud juuksesalgu enda kätte.

"Wodani juures, Marcellus," hüüdis Sigrid kurvas ülevoolavas tänutundes, "sina ei sure! Mina päästan su, isegi kui ma selleks oma elu peaksin kaalule panema."

Kuid Radvaldise südant ei suutnud ta kõigutada. Kõik palumine ja pealekäimine jäi tulemusteta. "Surmaotsus on juba tehtud. Mina olen ta jumalatele lubanud ja pean oma vannet!"

Kui Sigrid ühel hommikul jälle tuli oma sõpradega aega veetma, ei olnud neid enam seal.

"Kus nad on?" küsis ta paha aimates.

"Minu mees saatis minu palve peale sõjamehed ja nendega saatsin ma vangid sõjalaagrisse, sest ma arvasin, et nad ei ole siin piisavalt kindlas kohas," oli Radvaldise vastus.

Viies peatükk

Möödunud aastal oli ühendatud Germaani sõjavägi Civilise juhatusel Castra Vetera vallutanud. Nii täitus targa naise Welleda ettekuulutus, kes oli ütelnud, et jumalad tahavad, et roomlased vanas laagris kaotuse osalisteks saavad. Cerealis oli germaanlasi küll hiljem Trieri all võitnud, kuid germaanlastel oli plaan seda vabadussõda edasi pidada. Castra Vetera oli germaanlaste kogunemiskoht, kuhu naise-laste juures talve veetnud sõjamehed nüüd varakult kogunesid, et oma surmavaenlasele vastu astuda. Kõikidest metsanurkadest olid need tugevad kõrgekasvulised terve jumega mehed kindlusesse kogunenud. Vaevalt jaksasid nad seda aega ära oodata, kus nad võivad vaenlasega silmitsi seista. Nende sinistes silmades helkis võitlustahe.

Marcellus oli vangina laagrisse toodud ja ühte kindluse kohta luku taha pandud. See ei olnud tema jaoks lõbus reis olnud. Vangid pidid vaevaga sammuma läbi põlise metsa, üle küngaste ja mägede. Kuigi nad sammusid läbi kauni looduse, olid nad liiga väsinud selleks, et looduse ilu nautida. Marcelluse käed olid selja taha seotud ja rooma tsentuurio munder oli talle otsekui pilkeks selga pandud.

Akte ei olnud tema kõrvalt lahkunud, nagu truu koer oli ta tema ümber käinud. Marcellus imestas sageli, millise kerguse ja rõõmuga kannatas õrn tütarlaps välja kõik raskused, püüdes seejuures veel teda – Marcellust – trööstida ja julgustada.

"See vaev on sulle liig," oli Marcellus kord murelikult ütelnud, "sa oleksid pidanud Rooma jääma." Siis oli Akte vaadanud talle oma suurte silmadega etteheitvalt otsa ja ütelnud: "Luba mulle ometi seda rõõmu, kusagil pole ilusam kui sinu juures."

Viimaks jõudsid nad Reini äärde, mille lained voolasid mööda metsaga kaetud kõrgustikest ja järskudest kaljukallastest. Seal istusid sõjamehed hobuste selga. Marcellus seoti ühe hobuse külge ja Akte, kes käimisest nõrgaks oli jäänud, oli üks kaastundlik germaanlane enda ette hobuse selga tõstnud. Nii jõudsid nad viimaks laagrisse. Nende ilus koosolemise aeg sai läbi, sest Marcellus pandi ühte kambrisse kinni. Akte tohtis laagris vabalt ringi liikuda, sest temast ei olnud midagi karta. Tihti surus ta ennast müüri vastu, mis teda Marcellusest eraldas, ja püüdis niiviisi temaga rääkida. Ta heitis vangi koja ukse ette maha ja oli rõõmus, et sai vähemalt sel viisil oma armsama lähedal olla. Vangivalvuril oli Aktest kahju ja kui ta Marcellusele toitu viis, lasi ta tütarlapse endaga koos vangi juurde. Siis viibis ta seal kauem, kui lubatud oli. Akte kasutas seda aega, mis ta vangi juures viibida tohtis selleks, et teda julgustavate sõnadega trööstida ja nii katsus ta tema elu igal viisil kergendada.

Et Marcellusele ka praktilist abi osutada, teenis ta raha. Kuna laagris oli ka naisterahvaid, oli rahateenimise võimalusi küllaldaselt. Akte pakkus ennast nende teenistusse. Kuna ta nüüd ka pisut germaani keelt rääkis ja paljud naistest said ka ladina keelest aru, siis tööpuudust tal küll ei olnud. Üsna varsti hakkasid germaani naised lugu pidama sellest töökast ja osavast tütarlapsest, kes palju rohkem oskas kui nemad. Nad ei olnud palgaga kitsid ja tegid Aktele sageli ka kingitusi. Nii mõnigi germaanlane andis oma katkise vammuse Akte kätte paigata ja ei unustanud teda tänada. Nii muretses Akte Marcellusele külje aluseks pehme karusnaha ja samblaid. Muud kingitused vahetas Akte toidu vastu. Iga päev ootas ta

oma armastuse anniga ukse taga, kuni valvur tuli ja ta sisse lubas.

"Akte, Akte," hüüdis siis Marcellus, "mida kõike sa minu pärast teed!"

"Mida sina minu eest tegid!" ütles neiu ja lükkas sel viisil kogu tänu tagasi. "Sina, suursugune roomlane, halastasid vaese orja peale ja päästsid ta surmast!"

Ühel päeval jäeti Marcelluse vangikoja uks lahti ja ta tohtis nüüd vabalt sisse ja välja käia. Kes oli nüüd õnnelikum kui Akte! Tema Jumal, keda ta nii südamest oli palunud, oli jälle aidanud. Sigrid oli siin oma mõjuvõimu kasutanud ja saatnud ühe saadiku Civilise juurde palvega, et vangiga hästi käitutaks, kuna see on tema sõber. Ja Sigridi palvet kuuldi. Marcellus võis edaspidi vabalt liikuda, ainult laagri piiridest ei tohtinud ta välja minna.

Lilleilu ja linnulauluga oli maale saabunud kevad. Marcellus ja Akte istusid teineteise kõrval sooja päikesepaiste käes ja rõõmustasid ilusa ilma üle. Marcellus oli rõõmsamaks ja julgemaks muutunud. Kuigi ta ennast surmalapseks pidas, siis teadis ta ometi, et üks vägev Jumal on olemas, kelle tahtmiseta isegi varblane katuselt maha ei kuku. Nii oli ta täis rõõmsat usku ja lootust. Ja rõõmustas ka ilusa kevade ja kirju elu üle laagris.

Kui mehised olid need germaani sõjamehed! Iga nende samm ilmutas jõudu ning kui uhkelt sammusid nad oma sõjarüüdes. Need mehed ei olnud palga eest sõdimas. Ja kui puhtad ja korralikud nad olid! Laagris olevatele naistele lähenesid nad vaid aupaklikult ja olid uhked, et võisid neid kaitsta. Ka Aktele ei sündinud paha. Tema nõrkust ja kaitsetust peeti pühaks.

Kirju ja mitmekesine nagu nende elu, oli ka nende vorm. Siin oli mehi hiilgavais raudmundreis ja moodsate sõjariistadega. Oli näha, et nad olid olnud rooma sõjaväes, sest nende riided sarnanesid roomlaste omadega. Nende vahel oli

ka metsiku väljanägemisega mehi, kelle keha oli jahisaagina kütitud metsloomanahkadega kaetud. Need viskasid piike ja keerutasid sõjakirveid. Kõik olid aga suured, kõrge kasvuga mehed, vastupidiselt roomlastele, kes tavaliselt ei olnud eriti pikad. Kõik olid siniste silmade ja heledate juustega, mida nad enamasti kandsid pikkade salkudena õlgadel. Uhkus ja julgus paistis iga mehe näolt. Kõik nad olid kehaliselt osavad – üle kuue hobuse hüpata oli nende jaoks tühi asi. Kuid ka joomises olid nad osavad; kuni hilise ööni istusid nad laagritulede ääres ja jõid üksteise võidu. Seal ei puudunud ka valgete habemete ja juustega vanad laulumehed. Käsi, mis oli kord sõjakirvest keerutanud, tõmbas nüüd esivanemate vägitegude kiituseks kannelt. Kangelased, kes olid kord Eheruski vürsti Hermanni juhatusel Teutoburgi metsas Baruse leegionid hävitanud, tõusid nüüd kiidulaulude kajades just nagu haudadest üles ja täitsid elavate hinged oma vaimuga. Kuuskümmend aastat oli möödunud sellest ajast, kui Hermann roomlaste võimu Germaanias oli murdnud. Kuuskümmend aastat, mis tähendas, et vanad raugad olid tol ajal elanud ja mäletasid neid sündmusi. Suurte lahingute kangelased olid enamasti surnud, nende meelsus aga elas edasi nende järeltulijais. Ka need ei tahtnud roomlaste iket kanda, tahtsid aga mehiselt võidelda ja vabaduse eest surra.

Germaani sõjameeste seast paistis üks eriti silma. Ta oli alati tõsine ja vaikne. Kuigi ta oma kõrge kasvu ja tugevuse poolest kellelegi alla ei jäänud, oli tal ainult üks silm. See oli Bataavia vürst Civilis, sõjaväe ülemjuhataja ning Germaani mässu pea ja hing. Oma ühe silmaga nägi ta rohkem kui sada sõdurit kahe silmaga. Väsimatult oli ta hommikust õhtuni igal pool asju üle vaatamas. Ta oli lasknud tormijooksuga vallutatud kindluse uuesti kindlustada, parandas ühtelugu kaitsemüüre ja torne, juhatas ise Reini tammi ehitustöid, oli sõjas ülemjuhataja ja koosolekutel eesistuja. Vaimustavate sõnadega rääkis ta oma isamaa vabastamisest ning õhutas teisi

kangelastegudele. Ta oli roomlasi tundma õppinud ja teadis nende eesmärki, milleks oli kogu Germaania vallutamine, ning töötas sellele eesmärgile vastu. Nagu kord Eheruski vürstilt Hermannilt, olid roomlased temaltki naise röövinud ja Rooma vangi viinud. Sügavas valus selle üle võitles ta veel visamalt isamaa vabaduse eest. Germaani rahvas oma kõrge moraali ja puhaste elukommetega avaldas vangisolevale Rooma tsentuuriolle suurt mõju. Isegi oma vabaduse pärast ei oleks ta enam tahtnud germaanlaste vastu võidelda.

Kui Marcellus ja Akte kord kahekesi laagrist läbi kõndisid, jooksid nende poole rõõmsalt hüpeldes kaks suurt koera.

"Wildbach! Waldmann!"

Kuuldus tasast vilistamist, koerad kuulsid seda ja järgnesid kutsele.

"Sigrid on siin!" hüüdis Akte rõõmsalt.

Jah, Sigrid oli seal. Mõne silmapilgu pärast astus ta mõlema vangi poole, kes talle rõõmsalt vastu astusid. Kurva naeratusega võttis ta vastu Akte rõõmuavaldused ja kaisutused. Siis ütles ta: "Sina jääd nii kauaks minu juurde, Akte, kuni ma sinu eest edasi hoolitseda saan."

Ja Akte jäi Sigridi juurde. Nii mõnigi kord jalutasid nad kolmekesi koos nagu varem, kuid Sigrid oli nüüd väga tõsine. Kui Akte oma Issandast jutustas, siis ei keelanud ta teda ühegi sõnaga. Ja Akte, kes oma sõbranna hinge tundis, ei käinud talle oma usuga vägisi peale, püüdis aga siiski Talle rääkida Kristuse olemusest, Tema maapealsest elust, Tema lunastusest ja inimhinge väärtusest. Ühegi sõnaga ei näidanud Sigrid välja, et Jumala Sõna seeme oli hakanud tema südames idanema. Nii enne kui ka pärast seda näis ta elavat ainult sõjalisel eesmärgil. Mehed pidasid temast väga lugu. Kui ta laagrist läbi läks, tervitati teda aupaklikkusega ja Teutobodi pruudil lubati sõna võtta isegi meeste nõupidamistel.

Päevad möödusid. Germaanlaste seas oli märgata

elevust. Roomlased lähenesid. Lahing võis alata lähemal päevil. Nii mõnigi mõtles, mida see toob. Kas võidu või kaotuse? Ja mis saab edasi? Ka Akte meel oli rõhutud, nii et ta kogu oma usu pidi kokku võtma, et mitte julgust kaotada. Ikka ja jälle kerkis küsimus: Mis saab Marcellusest peale lahingut? Kas ta ohverdatakse peale võitu jumalatele või langeb germaanlaste viha peale kaotust Marcelluse peale?

Ka Sigrid oli kurb. Ta luges oma sõbranna näolt kurbust, aga tal ei olnud ühtegi trööstivat sõna varuks. Ükskord küsis ta ilma sissejuhatuseeta:

"Mida sa oma tulevikust mõtled, Akte?"

"Tulevikust?" küsitav naeratas kurvalt. "Mina mõtlen ainult tänase ja homse ja päästva surma peale."

"Ma mõtlesin sellele, et kui Marcellus vabaks saaks. Mis te siis mõtlete teha?"

Akte näole ilmus rõõmu sära. "Vabadus? Kas meil selleks siis veel lootust on?"

"Jah, kas Sigrid ei lubanud teid päästa?"

Kui Akte midagi ei vastanud, küsis Germaani neiu veelkord: "Mis te mõtlete vabaduses peale hakata? Millest te elama hakkate? Kas Marcellus on rikas?"

„Mina ei tea seda, Sigrid. Kuid selle pärast ei ole mul tarvis muretseda. Ma loodan oma isaga kokku saada ja siis pole enam muret. Tema on rikas ja me läheme koos temaga Kreekasse, minu kodumaale."

"Kust sa loodad oma isa leida?"

"Augusta Trevirorumis. Ma usun, et ta tuli mulle järele ja otsib mind. Ma jätsin kõikjale, kus ma peatusin, talle teateid." Sigrid vaikis ja Akte rääkis isale mõeldes pisarsilmil edasi: "Vaene isa, kui mures võib ta minu pärast olla! Arvatavasti peab ta mind juba teist korda surnuks, sest aeg, millal ma lubasin tagasi tulla, on juba möödunud. Minu isa ei usu enam, et ma elus olen, ilmselt ta juba leinab mind."

"Siis peate veel täna teele asuma."

"Sigrid!"

Sigrid võttis Akte rõõmuavaldused vaikselt vastu ja ütles ainult: "Ma ei ole veel öelnud, et Marcellus on täiesti vaba ja takistamatult minna võib."

„Kuidas ma seda peaksin mõistma?"

"Ma olen talle põgenemise võimalikuks teinud." Ja Sigrid jutustas, kuidas ta oli Civiliselt Marcellusele vabadust palunud, kuid eitava vastuse saanud.

"Mida sa minult palud, Sigrid?" vastas ta mulle lõpuks. "Mina olen väejuhataja ega või vangi vabaks lasta. Kui tal aga põgeneda õnnestub, siis on ta vaba."

"Need Civilise sõnad olid mulle näpunäiteks," jutustas Sigrid edasi, "ja ma mõtlesin, kuidas teie põgenemist korraldada. Ümber laagri on valve ja meie sõdurid sõidavad metsas ringi. Pealegi ei tunne te teed ja eksiksite metsas ära. Ma pidin teile leidma truu saatja, mehe, kellel on sõjaväes mõjuvõimu ja kes vahtidelt võiks läbilaskmist nõuda. Sellist meest oli aga mul raske leida, sest ära osta sakslased ennast ei lase. Minu isa ja vennad ei võtnud mu palvet kuulda."

"Siis peame ometi siia jääma?" küsis Akte murelikult.

"Ei, ma leidsin teile siiski saatja, ühe vaba brukteri poeg Sigmar saadab teid veel täna öösel laagrist välja ja juhatab teid õigele teele."

Akte tahtis nende sõnade juures rõõmust hõisata, kuid Sigridi hääli oli viimaste sõnade juures värisema hakanud, ja kui ta nüüd sõbrannale näkku vaatas, siis nägi ta, et Sigrid suure vaevaga pisaraid tagasi hoiab.

"Mis sul on, Sigrid? Milline uus mure sind rõhub?" Seal aga käis Akte peast mõttevälgatus läbi: "Sigrid, tunnista üles. Sigmar nõuab sinult selle teo eest suurt ohvrit?"

Karedalt vastas Sigrid: "Jah, ma teadsin, et ta mind armastab, ja lubasin ennast talle naiseks!"

"Sigrid!" Akte langes nuttes talle kaela ja nad mõlemad nutsid.

"Ei, ei, Sigrid, seda ohvrit ei võta me vastu. Jää sina vabaks, nagu sa Teutobodi mälestuseks oled töotanud. Sina truu hing, kes sõpruse pärast juba niigi palju oled teinud, tahad nüüd ka ennast ohvriks tuua."

"Teisiti ei saa ma teid päästa."

"Siis jääme me siia."

Sigrid kuivatas pisarad ja ütles rahulikult: "Mis ma sellega nii erilist teen? Ma ütlesin talle, et tulen talle naiseks, kui isamaa vaba on. Akte, kas mõistad? Seda aega mina vist küll ei näe."

"Sigrid, Sigrid!" hüüdis Akte ja kaelustas sõbrannat ning suudles tema nutust tukslevat suud.

"Jäta nüüd, laps," ütles Sigrid pehmelt, "mina ei too teile mingit ohvrit. Peatumata lähen ma vastu saatusele, mis Norne mulle on kudunud. Pimeduse õed ei ole minu vastu lahked olnud. Sellel, keda ma armastasin, lõikasid nad äkitselt elulõnga läbi, nii et ta keset noorust siit maa pealt pidi lahkuma. Ma tahan neile tänulik olla, kui nad minuga samuti teevad. Kuid mis ma veel endast räägin. Akte, teie peate õnnelikud olema. Ja mulle teeb see mõte rõõmu, et olen teie õnnele kaasa aidanud. Vait, vait, Akte! Ära räägi enam sõnagi vastu. Ära rõõvi minult seda õnne, mis ma teie õnnest saan."

Akte pidi järele andma ja Sigrid kõneles talle nüüd pikemalt plaanist, mis ta Marcelluse päästmiseks oli välja mõtelnud.

Oli kuuvalge öö. Akte oli ennast reisiks valmis seadnud ja ootas nüüd põksuva südamega kindlaksmääratud aega. Ta palvetas südamest oma Issanda poole. Ta oli iseenda ja Marcelluse Jumala hoolde usaldanud, peale selle oli tal aga nüüd kindel teadmine, et kui nende põgenemiskatse ka nurjuks ja Marcellus peaks vabaduse asemel surma minema, sureks Marcellus usus Kristusesse ja nii oleks kindel ka nende kohtumine ühel päeval Jumala riigis.

Sigrid oli ka Marcellusele põgenemisplaani ära

seletanud. Et mitte tähelepanu äratada, oli Marcellus juba varakult oma kongi läinud. Akte istus nagu alati neid teineteisest lahutava müüri ääres. Tähelepanelikult vaatas ta kõiki möödujaid ja kuulatas pingsalt iga heli. Siis tuli tema poole hiilgasuur germaanlane. Mees oli sõjarüüs ja sõjariistadega. Ta sammus torni all oleva võlvialuse poole ja astus sisse.

"See ongi meie teejuht," mõtles Akte ja järgnes talle. Germaanlane jäi Marcelluse ukse ette seisma. Ta kuulatas hetkeks ja astus siis sisse.

"Tule, roomlane!" ütles germaanlane. "Siin on meie sõjakübar ja tume mantel sinu rooma mundri varjamiseks. Nii võidakse sind meie omaks pidada."

Nad sammusid võlvi alt välja ja Akte läks neile järele.

"Pea püsti, roomlane. Astu uhkelt, et sa minu kõrval liiga väike ei paista," sosistas germaanlane. Akte kõndis tükk maad neist eemal. Tema süda tagus kuuldavalt.

"Suur Jumal, aga kui teda ära tuntakse, kui keegi germaanlasega rääkima hakkab! Aita meid, Isa, sellest hädast välja!"

Nad läksid takistusteta laagrist läbi ja jõudsid vahtide juurde. Sigmar ütles mõned sõnad ja nad lasti läbi. Takistamatult sammusid nad lähedalasuva metsa poole. Akte hingas kergemalt, kuid korraga tundis ta oma südames valu. Ta mõtles Sigridi peale, kellest ta pidi lahkuma ilma, et tal oleks võimalust olnud temaga hüvasti jätta. Sigmar näitas ühe koha poole metsa ääres ja ütles: "Seal on minu mehed hobustega."

Nad sammusid sinneriiki. Kuid veel enne kui nad hobusteni jõudsid, tuli metsa poolt nende poole tume kogu. Akte värises. Kas neid on ära tuntud? Kas nende põgenemine nurjub veel viimasel hetkel? Kuid Akte hirm oli asjata. Tume kogu lasi mantli oma õlgadelt maha langeda ja nende ees seisis Sigrid, kelle peale ta just oli valusa igatsusega mõtelnud.

"Tänu Taevaisale, et ma sind veelkord näha saan!"

hüüdis Akte liigutusega.

"Kuidas võisin ma teid ilma hüvasti jätmata minna lasta?" Nende sõnadega tõmbas Sigrid Akte oma rinnale ja võttis Marcellusel käest kinni. Nii seisis nad tummas valgus. Kuid Sigrid kogus ennast peagi.

"Aega on vähe ja mul on sulle midagi öelda, Marcellus. Mul on sulle üks palve. Mitte see, et sa enam Rooma sõjaväkke tagasi ei läheks ja meie vastu ei võitleks, sest see ei oleks ju võimalik, vaid et sa Akte õnnelikuks teeksid!"

Ta pani Akte ja Marcelluse käed kokku. "Truu armastus on sind vabastanud, Marcellus. Te peate surmani kokku jääma."

"Ka teisel pool hauda," oli roomlase vastus.

Siis võttis Sigrid põuest väikese kastikese ja andis selle Aktele. "Võta see," ütles ta tõmmates Akte ja Marcelluse pisut kõrvale ja rääkis tasasel häälel nii, et Sigmar järgnevaid sõnu kuulda ei võinud: "See on Teutobodi mõrvoja kink. Mina ei kannaks seda enam iialgi ja ausamale pruudile kui sina, Akte, ma vaevalt seda parandada võiksin." Akte viivitas Sigridi kallist mälestust vastu võttes, kuid Sigrid ütles: "Kanna seda oma pulmapäeval ja mõtle siis Sigridi peale, kes sama truult armastas kui sina." Sõbranna niisketest silmadest luges Akte rohkem, kui Sigridi huuled ütlesid. Ta võttis kastikese ja peitis selle endale põue.

"Ka sinule, Marcellus, on mul kingitus," kõneles Sigrid edasi. "Siin on sinu mõõk!" Ta oli seda kaua varjul hoidnud ja andis selle nüüd Marcelluse kätte. "Mis on Rooma tsentuurio ilma oma mõõgata?"

Roomlase silmad lõid särama: "Täna sind, Sigrid!"

"Seda sulle andes usaldan ma sind. Ära kasuta seda iialgi minu rahva vastu! Ja nüüd, elage hästi!" Jälle võttis ta mõlema käed oma pihkudesse. "Ärge unustage Sigridit. Paluge tema pärast oma suurt Jumalat, kes on truu armastuse kaitsja."

"Oh, Sigrid, kas sa ei taha ise tulla Önnistegija juurde,

kes on armastus..."

Kuid germaani neiu ei lasknud tal edasi rääkida. "Ka mina olen truu, laske mind oma usus surra. Ja kui see õige ei ole, siis annab teie Issand, kes on armastus, eksivale inimlapsele andeks. Sa rääkisid mulle Temast palju ja kui ma õigesti aru sain, siis suri ta inimeste eest, et neile kõigile päästet saavutada. Armust päästetakse kõik. Kas ei peaks Ta siis ka mind, Teutobodi ja veel nii mõndagi truud võitlejat, kes Teda siin maal peal ei tundnud, armust vastu võtma? Me oleme siiralt Jumalat otsinud ja peame sellest kinni, mida isad meile on õpetanud. Kõikide Isa lõi selle maailma, Tema on kõikide inimeste Kaitsja ja Abimees. Tema Poeg on end sulle maailma Lunastajana ilmutanud. Kas võib Ta meile võõraks jääda? Ei, ka Germaania kuuleb Tema kutset ja tuleb aeg, kus ka germaania uhked võitlejad on Tema jalgade ees. Kas Ta siis neid, kes enne seda aega surid ja kes Teda ei tundnud, hukka mõistab? Ma ei usu seda, kui ma Tema olemusest ikka õigesti aru sain, siis Tema päästet ei saa ära teenida. Tema teab, et me nõdrad oleme ja päästab kõik need, kes head taga nõuavad ja ustavalt võitlevad. Muidu ei oleks Tema ju mitte armastus?"

"Oh, Sigrid," vastas Akte, "sinu sõnad vaimustavad mind. Jäta oma paganajumalad ja ole täiesti Tema päralt. Pääste on sulle kindel."

"Kas sa arvad, et suure pääsemise tõotus ja hirmsate karistustega ähvardamine mind sinu Issanda poole tõmbas? Ei, Tema ise on mu südant puudutanud. Mina ei taha päästet ilma Teutobodita. Kui Ta ka tema ja minu rahva Päästja on ja me peale maapealset võitlust Tema sees rahu leiame, siis tahan ma Tema poole hoida."

Sigmar astus lähemale ja ärgitas edasi liikuma. Pärast viimast südamlikku jumalagajätku istusid Marcellus ja Akte neile valmis pandud hobustele, nende saatjad toimisid samuti ning veelkord hüvasti jättes sõitsid nad minema.

Sigrid seisis veel kaua ja vaatas neile järele, kuni nad

silmist kadusid. Siis pöördus ta ümber ja sammus laagrisse tagasi. Üksik mees seisis laagris ja vaatas kaugusse. Ta astus Sigridile vastu.

"Kas roomlane on ära põgenenud?"

Kerge ehmatusega vaatas Sigrid üles. Tema ees seisis Civilis.

"Jah," vastas ta ja vaatas väepealikule kindlalt silma, "ja et sa tead, mis on truu armastus, ei lase sa teda taga ajada."

Civilis ohkas raskesti. "Kes toob minu naise tagasi?"

„Ei keegi," vastas Sigrid valjult. "Gudruna, sinu noor abikaasa, ei tule iialgi tagasi, nagu ka Teutobod ei tule enam iialgi tagasi." Ta võttis mehe käest kinni ja vaatas talle silma. "Meil ei ole enam muud kui isamaa. Elame temale! Elu on lühike ja mõte, et me surmas jälle oma armsatega ühendatud saame, on meile troostiks!"

Vaikides kõndisid nad teineteise kõrval läbi kuuvalge öö laagrisse tagasi

Marcellus ja Akte jõudsid Sigmari ja tema kaaslaste kaitse all õnnelikult roomlaste piirkonda. Nad saatsid Sigridile veel Sigmariga palju tervitusi ja tänusõnu. Siis lahkusid nad oma kaitsjaist, sest Sigmaril oli rutt ja ta ei tahtnud oodatavast lahingust kõrvale jääda. Sigmar jättis neile ka hobused, et nad kiiremini edasi liikuda saaksid, Marcelluse tsentuurio munder kaitstes neid kõigi takistuste vastu ja avas neile ka kõik väravad. Ka ei puudunud neil toit, selle eest oli Sigrid hoolitsenud, sest kui Akte temale antud kastikese avas, ei leidnud ta sealt mitte ainult kalli ehte, vaid ka Rooma raha reisimise jaoks.

Rooma sõjaväest eemale hoidmiseks oli neil mitu põhjust. Marcellus oleks küll hea meelega tervitanud oma isalikku sõpra ja heategijat Cerialist, kuid Akte ja germaanlaste pärast, keda ta reeta ei tahtnud, pidi ta selle tegemata jätma. Takistusteta jõudsid nad Augusta Trevirorumisse, kust Cerialise väeosad olid juba lahkunud. Seal kohtusid nad Akte isaga, kes oli juba leegionäridele tuhandeid pakkunud, kui nad

tema tütre Germaaniast tagasi toovad. Severinuse mure ja kurbus muutusid nüüd rõõmuks. Läbi kõigi hädaohtude oli tema tütar nüüd tervelt tema juures tagasi, temaga koos aga tema elupäästja, kes nüüd ka ise oli päästetud ja kes nüüd pidi saama ka tema pojaks.

"Issand, kes meie samme juhib, juhib ka meid kokku," oli ta kurbadele vanakestele Roomas ütelnud. Ta oli üles näidanud usku, mis mägesid võib paigast liigutada ja usk ei olnud teda häbisse jätnud.

Rõõmuga tunnistas Marcellus nüüd ennast kristlaseks. Tema, Kapernauma pealiku pojapoeg, oli Kristuse eest põgenenud, sest oli kartnud, et Kristus tema maisele karjäärile kasu ei too. Kuid Issand ei olnud Temast lahti lasknud. Ta oli tema silmad avanud ning teda ihulikust ja hingelisest hädast päästnud.

Ja kõik koos, nii päästetud kui ka nende isa, tänasid Jumalat Tema suure armu eest. Et edaspidi rahulikult oma usule elada, asusid nad elama ühte kaugemasse rahulikku maakonda.

TEINE RAAMAT

Kuues peatükk

Aastad möödusid. Peillius Cerialis oli vägeva ja kuulsusega kroonitud mehena jälle Roomas. Germaani sõja bataavilase Civilise vastu oli ta võitnud. Germaani vahvusele oli ta vastu pannud Rooma kõrge sõjakunsti ja kui sellest ei piisanud ning Civilis ikka ja jälle väsimatult roomlastele vastu hakkas, ei põlanud Cerialis ka neid abinõusid, mis ausa võitlusega kuidagi kokku ei sobinud. Kavaluse, äraandmise ja mässule õhutamisega oli ta viimaks sundinud Germaani kangelase endaga leppima. Selle peale oli Cerialis oma võidukate leegionidega suure auga koju tulnud. Rahvas tervitas teda hõisates ja kuulutas ta nime surematuks, keiser isiklikult tervitas teda. Võit ei toonud aga enesega kaasa üksnes au ja kuulsust, vaid ka suure varanduse, pealegi nimetas keiser ta ka Britannia maavalitsejaks. Ka seda ametit pidas ta nii nagu Rooma aule ja kuulsusele kohane. Kui ta lõpuks riigi teenistusest lahkus, et oma loorberitel puhata, oli tema nimi tuntud, austatud ja kardetud. Cerialis oli oma eesmärgi saavutanud: ta oli oma pojale tee sillutanud. Vana mehe plaanid ja unistused aga olid suured. Tulevik oli küll veel jumalate käes varjul, kuid kas polnud riigiülema ametikohalt ainult üks samm keisritroonini? Ja kui tema isasilm uhkusega oma poja peale vaatas, siis paistis viimane justkui maailma valitsejaks sündinud olevat.

Jah, Horatius oli just selliseks kasvanud, nagu Peillius Cerialis oli soovinud. Ta oli noor, ilus, terve, kehaliselt osav, peale selle oli see Rooma seltskonna pailaps ka vaimukas ja armastusväärne. Isa määratu suur varandus lubas talle iga lõbustust, isegi kõige meeletumat raiskamist. Nii elas Horatius päevast päeva kergemeelset elu ja kummutas täiel määral elurõõmu peekrit. Täit rahuldust see talle aga ei pakkunud. Ja oli aegu, kus ta kõigist lõbustustest eemale hoidis. Siis tegeles ta uurimistööga ja juurdles jumaluse ning inimese elu eesmärgi üle. Kristliku usu seeme oli tema südames juba idanemisel lämmatatud, selle asemele oli tema süda-

messe istutatud viha ja kristlaste põlgus. Kui ta noormeheks oli kasvanud ja juba ise otsustada võis, olid selle aja kõige kuulsamad mõttetargad talle seletanud, kui tühine ja naeruväärne on kristlik õpetus. Petilius Cerialisel polnud põhjust kunagi kristlasneiu poolt tema poja südamesse külvatud seemne pärast karta, ometi tuli vahest tema südamesse nagu ebausklik hirm, just nagu oleks ta aimanud seda väge, mis praegu oli küll nähtamatult ja põlatult olemas, ühel päeval aga pidi maailma valitsema.

Ta ei olnud veel täitnud jumalatele antud töotust kristlased ära hävitada. Kristlased olid vaikselt töötanud, oma õpetust levitanud ning rahva hulgas üha suuremat poolehoidu leidnud. Cerialis oli keisri pilku püüdnud kristlastele juhtida, kuid Vespasianus ei näinud neis kurjategijaid ega riigielule kahjulikke uuendusteniidajaid. Tema poeg Titus oli aga täiesti igasuguse tagakiusamise ja vägivalla vastane. Seal aga suri äkitselt Titus, keda rahvas nimetas inimsoo heategijaks, ja valitseja troonile asus tema vend Domitianus. Ta oli oma venna täielik vastand. Ta võttis Cerialise nõu hea meelega kuulda ja mõistis hulga kristlasi surma. Kristlasi tapeti avalikel näitemängudel ja et nad julgelt surma läksid, olid need näitemängud rahvale ja Rooma seltskonnale eriti oodatud vaatamängudeks. Vana Cerialis oli rõõmus. Ta ei puudunud üheltpki etenduselt, kus kristlasi tapeti. Ta oli oma eesmärgile lähedal. Üleüldist kristlaste tagakiusamist veel ei olnud, kuid ta lootis keisrile mõju avaldada, et ka see käsile võetaks.

Horatius Cerialis oli sel ajal sõjakäigul Aafrikasse. Tema tuline vaim ei suutnud leppida Rooma tühise ja tegevusetu lõbueluga. Ta tahtis proovida oma jõudu ja osavust sõjariistade kaudu. Kui sõjakäik võidukalt lõpule jõudis, pöördus ta oma esimeste loorberitega Rooma tagasi. Võitjat austati ja ülistati, tema auks korraldati pidustused. Tsirkuses tapmisele määratute hulgas olid ka mõned kristlased. Need heideti metsloomade ette.

"Mida küll Horatius ütleb kristlaste tagakiusamise kohta?" küsis vana Cerialis eneselt ja arusaamatu hirmutunne asus jälle tema südamesse. Horatius aga oli oma isaga ühel meelel. Ta oli sõjakäigul olles mõistnud, et paljudest rahvastest kokkuliidetud maailmariigi alalhoidmiseks ja kindlustamiseks on tarvis ühte ainsat võimu ja

kindlat valitsust ning et iga roomlase kohus on valitsust selle eesmärgi saavutamiseks toetada. Kristlasi pidas ta uuendustenhõudjaks, kes põlgasid olemasolevaid seadusi ja tahtsid vana riigikorda eesotsas selle jumalatega kukutada. Nende usujulgust ja surmapõlgust pidas ta kangekaelsuseks, mis neid seda kardetavamaks tegi; nende rõõmsas surmaminemises nägi ta aga keiserliku võimu pilkamist.

"Kas sa tahaksid ka kristlaste tagakiusamisest osa võtta?" küsis Cerialis väikese kartusega.

"Mispärast mitte?" oli vastus. "Kui mina seda teen, saab see ka põhjalikult tehtud, nii et neist jäädavalt rahu saadakse."

"Siis muretsen ma sulle keiserliku võimukirja. Sa reisis läbi kõik maakonnad, mu poeg, ja annad keiserlikele maavalitsejatele kristlaste vastu käivad karmid eeskirjad."

Horatius oli sellega nõus ja hakkas reisiks valmistuma. Vana Cerialis tundis südames kergendust. Tema poeg, kelle pärast ta oli kristlaste mõju kartnud, tahtis hakata nende tagakiusajaks.

Siis aga juhtus midagi, mis Horatiuse teeasumist kiirendas. Sabina, kes ainult siis Cerialisele truu oli, kui ta truudusemurdmise põhjust ei näinud, põgenes ühe noore vabakslastud orjaga. Ta ei püüdnud oma eksisammu varjata ja nii pakkus Cerialise abikaasa suursugusele Rooma seltskonnale rohkesti kõneainet. Horatius tahtis oma kohuse unustajale järele tormata, et teda tagasi tuua, tema isa aga ei olnud sellega nõus. Liiga palju pahandusi oli see naine talle juba põhjustanud. Seepärast andis ta Sabinale nii palju raha, kui see nõudis ja ütles temast lahti.

Noor Cerialis alustas oma reisi väga kurvas meeleolus. Isa lubas talle järele saata keiserliku volikirja, mida Horatius kodus ära oodata ei jaksanud. Kuid ka vana Cerialis ei tahtnud kauemaks linna jääda, sest seal oli liiga palju osavõtlikke trööstijaid, kelle näolt paistis vastu pilge ja kahjurõõm. Ta läks maale oma mõisatesse ja püüdis nende valitsemisega oma kurbi mõtteid eemale peletada. Ja häda sellele orjale või vabakslastule, kes kogemata eksides või truudusetuses oma peremehe pahameelt äratas.

Ühel õhtul istus Cerialis taas oma uhke suvemaja ees ja mõlgutas oma kurbi mõtteid. Lähedal lillepeenras kitkus umbrohtu

üks väike, tumeda näoga ori. Ta heitis oma väikestest mustadest silmadest oma käskija poole uurivaid pilke, ta oli kahevahel, kas läheneda või mitte. Alguses ei pannud Cerialis teda tähelegi, kuid ori tuli üha lähemale ja lähemale, kuni Cerialis teda viimaks märkas ja kurjal häälel hüüdis: "Mis sa tahad, ori?"

Ori pani käed rinna peale risti, kummardas sügavalt ja ütles sosinal: "Mina tean ühte saladust."

Põlgavalt vaatas Cerialis maaslamaja poole. "Roomav loom, kas tahad tasu eest oma kaaslaste peale kaevata?" Ja ta lõi orja jalaga.

Löödav kõverdus küll valu käes, kuid ei lasknud ennast nii kergesti ära hirmutada. Kiiresti rääkis ta edasi: "Sinu tsentuurio Marcellus ei olnud sulle truu. Ta päästis orjaneiu, kes sinu pojale kristlikku õpetust jagas."

Cerialis ehmatas, kuid raputas juba järgmisel silmapilgul pead. "Mis tead sina, ori, Marcelluse truudusest! Kasi, roomaja, minu silmist või ma tallan sind puruks!" Ja ta lõi teda uuesti jalaga.

Tharah hiilis minema ja surus vihaselt käed rusikasse. "Kas ma pean siis ikka kasust ilma jääma?" Siiamaani ei saanud ta Cerialisele sellest saladusest rääkida, sest kartis Sabinat, kes ta siia maale raske töö peale oli saatnud. Kuid nüüd oli tema arvates õige aeg saladuse väljarääkimiseks ja ta lootis oma kavaluse ja vaeva eest tasu saada.

Tharahi jutt ei jäänud päris mõju avaldamata. Üksildase Cerialise mõtted peatusid ikka ja jälle Marcelluse peal, keda ta oli armastanud ja kelle kaotust ta oli leinanud. Juba aasta tagasi oli tribuun Valerius toonud talle kummalise sõnumi, et ta oli Marcellust Bütsantsis kohanud. Nagu nüüdki, oli Cerialis ka seekord pead raputanud ja ütelnud: "Sa eksid, Valerius. See, keda sa nägid, oli ilmselt keegi teine. Kui Marcellus oleks elus ja vaba, siis oleks ta minu juures."

Kuid orja sõnad ärritasid teda. "Kas Marcellus tõesti kuritarvitas minu usaldust ja päästis orjaneiu, kes püüdis minu poega eksitada?" ümises ta endamisi. Siis korraga tuli ta mõttele, et orjaneiu võis ju ka Marcelluse eksitada. Ja see mõte ei lahkunud temast enam.

"Äkki kasutavad kristlased mingeid nõiduse abinõusid? Kes nende võimusesse langeb, on päästmatult kadunud." Ta hüppas üles

ja jooksis ärritunult edasi-tagasi. Oh, need kristlased. Kuidas ta neid vihkas! Millist mõju avaldasid nad teistele inimestele! Nad olid uskumatult kangelaslikud. Nende usk oli küll enamasti alama rahva hulgas levinud, kuid nii mõnigi suursugune inimene oli nende võrku langenud. Kas see siis võimatu oli, et ka Marcellus oli langenud kristlaste võrku? Niisuguste mõtete tulemusena hakkas orja jutt tõenäoliselt muutuma ja Cerialis käskis viimaks: "Kutsuge see ori, kes siin töötab!"

Peagi seisis see vaevu varjatud rõõmuga alandlikult tema ees ja rääkis Cerialise küsimise peale selle öö sündmustest, kui Marcellus lasi vabaks Akte, kelle ta pidi tsirkusesse viima. Kavala aasialase jutustus näis tõsi olevat, kuid Cerialis küsis: "Kes vastutab selle eest, et sa tõtt räägid, ori?"

Väike mees vandus Pärsia ja Olümpose jumalate juures, et ta tõtt räägib. Cerialise nägu oli justkui kivilinenud. Tema hääl kähises sisemisest ärritusest, kui ta ütles: "Jäta mind üksi, ori!" Murtult langes ta kivist pingile. "Siis ei olnud ka see mees mulle truul! Marcellus, ptüi, kas niiviisi käitusid sa minuga? Kui ka orjaneiu sind eksitusse viis, on see ometi pahategu, nii ei toimi ükski aus mees!"

"Tema elu lõppes Germaania metsades, kuid ometi ei leitud tema surnukeha," arutles ta edasi. "Kes mulle tõestab, et ta tõesti surnud on? Ah, kõik on üks pettus ja vale! Aga Valerius, kas pole tema sõnad mitte tõenduseks, et Marcellus on elus?" Selle mõtte juures hüppas ta püsti ja ütles: "Ma lähen Rooma. Ma pean teada saama!"

Silmapilguks andsid viha ja ärritus talle tagasi tema endise jõu ning vana diplomaat ja sõjaväeülem kaalus samme, mida ta kavatses astuda. Pika ja raske reisi jaoks oli ta liialt nõder, kuid tal on ju poeg, kelle kätte ta võib kättemaksmise usaldada.

"Ma otsin Roomas Valeriuse üles ja küsin temalt, kust Marcellust leida ja kui ta veel elab, siis häda talle ja kristlastele! Oh, teie jumalad," hüüdis ta käsi üles tõstes, "kui mul kätte maksta ei õnnestu, siis ma nagu polekski elanud, võtke siis ka minu kuulsus!"

Kui isa teade temani jõudis, viibis Horatius Antiohhias, kus ta ootas kannatamatult keisri volikirja kristlaste tagakiusamiseks. Ta igatses midagi korda saata. Talle ei meeldinud lõbustused, mida see rikas hommikumaa linn rikkalikult pakkus, need ei suutnud tema tuju parandada.

Isa oli Horatiusele sõnumivijaks valinud ei kedagi vähemat kui tema lapsepõlve kasvataja Cineuse. See vaene, ent suursuguse päritoluga mees oli Cerialise majas mugavat elu elanud. Mitte hea meelega ei lahkunud ta Roomast, kuid ta oli Cerialise rikkuses nii toredasti elanud ning tal polnud julgust Cerialise soovile vastu hakata. Rooma suursugusele mehele kohase saatjaskonnaga, mis isegi Horatiuse enda omale alla ei jäänud, oli ta ohtes raskele teekonnale asunud.

"Mu poeg, maksa oma isa eest kätte!" seisis Cerialise lakoonilises kirjas. Kui Horatius nüüd küsivalt kirja tooja poole vaatas, ulatas see talle kaebekirja Rooma tsentuurio Marcelluse kohta, milles viimast süüdistati reetmises ja sõjaväest põgenemises.

"Tema oli sinu isa armu- ja usaldusealune," lisis Cineus juurde.

Horatiuse näole ilmus ärritusepuna. "Siis on see mees heategusid reetmise ja tänamatusega tasunud," hüüdis ta ägedalt. "Ta elab ja arvab, et kättemaks teda ei taba."

"Tribuun Valerius tunnistas, et nägi teda Bütsantsis, mille ümbruses tal olevat suured mõisad."

"See petis ei pääse minu käest! Ma ei puhka enne kui olen ta leidnud!"

Horatius tahtis kohe reisile asuda. See aga polnud meeltmööda mugava eluga harjunud mõttetargale. Ta ei tahtnud jälle lahkuda sellest linnast, kus teatavasti nii mõnusalt elada võis. Ta otsis tühiseid põhjuseid reisi edasilükkamiseks, kui aga Horatius neid tähele ei pannud, hakkas ta Marcellust kiruma ja needma, sest tema oli Cineuse kannatuste ja selle kiire edasireisimise põhjuseks. Horatius, kes oma isaliku sõbra nõrkusi tundis, ainult naeratas nende vihapursete peale ja laskis paljunõudva mehe eest kõige suuremat hoolt kanda. Ka Bütsantsi saabudes oli tema esimene mure Cineuse heaolu pärast. Alles peale seda, kui ta oli Cineuse viinud linna kõige

paremasse võõrastemajja, läks ta ise Traakia maavalitseja Bubluse juurde. Igal pool, kuhu kuulsa nimega noormees saabus, võeti teda suure austusega vastu. Ka Bütsantsis täideti kõik tema soovid. Keiserlik maavalitseja pakkus talle abi ja toetust ja lubas talle anda nii palju sõdureid, kui vaja peaks olema. Horatius, kes kättemaksmist võõraste kätte ei tahtnud usaldada, palus kõigepealt uurida selle mehe kohta, kelle peale selline raske kaebus oli tehtud. Keiserlikud ametnikud tegid, mis võimalik ja juba mõne päeva pärast sai Horatius teada, et Marcellus, kes oma oleku poolest väga meenutab endist Rooma sõjaväelast ja kes on rikka kaupmehe Severinuse väimees, olevat kristlane. Severinuse poolt pärandatud mõis asuvat paari päevateekonna kaugusel Bütsantsist, kuna Marcelluse teised mõisad on põhja pool ja ulatuvad metsikute Hämuse mägedeni.

"Siis ikkagi kristlane!" hüüdis Cineus, kui Horatius talle sellest rääkis, "sinu isa aimas seda. Häda ja hävitust neile!"

"Jah, hukatust ja hävitust neile! Mina ei taha enam kauem aega viita!"

Horatius otsustas kohe teele asuda. Kuid ta pidi võitlema Cineuse tahte vastu, kes tahtis Bütsantsi ootama jääda ja lasta keiserlikel sõduritel kurjategija kinni võtta.

"Jää aga rahulikult siia, Cineus, kuni ma jälle tagasi tulen," ütles noormees viimaks, kuna ta oma piinaja heameelega oleks sinna jätnud. Kuid tuletades meelde vana Cerialise poolt talle peale pandud vastutust, ei tahtnud Cineus mahajäämisest midagi teada, ja nii ei jäänud tal muud üle, kui ohtes asemelt üles tõusta ja reisi ettevalmistumiseks kõik teenijad enda ümber üles ärritada.

Järgmisel hommikul ratsutasid mõlemad suursugused roomlased suure orjade hulgaga, kes põhiliselt Cineuse mugavuste eest pidid hoolt kandma, ja prefektilt saadud sõduritega linnast välja. Alguses, kui nad läksid läbi õitsevate aasade ja rikaste asunduste, oli kõik korras ja Cineus kaunis heas tujus. Pärastpoole läks aga teekond raskemaks. Tee viis neid läbi vaeste külade ja linnakeste ja mida kaugemale nad läksid, seda üksikumaks jäid maakohad nende ümber ning nüüd tundsid hellitatud roomlased teravalt tsivilisatsiooni puudumist. Lõpuks hakkas ka tugevat vihma sadama, see tegi maapinna pehmeks ja takistas edasi liikumist. Öö jõudis kätte enne

kui nad mõnda külla või asustatud paika jõudsid.

See oli Cineusele liig, mis liig. Ta väsis vandumisest ja söimamisest. Kui orjad läbiligunenud maa peale telgi üles löid ja talle sinna kuiva, pehme aseme valmistasid, langes ta väsinult maha. Horatius laskis talle kosutuseks veini tuua ja mõttetark jõi hea meelega.

"Oh, kuidas ma pean puudust kannatama!" hüüdis ta ohtes. "Jumalate juures, juba nende raskuste pärast, mida ma pean kannatama, on see koer väärt, et teda risti poodaks!"

Imestusväärset pika meelega kannatas Horatius paksu vanamehe nurisemist. Tema ise talus reisiraskust vaevata, see põhjustas tema noorele kehale vaid kerget väsimust, vabas looduses tundis ta end hästi ja teda Roomas vallanud tusatuju taandus. Ta heitis hilja magama ja oli hommikul vara taas ärkvel. Sõdurid magasid oma viletsail asemeil ja Horatius käskis ka vahisõduril tunnikeseks magama heita. Edasi-tagasi jalutades pidas ta ise vahti. Siis tõusis päike ja noormees vaatas rõõmsalt vastu valguse jumalale, kes toredas ilus viis oma päikesevankrit mööda taevavõlvi ülespoole.

"Täna tuleb ilus päev! Oh, Helios, ükski kristlane ei suuda sinu võidukäiku takistada! Vii mind täna eesmärgile, lase mind äraandja leida, et ma võiksin tema üle kohut mõista!"

Üksteise järel ärkasid sõdurid, väristasid ennast külma käes ja hõõrusid oma kangeksjäänud liikmeid. Peagi olid kõik jalul. Mis tegi üks märg õõ Kreekamaa pinnal neile, kes olid harjunud Germaania metsades talvekülma tundma. Tund tunni järel möödus, kuid Cineus magas ikka veel magusat und. Horatius käskis reisiks valmistuvaid teenijaid vaikselt tegutseda, et magajat mitte häirida. Selleks ajaks, kui mõttetark viimaks ärganud, söönud ja riidesse pandud oli, seisis päike juba lõunas. Ilusale hommikule oli järgnenud ilus päev. Cineus oli aga kõige viletsamas tujus. Ta oli näinud halba und ja see pani teda oma elu pärast kartma.

"Kui ma Roomas oleksin, siis oleksid kõigi maade jumaluste preestrid mul käepärast ja mõni nende hulgast oleks mu unenäo ikka ära seletanud, mille peale ma võiksin enese kaitseks abinõud tarvitusele võtta." Siis meenusid talle kristlased, kes ka pidid oskama ette kuulutada ja unenägusid seletada. Ta pidi Marcelluse isikus küll

varsti ühe sellisega kohtuma, see aga ei rahustanud teda põrmugi, kuna ta arvas, et just nende läbi see õnnetus teda saabki tabama. Ka Horatiuse rõõmus tuju pahandas teda ja kui viimane edasiliikumiseks käsu andis ja orjad teda hobuse selga upitasid, istus ta kõssivajunult looma turjal, looma vahel vihaselt lüües ja omaette vandesõnu pomisedes. Noore sõbra hoolitsemise eest ei tulnud tema suust ainsatki tänusõna, sest ta ei suutnud talle andestada, et ta tema pärast oli pidanud ette võtma selle reisi nende raskustega, reisi, mis pealegi pidi unenäo kohaselt tema jaoks halvasti lõppema.

Halvad eelaimdused, mis mõttetarka piinasid, pidid peagi tõeks saama ja ka Horatiusele mõju avaldama. Päike paistis soojalt ja selle kiired, mis paksust vanamehest peagi higipisarad välja surusid, meelitasid tantsule ka legendiku kergetiivalisi elanikke – sääski. Päris tüütaval viisil andsid nad ennast reisijatele tunda ja pahandasid iseäranis paksu mõttetarka, nii et see sagedasti vihaselt enda ümber peksis.

"Mispärast ei täida sa oma kohust?" hüüdis ta ja torkas väikese mõõgaga orja, kes tema kõrval ratsutas ja kes pidi tema otsaesiselt higi pühkima ja talle lehvikuga jahedust lehvutama. Kuna ta sääskedele midagi teha ei saanud, kustutas ta oma viha ka hobuse kallal. See aga ei võtnud tema kurjuseavaldusi vastu nii rahulikult kui ori. Hobune muutus rahutuks, ajas end tagumiste jalgade peale üles ning kui Cineuse mõõk ka veel kogemata tema külge puutus, tormas loom minema enne kui Horatius või mõni teenijatest jõudis ratsutitest kinni haarata. Hobune jooksis üle legendiku, läbi põõsaste ja veeloikude, üle kivide ja kändude. Cineus oli noorena olnud hea ratsutaja ega lasknud end kergesti maha raputada, asjata katsus ta aga peruks läinud looma jälle oma kontrolli alla saada. Horatius ratsutas talle järele ja püüdis teiste ratsanikega kauges kaares hobust ümber piirata. Enne kui see tal õnnestus, tormas Cineuse hobune libedale mäekallakule, kukkus üle pea maha ja mattis ratsaniku enda alla. Suure vaevaga saadi peaaegu elutu keha sureva hobuse alt kätte. Nii oli Cineuse unenägu täide läinud – õnnetus, mida ta oli kartnud, oli tema enese käe läbi toimunud. Sügavast peahaavast voolas verd. Sisemisi vigastusi ja luumurde polnud kohapeal võimalik avastada, need võis tuvastada vaid arsti kogenud silm.

Kurvalt vaatas Horatius oma isalikku sõpra ja kasvatajat, kes oma iseärasustega teda sagedasti oli pahandanud. Alles nüüd sai ta aru, et see mees talle kõigist oma vigadest ja nõrkustest hoolimata ikkagi armas oli. Abi otsides vaatas ta ümberringi. Kuid asulad olid arvatavasti kaugel. Hobuse tagaajamise tõttu olid nad ka tee pealt kaugele tulnud. Nende ees oli suur mets. Osa sõdureist proovis haava kinni siduda, teine osa valmistas kanderaami. Siis tõsteti Cineus tasakesi selle peale. Sõdurid ja orjad kandsid vaheldumisi seda mitte just kergelt kandamit. Nii liiguti pikkamisi edasi. Horatius ratsutas kõrval ja jälgis, et tema isaliku sõbraga kõige suurema ettevaatusega ümber käidi.

Umbes tund aega liikusid nad niiviisi edasi ega leidnud endist teed. Horatius nägi eemal ühte kõrgustikku. Lootes sellelt ümbrust näha ajas ta oma hobuse liikvele ja sõitis mäest üles. Sealt avanes tema pilgule ootamatu vaatepilt. Mägede ja metsadega piiratud orus kiire vooluga jõe vastaskaldal oli heas korras asundus, mille ilu tema ilutundlikku meelt teistes oludes kindlasti oleks vaimustanud. Teisel pool mäeküljel olid lilleaedadesse mattuvad väikesed valged majakesed. Mäejalamil ühes suuremas aias oli suurem Dooria stiilis sammastike ja rikkalike kaunistustega hoone. Rõõmsad, usinad inimesed töötasid aedades ja õuedes, samuti läheduses olevatel viinamägedel. Loomakarjad sõid lокkaval aasal, talled hüplesid ringi ja karjane puhus sarve.

Mure oma õnnetu sõbra pärast ei andnud noorele roomlasele aega selle ilusa maakoha imetlemiseks. Asjata otsis tema silm teed asunduse juurde. Nii kaugele, kui näha võis, langes kallas järsult jõe poole alla, kuskil ei olnud silda, teisel kaldal oli pikuti jõe äärt mööda tihe okasaed. Mida ta pidi tegema? Inimeste appihüüdmiseks oli kaugus liiga suur, kui ta aga isegi julgeks üle vee hüpata, takistaks edasiminekut teisel pool jõe olev okasaed.

Siis kuulis ta hääli. Teisel kaldal astusid põõsaste vahelt välja kaks valgeis riideis tütarlast. Nende ees hüplesid paar talle, nende taga aga tatsus väike kohmakas karu. Tütarlapsed ja loomad mängisid rõõmsalt rohelisel aasal. Alguses ei pannud nad roomlase hüüdmist tähele, kuid siis vaatas suurem tütarlaps selja taha ja nägi teda. Horatius viipas käega. Esialgu seisis tütarlaps ehmunult paigal,

kuid tuli siis lähemale ja küsis kreeka keeles: "Mis sa tahad, võõras mees?"

Horatius hüüdis: "Näita mulle teed teie koju. Minuga on raskesti haavatu."

Tütarlaps vahetas mõne sõna nooremaga, kes oli uudishimulikult lähemale tulnud ja hüüdis siis vastu: "Ma tulen, võõras, ma tahan sind aidata." Ja sammus okasaia poole. Horatius märkas, kuidas noorem tüdruk püüdis vanemat kartlikult tagasi hoida, kuid see tõrjus oma õe tagasi.

"Jäta mind, Nausikaa! Kuidas ma ei peaks ühte õnnetut aidata tahtma? Mine ruttu ema juurde ja ütle, et ma ühe haavatu majja toon, tema peab kõik ette valmistama," kuulis Horatius teda rääkivat. Tütarlapse hääl oli tema meelest ime pehme ja mahe.

Kiiresti jooksis tüdruk piki okasaeda edasi, siis kummardus teatud kindlas kohas ja lipsas läbi aia. Nüüd seisis ta vee ääres ja mõõtis silmadega kaugust. Horatius märkas nüüd mitmeid veest väljaulatuvaid kive. Tütarlaps tõstis ilma pikalt aru pidamata oma riided üles ja – roomlane uskus vaevalt oma silmi – hüppas kiirevoolulises jões esimese kivi peale, siis teise ja siis kolmanda kivi peale. Tema osavus tunnistas, et ta seda teed mitte esimest korda ei käinud. Kuid kaugus kalda ja viimase kivi vahel oli kõige suurem. Tütarlaps sirutas käe välja. Horatius oli ammugi hobuse seljast maha tulnud ja jõe äärde rutanud. Kalda ääres seistes kummardus ta ettepoole, võttis tüdruku käest kinni ja tõmbas ta kaldale. Kohmetunult vaatas otsa just neuks puhkenud tütarlapsele, kes erutusest õrnalt punastas. Need korrapärased imeilusad näojooned tundusid kuidagi tuttavad. Ta tundis seda nägu nende suurte väljendusrikaste silmadega, neid tumedaid lokke ja saledat painduvat keha, kuid ei teadnud ometi, kus ta teda võis näinud olla.

"Neitsi, kes sa oled?" küsis ta ega suutnud oma silmi temalt ära pöörata.

"Ismene, Marcelluse tütar," oli vastus.

Äraandja Marcelluse tütar! Horatius oleks peaaegu karjatanud, ta tundis torkavat valu oma südames, kuid tema silmad vaatasid nagu nõiutuina ilusasse näkku. Veel kunagi oma elus polnud ta midagi sellist tundnud; ta unustas, mille pärast ta siin seisis. Tema,

see Rooma naiste poolt ärahellitatud pailaps, kes oli tohtinud valida kõige ilusamate seast, vaatas nüüd seda tütarlast, kelle pilt oli lapseast saadik tema silme ees seisnud, nagu mõne jumalanna pilti.

Ka Ismene oli alguses noormehega vastamisi seistes justkui aru kaotanud. Peagi sai ta aga oma rahu tagasi.

"Kus on sinu haavatu?" küsis ta veidi pilkaval toonil, kuna noormees talle nii iseäralikult otsa vaatas ja haavatust sugugi midagi ei paistnud teadvat.

Horatius ärkas nagu unest. "Tule, neiu!" Tema hää l kõlas rahutult. Ta sammus järsust kaldast üles ja neiu tuli talle kärmelt järele. Siis võttis Horatius oma hobuse ja nad kõndisid teineteise kõrval edasi. Peagi jõudsid nad ülejäänud seltskonna juurde.

"Oh, see vaeseke!" hüüdis Ismene ja kummardus haavatu kohale. "Vett! Haava peab kohe jahutama. Anna oma kiiver!" ja ühelt sõdurilt kiivrit võttes ruttas ta tagasi sennapoole, kust ta oli tulnud.

"Marssige aga siia poole edasi, see on õige suund! Ma tulen kohe tagasi."

Imestades vaatas Horatius neiu järele. Miks ta küll ise selle peale ei tulnud?"

Peagi oli neiu tagasi ja Cineusele pandi märg rätik ümber pea. Neiu juhatusel läksid nad nüüd edasi ja jõudsid peagi asunduse sissekäigu juurde. Seal astus neile kiirustades vastu vanem mees.

"Kiidetud olgu Jeesus Kristus!" hüüdis ta Ismenet nähes. "Laps, kuidas me oleme sinu pärast hirmu tundnud!"

Neiu ruttas talle vastu ja võttis õrnalt tema ümbert kinni.

"Kuidas sa tohid nii kergemeelselt võõra mehega kaasa minna?" kõneles mees etteheitval toonil edasi.

"Kuidas ei pidanud ma mitte minema, kui tahtsin ühte õnnetat aidata. Vaata ometi!" Ta näitas kandraami poole ja üks pisar – kas siis isa etteheite tõttu või kaastundest haavatu vastu – veeres tema palgeid mööda alla.

"Minu hea laps!"

Siis pöördus mees Horatiuse poole ja lausus lahkelt: "Õnnistatud olgu sinu ja su saatjate saabumine. Issanda rahu olgu teiega!" Ja pilku Cineuse peale heites lisas ta juurde: "See on nähtavasti raske juhtum, kuid nii palju kui meie võimuses on, tahame

talle abi anda. Minu majas on tema vastuvõtmiseks juba kõik valmis."

Horatius vaatas rõõmsa imestusega selle heade kommetega mehe poole, kes temaga nii lahkesti rääkis. Talle endalegi arusaamatul põhjusel ei maininud ta oma nime ja astus vaikides mehe kõrval edasi. Tema pilku tumestasid piinavad mõtted. Mispärast oli just see mees, Marcellus, reetur ja petis, kes tema isa pettis?

Kui nad härrastemaja trepi ette jõudsid, astus neile vastu üks kallites riietes ikka veel ilus naisterahvas. Ta teretas lahkesti ja vaatas siis haavatut. Haavatule oli ase valmistatud aatriumisse, mis oli kõige suurem ja valgem ruum majas. Marmorist lauale olid valmis pandud sidemed, igasugused arstiriistad, salvid ja ravimid. Põrandal seisis mitu veega täidetud nõud. Horatius tahtis orjadele haavatu kohta korraldusi anda, kuid Marcellus jõudis temast ette.

"Jäta kõik minu hooleks," ütles ta, "mina olen arstiteadusega tuttav ja oskan haavadega ümber käia. Minu abikaasa ja teenrid aitavad mind."

Oma isanda juhatusel panid teenijad ikka veel teadvuseta Cineuse tasakesi asemele ja võtsid riidest lahti. Siis hakkas majaisand haavatu juures tegutsema. Roomlast imestama paneva osavusega pesi ta haava puhtaks ja sidus kinni. Ta vaatas haige keha tähelepanelikult läbi. Ta töötas nii, et highi ilmus tema otsaesisele, tema abikaasa ja teenrid tegid kõigi tema näpunäidete järele.

"Kuidas on?" küsis Horatius. "Kas ta on raskesti haavatud?"

Marcellus kehtas õlgu. "Peahaav on sügav, kuid mitte väga ohtlik. Annaks Jumal, et peaju raske põrutuse läbi pole viga saanud. Luumurde ma ei leidnud ja kas tal sisemisi vigastusi on, seda saame hiljem teada. Kuid loodame kõige paremat. Issand on ju armuline. Tule nüüd, mu sõber," kõneles ta südamlikul toonil edasi, "toit ootab sind. Ole meie armas külaline."

Naine toetas oma meest ja Horatius järgnes neile raske südamega ja vaikides. Nad astusid ühte tupp, mis oli samuti peenelt sisustatud ja andis tunnistust majarahva rikkusest. Sisustus oli kallis, see oleks isegi keisri paleele ehteks olnud. Põrand oli peene mosaiigi mustri- ja tõelise kunstniku töö, kuid pildid seintel olid kinni kaetud

ning postamendid, kus oleksid pidanud seisma jumalate kujud, olid tühjad.

"Need inimesed on kristlased," mõtles Horatius ega pannud tähele, et naine teda teraselt vaatles.

"Kas see on võimalik?" hüüdis ta korraga. "Horatius, Horatius Cerialis, kas see oled tõesti sina? Jah, see oled tõesti sina!"

Ehmatanult tõstis noormees pilgu. Kuidas võis see naine teda tunda? Ta polnud ju veel oma nime ütelnud?

Naise silmis olid pisarad. "Horatius, laps, keda ma olen armastanud, keda ma iialgi pole unustanud. Ole tervitatud! Oh, kuidas ma sinu järele olen kõik need aastad igatsenud, kuidas ma sinu pärast kartsin! Horatius, palavasti armastatud laps, kuidas ma olen sinu pärast palvetanud. Ja nüüd juhtis Issand sinu samme ja tõi sind meie koju. Temale olgu tänu! Tema teeb iga päev imetegusid!"

Horatius ei teadnud, mida sellest kõigest arvata. Ta ei teadnud, kus ta oli näinud seda naist, kelle näojooned, nagu Ismenegi omad, olid talle tuttavad. Ja ometi ei olnud kahtlust, et tema jälleenägemisrõõm oli siiras. Ka Marcellus astus nüüd rõõmsalt ja imestunult lähemale. "Horatius Cerialis! Kuidas ma sind ometi kohe ära ei tundnud?" ütles ta südamlikult. "Kui võõrale ütlesin ma sulle tere tulemast. Horatius, minu heategija poeg, tule ma emban sind!"

Horatius oli täiesti segane. Kes olid need inimesed? Nad ei võinud olla need, keda tema otsis. Naine vaatas naeratades tema kohmetust ja ütles: "Sa oled suureks kasvanud, Horatius. Palju aastaid on mööda läinud. Sa ei mäleta enam Aktet, oma lapsepõlve mänguseltsilist?"

"Kuid nüüd kinnita kõigepealt keha," lisas ta juurde ja surus noormehe pehmele istmele, mis oli kaetud laua ääres. Marcellus ja Akte istusid tema kõrvale. Tema vastu istusid mõlemad majatütred, kes vaatasid selle ootamatuse tõttu talle imestades otsa. Ismene säravad silmad aga panid tema südame kiiremini tuksuma. Ta jättis kõik kahtlased mõtted ja tundis, et ta on sõprade keskel. Ta sõi hea isuga kalleid sööke ja jookke, kuid oli vaikne ja lasi pererahval jutustada. Peagi seletasid nad talle, kuidas nad Cerialise majaga seotud olid olnud.

"Nii ei saanud ma sinu isa enam näha," lõpetas Marcellus oma

lugu. "Ma mõtlen tema peale alati tänus ja armastuses ning tunnen olevat tema ees suur võlglane. Sina võid küll pidada orjaneiu päästmist pettuseks oma isa vastu – kuid vaata seda päästetavat, see oli Akte. Kas võisin ma teisiti toimida? Ma tahan selle eest kord Jumala ees vastust anda, tema on armulisem kohtumõistja kui inimesed, sest Tema vaatab inimeste südamesse. Usu mind, kui ma veelkord sellise otsuse ees seisaksin, ei teeks ma teistmoodi kui oma nooruses."

Tõsiselt vaatas Horatius kõnelejale otsa. Siis oli ta ometi see, keda ta otsis. Selles valguses ei olnud ta muidugi see kurjategija ja petja, keda ta arvas eest leidvat. Seaduse ees aga ei muutnud see asja. Alam ei tohtinud oma ülema usaldust kuritarvitada. Rooma ohvitser ei tohtinud jäljetult ära kaduda, ta pidi vangist pääsenuna jälle sõjaväkke astuma.

Horatius istus kaua vaikides ja küsis siis: "Kas te olete kristlased?"

"Jah!"

"Kuidas võisid sina, Rooma tsentuurio, selle eksituse sisse sattuda?"

"Ära nimeta eksituseks seda, mis on Jumala tõde. Kõige ülevam ja kõrgem, mis inimese vaim enesesse mahutada saab, on Kristuse õpetused. Inimesed, kes Jumala Poja eeskjuu järele elavad, saavad Jumala sarnaseks. Nad võidavad patu ja saavad paradiisi, mis inimeste patu pärast kaotati, armastuse läbi jälle tagasi. Kristus on teinud armastuse käsu kõige ülemaks ja kõrgemaks käsuks. Kus valitseb armastus, sealt kaob viha, tigidus, omakasu ja kadetus. Iga inimest, ka kõige vähemat, ka vaenlast peame kui venda, kui iseennast armastama."

"See ei ole võimalik," ütles Horatius vahele.

"Siiski peab ennast harjutama enesesalgamiseks. Kristus ütles, et kõik, mida te tahate, et inimesed teile teevad, tehke neile."

"Kristuse õpetused võid endale hoida," sekkus Horatius kannatamatult oma lahke peremehe jutu vahele. "Kas sa ei tea, et ma olen roomlane ja et kristlased on kõikide poolt põlatud? See aeg ei ole enam kaugel, kui kõik kristlased maapealt ära hävitatakse. Keiser kavatseb nende vastu seadused kehtestada ja neid kogu riigis taga

kiusama hakata."

Marcellus ja Horatius vaatasid teineteisele otsa ja siis vastas Marcellus: "Seda ma muidugi ei teadnud."

Tekkis piinlik vaikus. Horatiuse sees võitles südame hääl, mis nende kallite inimeste poolt rääkis, kohusetunde häälega. Ismene suured, imeilusad silmad vaatasid tema peale lapseliku rõõmuga, kuid ka varjamatu imestusega, ja nii sagedasti kui Horatius neisse silmadesse vaatas, tundis ta, kuidas tema süda läks soojaks. Tal oli võimatu neid inimesi hukka mõista. Jah, tema, kes oli Roomas kõrgemas seltskonnas liikunud ja suurte valitsejatega suhelnud, keda seal olid kõige ilusamad naisterahvad meelitanud, oli nüüd mõistuse kaotanud. Asjata püüdis ta selle vastu võidelda. Nende lapsesilmade pilgu all tundis ta uut ja enne kogematut õnne.

"Sul on ilus maja," ütles ta viimaks selleks, et midagi öelda.

"See koht on Akte pärandus tema isalt," vastas Marcellus. "Kreeka ehitusmeistrid ehtasid selle maja siis, kui perekond oli veel paganausku. Nende rikkuse tõttu võisid nad parimate meistrite töid tellida, Kreeka kiviraidurid ja maalijad töötasid aastate kaupa maja välisfassaadi kallal. Sellest ajast saadik varjab see maja endas ka tõelist kunstikogu."

Roomlase pilk riivas tühje aluseid ja kaetud pilte seintel. Tema küsiva pilgu peale vastas Marcellus: "Kristlase meel ja mõte ei igatse uhkuse ja toreduse järele. Meie oleme kunstiteosed kõik ühte ruumi varjule pannud. Mõned kristlased on meile öelnud, et me oleksime pidanud need kõik päris ära hävitama. Neil võib isegi õigus olla, aga meile paistis kuritegelikuna hävitada seda, mille kallal keegi on nii palju vaeva näinud."

"Ka Kreeka luuletajad pidid sedasama teed mööda sinna ruumi varjule saama," lisas Akte oma mehe seletuse juurde, "sest meie tütrekesele" ja ta heitis pilgu Ismene poole, "meeldisid nii väga need paganlikud laulud."

Noor tütarlaps punastas tugevasti, aga Horatius, kes ka ise oli Homerose ja Sophoklese suur austaja, noogutas Ismene poole julgustavalt pead ja küsis:

"Millega te siis üksildases kohas aega viidate, kui te ka lugeda ei taha?"

"Meie loeme heebrealaste pühi kirju ja apostlite kirju," vastas Marcellus.

Roomlane kehtis halvakspanevalt õlgu, kuid Marcellus tegi näo nagu ta seda ei märkaks ja rääkis edasi: "Ka töötegmine on meile ajaviiteks. Meie maa piir ulatub kaugele põhja kuni Hämuse mägedeni. Seal harime me metsa üles viljakandvaks maaks. See on raske töö, kuid Jumala õnnistus on meiega. Kas nägid minu rahvast töö juures, Horatius. See on üks töökas ja õnnelik rahvas. Kord olid nad õnnetud orjad. Ma ostsin nad endale ja nad said minu truudeks töökaaslasteks. Juba ammu kinkisin ma neile vabaduse ja ka maa, mida nad põlluks harivad, on nende omandus. Nii on nad nüüd väikesed maaomanikud, kuid mina olen ikka nende peremees ja isa, kes nende eest hoolitseb ja kelle sõna nad kuulavad. Vaata, Horatius, nii elan ma siin kui vaba mees, kui õnnelik pereisa. Sest kodust õnne peame meie maailma lõbust paremaks. Roomlasena olid mul kord hoopis teistsugused eesmärgid. Ma unistasin võitlusest, võidust, kuulsusest ja aust ning hiilgavast elust Roomas. Seda viimast õppisin ma ruttu põlgama. Kuid ka roomlaste soov maid ja rahvaid endale alistada ja endale saada seda, mida teised olid vaevarikka tööga rajanud, ei paistnud mulle olevat ausa mehe vääriiline püüdlus. Rooma relvad pidin ma maha panema, nagu sa tead, ma olen nüüd rahulik mees ja ootan, millal Issand mind oma võitlejate ridadesse kutsub. Siis võitlen ma muidugi teiste relvadega."

Viimase lause ütles Marcellus vaikselt, nagu iseendale. Ta oli üles tõusnud, et minna oma hoolealuse järele vaatama. Ka Horatius tõusis. Kui ta Cineuse seisundi oli teada saanud, läks ta välja, et vaadata oma kaaskonna ja sõdurite järele. Nende eest oli kõige paremini hoolt kantud. Mõisahärra korralduse peale olid sõdurid külaelanike juurde majutatud ja nende kehakinnituse eest oli juba hoolt kantud. Kuna neile riisumiseks veel luba polnud antud, oli kõik rahulik. Horatius andis neile kindla käsu, et sõdurid peavad ka edaspidi rahulikud olema. "Oma peaga vastutad sa korra eest," ütles ta sõdurite salga juhile. Pettunuina ei suutnud sõdurid oma pahameelt varjata. Horatius märkas seda ja lubas neile kingitusi teha. See muutis nad jälle rõõmsaks ja nende suhted lahkete ja ohvrimeelsete külaelanikega muutusid jälle headeks.

Vahepeal oli Cineuse olukord halvenenud. Nagu Marcellus oli ennustanud, tekkis tal äge haava põletik. Marcellus ei lahkunud enam haige voodi äärest ja lubas ka ööseks valvama jääda. Horatius ei olnud sellega nõus:

"Kõigepealt on see minu kohus. Cineus on sinu jaoks ju täiesti võõras inimene."

Marcellus pani käe tema õlale ja ütles: "Ma austan sinu head südant, Horatius, kuid luba arstil jääda haigevoodi juurde ja kuigi sa minu kõrval valvata tahaksid, oleks see ometi asjata. Sa oled pikalt teekonnalt tulnud ja sinu noor keha vajab rahulikku und. Heida rahulikult magama, mu Horatius, sa võid kindel olla, et haiget koheldakse nii nagu tarvis."

Ta ei lubanud Horatiusel enam kauem üleval olla ja viis teda pärast rikkalikku õhtusööki, kus Akte oli kalli külalise saabumise puhul kõige paremad kättesaadavad road lauale andnud, tema jaoks ilusti korda seatud magamistuppa.

"Maga rahulikult, Horatius. Issanda õnnistus olgu sinuga! Ta õnnistagu sinu tulekut minu majja ja kaitsku sind sellel öösel ja igal ajal." Nii südamlike sõnadega lahkus majaperemees oma külalisest ja läks tundmatu mehe haigevoodi juurde valvama.

Läbi avatud akna puhus Horatiuse magamistuppa jahe tuul. Erinevalt Rooma magamiskambritest oli see ruum suur, lahe ja ilusa vaatega. Horatius, keda päevasündmused olid liialt erutanud, ei suutnud veel puhkama heita ja vaatas aknast välja kuu poolt valgustatud maastikule. Üleval rändas selges taevas kuu, ka tähed rändasid oma igavest teed mööda, küla poolt kostus pehmet pühalikku lauluhäält. Pehmed ja mahedad helid tungisid kuulaja kõrva ja ta küsis endalt: "Kas ma viibin imede maal? Kas on võimalik taevast maa peale tuua ja elada nagu jumalad?"

"Oleks Ismene sinu naine, siis oleks maailm sinu jaoks taevas ja kui sa tema endale saaksid, oleksid õnnelikum kui mõni jumal, " nii hüüdis üks hääl tema südames.

Kuid ta lõi endale käega otsa ette. "Kuid tema on ju kristlane! Oh, teie jumalad, kui kaugele ma olen juba läinud!" Ja edasi-tagasi kõndides kõneles ta endamisi: "Kas ma ei ole siis Cerialis? Mina pidin Marcelluse üle kohut mõistma. Kuid ma ei saa seda teha. Ma

ei suuda seda iialgi teha," ja tema süda lisis juurde: "Marcellus on parem kui kõik, keda sa tundnud oled!"

"Täida oma kohust! Sa pead, sa pead!" rääkis teine hääl tema sees, "sina oled roomlane ja jääd selleks. Kadugu kõik tunded!"

Kuid nende kallite inimeste sõnad kajasid ikka tal meeles. Ja Ismene jumalanna kuju seisis tema hinges ja naeratas talle vastu.

"Ka sinu rahu, sinu õnne, peaksin ma ära hävitama," mõtles ta edasi, "hirmu ja jälestusega jääksid sa mind mäletama."

"Kõige tähtsam on kohuse täitmine!" hüüdis jälle teine hääl.

Oh, kui tal mõni sõber oleks olnud, kes oleks osanud talle selles olukorras õiget nõu anda! Ta mõtles Cineuse peale, kes lamas meelemärkuseta kõrges palavikus. Kui see ka võimalik oleks olnud, poleks ta temalt ometi nõu küsima läinud. Korruga tundis ta vastumeelsust selle enesearmastaja vanamehe suhtes, kes elas ainult oma himude rahuldamise nimel. Ta mõtles ka oma Roomas elavate sõprade peale. Ükski neist ei kannatanud välja võrdlust Marcellusega. Nüüd mõistis ta täielikult Rooma kõrgema seltskonna tühisust ja pealiskaudsust. Temast peeti lugu vaid seetõttu, et ta oli rikas ja suursugusest soost noormees, ja ilmselt need tema sõbrad, kes tema silma ees püüdsid talle meele järele olla, olid seljataga täis valskust, pettust ja reeturlikkust.

Mida olid väärt Rooma suured mehed? Mis oli nende eesmärgiks? Nad haarasid raha ja kuulsuse järele ning olid igasuguste himude orjad. Orjalikus alanduses lipitsesid nad ühe ülekohtuse ja verejanulise türanni ees, kes istus Rooma keisritroonil. Ta mõtles ka Rooma naisterahvaste peale ja põlgus nende vastu täitis tema hinge. Ilusa ja rikka noormehe vallutamiseks ei jätnud nad ainsatki abinõu kasutamata. Suure vastandina seisis tema vaimusilma ees Ismene ilmsüüta kuju, mis pettust ei tundnud, ja kelle silmist ja kogu olemusest paistis vastu aus ja puhas armastus.

Ta mõtles oma ema peale ja häbipuna tõusis tema palgeile, kui ta teda Aktega võrdles. Kuidas kahvatus tema kuju selle haritud ja vaimurikka Kreeka naise kõrval, kes elas ainult oma perekonnale, kes ennast surmast ega hädaohtudest ehmatada ei lasknud, et oma südame armastust päästa. Ta ei elanud iseendale. Tema armsate hea käekäik oli tema jaoks olulisem. Ka teda, Horatiust, oli ta armastanud

ja armastas veelgi! Ja talle meenus unustatud lapsepõlv, kus ta Akte armastuse tõttu oli õnnelik olnud. Palavad pisarad voolasid tema palgeilt, sest sellist omakasupüüdmatut armastust ei olnud talle peale Akte keegi osutanud. Suursugust Rooma last oli küll kiidetud ja meelitatud. Tuhat kätt oli valmis teda teenima, kuid need olid palgaliste ja orjade käed. Ükski neist kätest ei olnud teda silitanud südamlikus armastuses. Ema ei olnud temast hoolinud ja isa oli alati kaugel olnud.

Tema isa! Horatius ajas ennast sirgeks ja pühkis märgi silmi. "Isa, sa oled mind armastanud ja armastad ikka veel. Sinu pärast ei tohi ma oma kohust unustada!"

Jällegi kõndis ta pikkade sammudega edasi-tagasi ja ta oleks nagu oma isaga kõnelnud, sest ta ütles valjusti: "Isa, sinu Horatius võitleb oma kohusetundega. Tema süda on pehme, ta hoiab kristlaste poole, selle mehe poole, kellele ma sinu eest kätte maksuma pean; sinu poja süda tuksub armastuses ühe kristlasneiu vastu."

Isalt ei saanud talle vastust tulla, kuid nagu kahekõne pidades, kõneles ta edasi: "Isa, ma olen sinu poeg, ja selleks ma ka jään. Kadugu kiusatus, kadugu hellasüdamelisuus, mis pole roomlasele kohane. Kadugu ka minu südamest armastus selle kristlasneiu vastu! Jupiter, Marss, Helios, te taevalised, tulge mulle appi!"

Ta naeris ja naer kajas tema enese jaoks hirmutavalt. Ta oli just jumalaid appi hüüdnud. Kas siis jumalad olid olemas?

"Usku ja aukartust jumalate vastu tuleb alama rahva seas alles hoida, sest kui nad arusaamatu ja üleloomuliku ees hirmu tunnevad, siis on neid kergem valitseda. Meie, suursugused inimesed ei vaja jumalaid ja seisame usu rumalusest kõrgemal. Kasuta silmapilku, inimene ja naudi elu! - see on tarkuse sisu. Tee elu endale lõbusaks ja ära karda jumalaid, sest need on ebaisikulised kujutelmad, mis on sündinud inimese peas." Nii oli teda õpetanud mõttetark Cineus.

Jahedalt ja karastavalt puhus aknasse õhtutuul, puuladvad kohisesid tasakesi. Horatiuse kõrva tungis oja vulin. Ümberringi valitses sügav rahu, aga tema ei suutnud rahu leida.

Majaperemees pidas oma perega õhtupalvust. Horatiuse kõrvu tungis nüüd laul, mis lõpule lähenedes paisus peaaegu hõiskamiseks. Unetult oma asemel lamav rahutu noormees võis

selgesti eristada laulu sõnu:

Oh, kui õnnis on Päästjaga käia
 nii nagu Ta käskinud elada, olla,
 Ta sind viib mööda okkalist rada,
 kus Ta armu ja päästet võib tunda.

Oh õnnis, nii õnnis on uskuda Jeesust,
 sest Temaga pääseme patust ja surmast,
 kord kutsuvad inglid meid Jumala ette,
 palmioksad annavad võitjate kätte.

Seitsmes peatükk

Esimeste päikesekiirtega tõusis Horatius asemelt üles. Ta oli jõudnud kindlale otsusele lämmatada oma südames armastus kauni kristlasneiu vastu ning täita oma kohust. Ta oli ka otsustanud kasutada kogu oma mõjuvõimu selleks, et isa Marcellusega ära lepitada. Koos päikesetõusuga oli tema iseteadvus tagasi tulnud. Roomlase uhkus sai tema üle võitu ja tal oli oma eelmise päeva nõrkuste pärast häbi .

"Nemad peaksid minu ees hirmust värisema," ütles ta endale. "Mida ma kardan? Nende sõprust? Nende armastust? Ma tahan uhke olla ja neist eemale hoida."

„Mis nende inimeste juures siis tegelikult imestamist väärivat on?“ jätkas ta endamisi. „Kas nende puhas elu, nende vooruslikkus? See kõik võib ka silmakirjalik olla. Pealegi on nii Kreekamaal kui ka Roomas teisigi vooruslikke mehi? Ja kas nende usk ongi midagi suurt? Ma võin selle teaduse abil tühjaks teha. Misjaoks ma muidu olen meie parimate mõttetarkade õpilane? Tulgu ta ainult, see Marcellus. Küll ma võitlen temaga, mitte mõõga ja piigiga, vaid teravate vaimu sõjariistadega. Ta leiab minus vastase, kes tema usukindluse kõikuma lööb ja teda võita suudab.“

Uhke iseteadvusega lahkus ta majast. Kõik oli vaikne. Ta ei lootnud väljast veel ühtegi majaanikku leida. Kuid ehk küll veel vara oli, leidis ta maja eest ometi majaperemehe. Selle lahke tervituse peale vastas Horatius jahedalt ja päris Cineuse tervise järele.

„Öö oli väga raske,” oli vastus, „kuid nüüd on ta rahulikum. Akte tuli praegu ja võttis valvamise üle.”

„Ja minu abi lükkasid sa nii kindlalt tagasi!” ütles Horatius ägedalt.

„Ära pahanda, ma tegin seda lahkusest sinu vastu. Ma ei oleks kogu öö niikuinii magada saanud.” Marcelluse hääl oli väsinud ja alles nüüd nägi roomlane, et see mees, kes eile oli veel nii ilus olnud, oli nüüd roidunud ja kurb. Nagu iseenesestmõistetavalt läks Marcellus Horatiusega kaasa ja nii sammusid mõlemad mehed läbi õitseva ja kastemärja looduse. Horatius vaatas tumedalt enda ette, ta ei tahtnud rääkida.

Siis jäi Marcellus tema ette seisma ja vaatas talle kindlalt otsa. „Horatius, kas ei ole midagi halba tekkinud sinu ja minu vahele? Kas sa ilma põhjuseta tulid sõduritega välja? Või otsid sa kedagi teist?”

Noormees ehmatas.

Marcellus aga kõneles edasi: „Horatius, olgu meie vahel kõik selge. Kas sa tulid mulle kätte maksuma? Ära võta siis meie häid suhteid arvesse. Täida oma kohust.”

Noormees kahvatus. „Sa nõuad, et teid kõiki hukatusse saadaksin?” hüüdis ta.

„Mina olen sinu isa ees suur süüdlane. Minu kohus oleks olnud kohe tema ees vabandada, kuid ma kartsin karistust.”

Marcellus jäi äkki vait.

„Sa ei tea, Horatius, kui raske on oma armsaid reeta! Kuidas ma armastan oma naist ja lapsi! Ma olen sellel ööl raskesti võidelnud ja ennast ära võitnud. Lapsed ei aima veel midagi, kuid Akte ja mina, meie oleme valmis!”

Horatius vaikis ikka veel. Marcellus aga rääkis edasi: „Ma võiksin kõige hirmsamat surma surra, kui ma oma peret seeläbi säästa võiksin. Kuid, kas arvad, Horatius, et nad mind üksi minna

lasevad? „Mina jään sinu kõrvale elus ja surmas!” ütles Akte, „luba mul sinuga koos läbi pimedada värava minna!” Kas arvad, et vähemalt lapsed maha jäävad? Ei, ka nemad tulevad mulle järele. Igaüks meist on valmis teise eest surma minema, kuid ükski ei taha teise ohvrit vastu võtta. Nii vähe, kui mina neid ära anda suudan, kannatavad nad seda, et mina ennast nende eest ohverdan. Nemad ei lahku minust. Minu saatus on ka nende oma.”

Kurval pilgul vaatas Marcellus õitsvat maakohta ja väikeseid külamajakesi. Veel polnud kuulda ühtki häält, nii loomad kui ka inimesed magasid alles rahulikult.

„Ühte tahaksin ma sinult paluda, Horatius, kui ma muidugi tohin. Hoia asunikke, ära häiri nende väikeste majakeste rahu, jäta neile vabadus. Mis neil on, seda on nad minu käest saanud. Ära lase neil minu süü pärast kannatada. Mina õpetasin neile oma usku. Lapseliku usaldusega vaatavad nad minu kui peremehe ja isa poole üles. Nad jäid minu juurde peale seda, kui ma neile vabaduse andsin, nad jäid igas asjas mulle sõnakuulelikuks. Sellepärast ole nende vastu hea, Horatius, ma palun sind südamest. Mitte igas inimeses ei ela kangelase vaim. Nende armastus oma Önnistegija vastu poleks vast nii kindel, et see rasket proovilepanekut välja kannataks.”

Äravõidetuna kristlase sõnade hingesuurusest ulatas Horatius talle käe ja ütles: „Mina ei taha sinu timukas olla, Marcellus, jumalate juures, ma ei või seda teha. Ma lähen tagasi oma isa juurde ja palun sinu eest, et ta sulle andeks annaks. Kuid ühte ma palun sinult: jätke järele oma armastusega! Ma lahkun siit ja ei tule enam iialgi siia tagasi!”

Just sel ajal astus Akte majast välja ja hüüdis oma meest, et see ruttu haige juurde tuleks. Cineuse olukord oli jälle halvemaks läinud ja Marcellus pidi tunnistama, et tal vaid pisut elulootust oli. Suriijat ei tahtnud Horatius ükski jätta. Nii oli Horatius ikka sunnitud nägema seda neiut, kelle eest ta tahtis põgeneda. Tumedais mõtteis istus ta haigevoodi ääres, kus Akte ja Marcellus üksteise võidu haige eest hoolitsesid. Vahetevahel astus haige tuppka ka Ismene ja tahtmatult pidi noormees imetlema tema ilu, mis tema südame ikka rohkem vangi võttis.

Terves majas valitses vaikus, nähtavasti oli haige tõttu igasugune kära majas ära keelatud. Kuid ka Horatiuse eest hoolitseti parimal viisil. Nagu ta Marcellust oli palunud, ei sundinud kristlased talle oma armastust peale, nad ei avaldanud seda ühegi sõna ega pilguga, ehkki nad tema eest kõige õrnemal viisil hoolitsesid.

Ismene ja Nausikaa, kes temaga esimesel päeval olid elavalt vestelnud, olid nüüd vanemate käsu peale alandlikud ja vaiksed. Ismene silmadest arvas ta lugevat võõrastust ja vaikset etteheidet.

Päevad möödusid ilma, et haige seisundis mingit muutust oleks toimunud. Marcellus tegi tema heaks kõik, mis suutis.

„Mis paneb seda kristlast võõra mehe eest nii ohvrimeelselt hoolitsema?” küsis Horatius eneselt. „Kas ta tahab minu eest hiilata või on see tõesti armastus?” Kui ta Marcelluselt selle kohta küsis, vastas see lihtsalt: „See on inimese kohus oma ligimese vastu.”

Asjata otsis Horatius kristlaste juurest valet ja pettust, asjata püüdis ta leida ka oma hinge tasakaalu. Viimaks ei kannatanud ta kinnises ruumis olemist enam välja – ta polnud päevade kaupa Cineuse voodi juurest lahkunud – ning ta tormas välja, vabadusse, metsa.

Tuul kohas puulatvades, vanad puuhiiglased raputasid oma vägevaid oksid ja vaatasid imestades alla inimese peale, kes plaanita ringi eksles ja nende varjus rahu ei leidnud. Kuidas see juhtus, aga ikka leidis ta ennast sellest kohast, kus ta oli esimest korda näinud Marcelluse orgu. Siin oli ta esimest korda näinud Ismene ilu, kui neiu oli lahkelt tema juurde rutanud, et eksijale teed näidata. Sügav vaikus valitses ümberringi. Peale all voolava ojakese vulina, lindude siristamise okstel ja lõokese lõõritamise selges õhus, polnud ühtki häält kuulda.

Seal kuulis ta korraga kandle häält. Keegi mängis osavasti kandlel. Ta jäi seisma ja kuulatas. Nüüd hakkas keegi ka ilusal selgel häälel laulma. Sellise hääle võivad vaid jumalad inimesele anda.

Lained veerevad, pilved rändavad,
ruttavad, ruttavad kaugele.
Kuhu nii kiiresti rändavad, rändavad
ja miks ära siit kaugele, kaugele?

Orus kõik õitseb ja haljendab kaunilt,
 nii ilus me orus, miks lähevad nad?
 Meie mäedki ei või neid pidada paigal.
 Kuhu nad küll sõuavad jõuavad?

Kurb laul tungis Horatiuse südamesse. Ta astus lähemale ja nägi, et lauljaks oli Ismene. Just sel hetkel murdus tema jalge all kuiv oksaraag. Neiu jäi kuulatama ja vaatas enese ümber.

„Mispärast kuulad sa mind, roomlane?” küsis ta etteheitvalt ja Horatius imestas, kuidas tema hääletoon oli muutunud valjuks. „Sina ei tohi mind kuulata! Sina poleks pidanud meie juurde tulema,” jätkas ta enne kui Horatius jõudis talle vastata, „sest sa ei toonud endaga midagi head. Minu vanemate rõõm jällenägemise üle on muutunud kurbuseks. Terves majas valitseb kurb, rõhutatud meeleolu, ja selles pole süüdi ainult haige raske seisund. Isa on mures ja sagedasti leian ma ema nutmas. Asjatult palun ma neid, et nad mulle asja selgitaksid. Mis sul nende vastu on, Horatius Cerialis, kes sa nii uhkelt ja tumeda näoga ringi kõnnid? Ka mina ei või rõõmus olla, kui minu vanemad on kurvad!” Noormees seisis vaikides. Ja mida tal oligi öelda.

„Mis sul nende vastu on?” küsis neiu tungivalt. Tema aga vaikus edasi. Ta tundis ennast nagu patune, kes ei taha oma süüd tunnistada. Ägedalt pöördus neiu ja veel enne, kui Horatius jõudis midagi ütelda, oli ta mäest alla jooksnud ja seisis nüüd all vee ääres selle koha juures, kus kive mööda oli võimalik üle jõe minna. Kartes, et neiu jalg võib kive mööda hüpates vääratada, jooksis Horatius talle järele. Aga enne, kui ta Ismenele järele jõudis, oli tüdruk juba esimese, kaldast kaugel oleva kivi peal. Horatiuse süda peksis kuuldavalt. Kui kergesti oleks neiu võinud vääratada ja voolu sisse kukkuda. Kuid ta jõudis õnnelikult teisele kaldale ja ruttas tagasisivaatamata minema. Horatius vaatas talle niikaua järele, kui teda põõsaste vahelt näha võis.

„Ta on julge ja kangekaelne,” sosistas ta endamisi. Sellisena meeldis neiu talle veel enam, kui tema jaoks mõistmatu kristlaste tasadusega. Kuna ta ennast süüdlasena ei tundnud, unustas ta peagi

neiu pahameele. Esimest korda elus tundis ta vaikset rõõmu selle üle, et ta teenimatult kannatas. Ta võttis kätte kandle, mille neiu oli maha jätnud ja lõi sellel mõned akordid. Kuid mängimisest ei tulnud midagi välja, tema hing oli selleks liiga rahutu.

Kui ta vastu õhtut maja juurde tagasi tuli, kohtas ta Marcellust, kes astus talle vastu rõõmsa teatega, et Cineus oli rahulikult magama jäänud ja et hädaoht on arvatavasti möödas.

„Jumalatele olgu tänu! Siis võin ma varsti siit ära minna!” ütles Horatius kergendusega, tundis aga äraminekule mõeldes südames valu.

Cineuse tervis paranes nüüd iga päevaga ning Akte ja Marcellus olid rõõmsad, et nende vaev ei olnud asjatu. Paranedes kasvasid aga ka Cineuse nõudmised ja varsti ei suutnud neid enam keegi rahuldada.

„Ärge seda temale pahaks pange,” ütles Horatius vabandades, „tal on rahutu loomus.” Oma südames aga oli ta Cineuse peale tema tänamatusel pärast pahane. Oma ärasõidu päeva ei suutnud Horatius veel kindlaks määrata, sest kui ta oleks pidanud Cineuse sinna jätma, oli tal põhjust Marcelluse ja tema lähedaste pärast hirmu tunda. Kummaline oli see, et ta ei tundnud enam midagi selle mehe vastu, kelle poole ta seni oli kõigest südamest hoidnud. Liiga suur oli erinevus Cineuse ja Marcelluse vahel; nüüd oli ta valmis uskuma Cineusest kõiksugust halba. Ja tema kartused osutusid tõeks. Cineusele tundus voodi liiga kõva ja tuba liiga väike, mille tõttu lasi ta ennast ilusa ilmaga välja värske õhu kätte kanda, kus ta nõudis meelelahutust ja ajaviidet. Marcellus ja tema pere üritasid tema soove täita.

Nüüd istusidki kõik, kaasa arvatud Horatius, aias varjuliste puude all ja kuulasid mõttetarga juttu, tema naljad võeti naeruga, tema teravad pilked aga rahulikult vastu. Cineus pahandas kõva voodi pärast. Marcellus soovis püüdis arstina talle selgeks teha, et kõva voodi on tervisele kasulik ja soovitas tal rohkem liikuda. See aga ei meeldinud Cineusele ja ta lükkas selle ettepaneku kindlalt tagasi. Täiesti vihaseks sai ta aga siis, kui ta kõiki sööke ei saanud, mida ta nõudis.

Akte oli talle head veini toonud, mida Cineus nüüd peeker peekri järel tühjendas, kuni Marcellus sekkus öeldes, et nii palju veini pole paranevale haigele hea.

„Mis! Mina, kui suursugune roomlane pean endale midagi keelama!” hüüdis mõttetark vihaselt. „Vein siia, ütlen ma!”

Marcellus viivitas veini toomisega ja Cineus rääkis edasi: „Sinu asi on sõna kuulata. Sina pole minu jaoks mingi käskija. Niisugune kurjategija, petis ja reetur nagu sina, Marcellus, peaks ahelates olema.”

Horatius hüppas ehmatades üles. Marcellus kahvatas ja Aktel langesid käed rüppe. Kuid enne kui kumbki neist jõudis midagi öelda, hüppas Ismene oma kohalt püsti ja seisis mõttetarga ette.

„Võta oma sõnad tagasi, tänamatu inimene!” hüüdis ta välkuvail silmil. „Kes tohib nimetada minu isa petjaks ja äraandjaks?”

Cineus naeris põlastavalt. „Küsi Horatius Cerialiselt. Küll ta seda sulle seletab.”

Horatius seisis kivinenuna. See oli hirmus silmapilk. Siis astus Marcellus oma tütre ette ja võttis hellalt tema käed oma kättesse. „Mu laps, sa oled meie külalist pahandanud. Mine ja palu andeks.”

„Mina? Ja teda pahandanud? Ei sugugi!”

„Kas sa ei tea, mis pühades kirjades on kirjutatud: kui keegi sind parema põse peale lööb, siis keera ka teine ette.”

Ismene vaikis.

„See tähendab,” kõneles isa edasi, „et kui keegi sind pahandab, siis pole see põhjuseks teda mitte enam armastada, vaid näita talle, et sa veel rohkem kurja jaksad taluda ilma, et sa teda vihkaksid.”

„Seda ma ei tee!”

„Mine!” käskis Marcellus kindlal toonil, „palu temalt andeks!”

Horatius tuli neiule appi ja püüdis seda alandumist ära hoida, aga Ismene, kes oli harjunud sõna kuulma, astus Cineuse ette.

„Ma palun andeks, sest minu isa nõuab seda,” ütles ta, lisades aga kindlal toonil juurde: „Ialgi ei anna ma sulle seda oma südames andeks!”

Seda öeldes ruttas ta minema.

„Vaata, aga vaata, kristlikul kassipojal on küüned ka!” hüüdis Cineus, kuid keegi ei vastanud talle.

Horatius võttis nutva Nausikaa käekõrvale, trööstis teda lahkete sõnadega ja viis majja. Marcellus ja Akte läksid neile järele.

„Andke andeks!” palus ta. „Andke andeks. Seda ei tahtnud ma teile teha.”

„Täida oma kohust, Horatius!”

Akte võttis oma mehel käest kinni ja ütles: „Mina lähen sinuga koos!”

Kuid sellest ei tahtnud Horatius midagi kuulda. „Oma elu jätan ma teie eest! Mina ei jäta teid, ma kaitsen teid!”

Ilma vastust ootamata läks ta välja Ismenet otsima. Neiu oli siinamaani tema eest nähtavasti kõrvale hoidnud, ka Horatius oli püüdnud ettevõetule truuks jääda ja oma südant rahule sundida. Kuid nüüd pidi ta neiuga rääkima. Ta otsis aia läbi, hõikas teda, kuid ei leidnud Ismenet kusagilt. Viimaks meenus talle koht teisel pool jõge. Uhke roomlane kummardus ja ronis okasaia alt läbi, hüppas kergelt üle kivide teisele kaldale ja ronis tuttavale kõrgustikule.

Ismene istus seal ühe puutüve najale toetudes, käed silmade ees ja nuttis südantlõhestavalt.

„Ismene!” hüüdis mees, kuid neiu ei vaadanud tema poole.

„Ismene, kuula mind!” Kuid neiu raputas pead.

„Siis ma ootan, kuni sa mind ära kuulad.” Nende sõnadega toetus Horatius neiu vastas oleva puu najale ja ootas kannatlikult, kuni neiu oli rahunenud.

„Kas sa oled veel ikka siin, Horatius?” küsis neiu viimaks vaikselt.

„Kuidas ma teisiti võiksin?” Ta kummardus neiu poole alla ja püüdis teda õrnade sõnadega trööstida. Ta jutustas oma tuleku põhjusest, raskest süüdistusest, mille tema isa oli neiu isa vastu esitanud, ja kättemaksu tötusest, mille tema, Horatius, oli enda peale võtnud.

„Kuid ära kardada,” lõpetas ta, „kui ma sinu vanemaid tundma õppisin, hakkasin ma neid armastama. Mina ei hakka nende üle kohut mõistma, vaid tahan hoopis neid kaitsta. Ma tahan kõik oma mõju ja oskused mängu panna, et oma isa Marcellusega ära lepitada. Sina ja sinu õde ei pidanud sellest midagi teadma, teie pidite sellest kõigest puutumata jääma. Sellepärast vaikisin ma siis, kui sa minult neid asju küsisid. Oh, et sa pidid seda kõike sel viisil Cineuse suust kuulma!

Ismene oli pisarad kuivatanud. „Sellest on mul kahju, hea inimene, et ma sinust valesti aru sain ja sinu vastu halb olin.” Ta sirutas mõlemad käed noormehele vastu ja vaatas talle paluvalt otsa. „Juba algusest peale olen ma sinusse soojalt suhtunud,” lisas ta lapseliku ilmsüütusega juurde. „Ma oleksin alati tahtnud sinu juures olla. Ja siis olid sa äkki nii teistsugune, kui mina arvasin, nii tume, tõrjuv ja uhke... Oh, anna mulle andeks, ma olen ju veel rumal laps!”

Nende sõnade juures ja selle pilgu juures unustas noormees kõik – nii oma plaanid, oma isa kui ka oma seisuse. „Ismene, sa kõige armsam!” hüüdis ta ja võttis neiu oma embusse.

Neiu tõrjus ta õrnalt tagasi. „Mina ei olegi nii hea, mitte niisugune nagu sina arvad. Ma võin vihata ja pahandada, minul pole kristlikku meelt. Oh, kui sageli on ema mind manitsenud ja noominud. Ta ütles, et minu meel käib ilmalike asjade järgi. Aga ma tunnistan sulle, Horatius, et minu hing igatseb siit ära, välja maailma, inimeste sekka. Mina olen Homerose kangelastest vaimustatud. Ma võisin nendega koos naerda ja nutta, kuni ema mult pahandades „Iliase” käest ära võttis ja selle koos teiste kunsti- ja kirjatöödega luku taha pani. Kui ma vaid võiksin sinna kambrisse vaadata, kuidas rõõmustuksin ma nende ilusate kujude üle. Ma ütlesin ikka emale, et need inimesed, kes nii ilusaid asju tegid, ei saanud pahad inimesed olla. Tema aga vastas: „Laps, su ilmalik meel toob sulle ükskord veel õnnetuse kaela. Mõttele oma Õnnistegijale, kes ühendab endas kogu ilu.” „Kas inimesed on ikka nii halvad, kui Õnnistegija neid nii väga armastab ja nende eest surnud on?” küsisin mina. Mõnikord ei osanud ta mulle vastata. „Ismene,” ütles ta siis, „sina pead veel palju kannatama, enne kui sa oma Õnnistegija risti nurisemata kanda võid.”

„Ära räägi ristikandmisest, Ismene, sina pead õnnelik olema!” segas Horatius vahele. „Armas laps, sina kaebad, et sa armastad „Iliase” kangelasi. Ka mulle meeldivad nad ja nemad on ka mulle suureks eeskujuks. Oh, teie jumalad. Kui ma võiksin saada nende sarnaseks ja auga kroonitult surra.”

Ja ta jätkas talle tuttavate „Iliase” värssidega:

Ja tütre kihlas ta vahvale raudriides Hektorile
see tuli temale vastu, teenija järgnes talle.

Ja rinnal see kandis veel noorukest, õrnaelist poisikest,
Hectori ainsat poega, keda võis võrrelda leekiva tähega.

Vaikides vaatas siis Hektor naerataval pilgul oma

poisikest!”

Ja Ismene jätkas:

Kuid Andromache astus siis pisarsilmil ta juurde
surus õrnalt ta kätt ja hakkas kiiresti kõnelema:

Sa kuri, sind hukka veel saadab su julgus!

Ja õrnast poisikesest pole sul kahju,
ega minust, kes peagi, oh! Hectori lesk saan olema.

Peagi surmavad sind vihased vaenlased
kõik võimuga sinu peale tormates.

Siis oleks mulle parem, et mind
maa muld kataks, kui sured.

***

Cineus polnud viimastel päevadel nii haige, kui ta oli lasknud välja paista. Ta oli salaja Marcelluse ja Akte vestlusi pealt kuulnud ning nendest oma järeldused teinud. Tema raske haiguse ajal olid ennekuulmatud asjad sündinud. Ta oli teeselnud tuima ja haiget, et tähelepandamatult olukorda jälgida, ning ta oli ehmatusega märganud, et tema kaitsealuse ning Marcelluse ja tema pere vahel oli tekkinud kõige sõbralikum suhe. Peagi mõistis see hea inimestetundja, et Horatius armastas imeilusat peretütart.

Üks Cerialis kristlaste võrgus! Siin tuli ruttu mingi otsus vastu võtta! Tänumeel ei olnud temale omane tunne. Praegu pidas ta silmas ainult Cerialiste maja au, sest nende eest tundis ta kohust

seista. Samas meelitas teda ka Marcelluse rikkus, mille ta pärast Marcelluse hukkamõistmist lootis oma tühja taskusse panna.

Pärast pahandust Ismenega sirutas mõttetark end mõnusalt voodis ja käskis veini ja sööke tuua. Keegi ei vaielnud enam tema korraldustele vastu. Tigeda naeratusega vaatas ta Horatiust, kui see Ismenega koos koju tuli ning oli neiu ja tema pere vastu nii võimatult kõrk ja põlglik, et Horatiusel veri pähe tõusis.

„Ma keelan sul niiviisi käituda!” hüüdis Horatius vihaselt, kui ta oli Cineusega kahekesi jäänud.

„Ohoo, härra kristlane, mul on sinuga paar sõna vahetada!”

„Kes ütleb, et ma olen kristlane?”

„Sa lõhnad väga selle järele!”

Horatius läks näost punaseks ja tõmbas käed rusikasse.

„Tasa, tasa, mu poiss!” ütles mõttetark teda rahustades. „Sinuga võib ometi mõne sõna juttu rääkida?”

„Kuid mitte sellisel toonil!”

„Mis ajast aga kõneldakse nii kõrgilt oma vana kasvatajaga, kes oma kohuseks peab sind, tulipead, eksisammude eest hoida. Sa oled liiga kaugele läinud, Horatius. Kas ma pean sulle meelde tuletama, et sa kannad Cerialise nime?”

„Ma tean seda isegi. Ma ei unusta seda ja mis ma iganes teen, selle eest ma ka vastutan ise.”

„Kui sa suudad!”

„Cineus!” hüüdis Horatius ähvardavalt.

See aga naeris pilkavalt. „Sa paistad väga võitlusvalmis, mu poiss. Võta mõistus pähe! Ma ütlen sulle, mis sul viga on: kavalad kristlased on sind oma võrku püüdnud. Tüdruk oli sulle söödaks ja sina sipled kõrvuni armastuse võrgus.”

Miski polnud Horatiusele vastikum kui see haavav kõnemaneeer, millega tema armastusest kõneldi; seni oli ta seda kui kõige pühamat saladust hoidnud. Horatius tahtis vihaselt vastata, kuid Cineus hakkas leplikumal toonil rääkima: „Kas ma olen kunagi sulle armastamist keelanud?” ütles ta sellisel toonil, mis noormeest südamepõhjani haavas. „Ja tüdruk on nii ilus, et ma ise olen teist sellist vaevalt kohanud. Aga kas pole sina Cerialis? Kes julgeb sulle vastu panna. Kasuta oma õigust!”

„Jälestusväärne inimene, pea oma suu!” karjus Horatius ja haaras mõõga kätte. Ta oleks sel hetkel olnud suuteline ka Cineust tapma.

Just sel hetkel kostus asunike poolt häda märguandeid. Horatius ruttas akna juurde. Ühe küla maja katuselt tõusis tulesammas. Ta tormas välja ja jooksis õnnetuskohale. Seal nägi ta rooma sõdureid riisumas. Nad olid kas ettevaatamatuse tõttu või lõbu pärast maja põlema pannud. Müriseva häälega keelas Horatius neid edasi tegutsemast ja tõmbas mõõga tupest, et igaüht, kes sõna ei kuula, maha lüüa.

„Kustutage tuli ära!” karjus ta. Kõik hakkasid kiiresti tegutsema, et pahandatud ülema sõna kuulata.

„Kes andis teile loa riisuda, röövida ja põletada?” küsis ta vihast välkuvail silmil sõdureilt, kes peale tule kustutamist tema ees seisis.

„Cineus, härra, ta ei andnud mitte ainult luba, vaid koguni käskis. Ja häda sellele, kes tema käsust üle astub!” Sõdurid pidid sõna kuulma. Kord oli jälle jalule seatud ja Horatius ruttas murelikult Marcelluse maja poole, kus ta nii palju armastust oli tunda saanud

„Ma ei suutnud seda õnnetust takistada,” ütles ta Marcellusele ja Aktele, „andke mulle andeks. Andke andeks, et ma tulin ja nii kauaks jäin.”

„Mida oleks meil sulle andeks anda? Sinu tulek ja siiajäämine on meid õnnelikuks teinud ja sellise väikese pahanduse kannatame me hea meelega ära.”

„Ma maksan kõik kuhjaga kinni!”

„Ära selle pärast muretse, Horatius, ka mina lubasin külaelanikele tasu anda.”

Cineus lamas mõnusalt oma pehmel asemel. Tema ees olid vein ja söögid, mida ta isuga hävitas. Seal astus ägedalt sisse Horatius: „Sina lubasid röövimist ja riisumist?”

Vanamees mäletses rahulikult edasi, tühjendas peekri, laskis selle uuesti täita ja vastas siis: „Äraandja varandus kuulub riigile. Luba sellest osakene ka sõduritele.”

Horatius põrutas jalaga vastu maad. Cineus aga jätkas häirimatus rahu: “Sina, Horatius, näid unustanud olevat, milleks sa siia tulid.”

Horatius vastas ärritusest väriseval häälel: „Ma ei salli seda, et külaelanikele paha tehakse!”

„Miks sa siia õieti tulid?”

Horatius vaikis ja kõndis pikkade sammudega toas edasi-tagasi. Cineus aga kõneles edasi:” Ma ei oleks uskunud, et Cerialise poeg oma kohuse nii kergesti unustada suudab!”

„Vaiki!”

„Ära unusta, et sa räägid oma vana õpetaja, Rooma suursuguse mehe, mõttetarga Cineusega.”

„Et sa oled vana ja minu õpetaja, see pidurdab mind, muidu toimiksin sinuga sootuks teisiti. Ütle, kes meist peremees on, sina või mina?”

„Sina võid seda ju olla. Kuid mina ei ole sinu sulane.” Vana kavalpea sai aru, et ta ei tohi Horatiust liiga vihale ajada. Ta hakkas teda isalikul toonil noomima ja püüdis talle tema kohust meelde tuletada. Ta ei tahtnud mingi hinna eest Horatiuse sõprust kaotada; sest kuna ta Cerialiste majas elas, ning hästi toredasti elas, pidi ta püüdma nii vana kui ka noore Cerialisega hästi läbi saada. Ta ei oleks osanud uskuda, et armastus võiks Cerialise südames olla nii sügavale juurdunud ning mõistis, et pidi väga targalt tegutsema, kui ta iseendale kahju ei tahtnud teha. Ta pidi iga hinna eest püüdma neiut Horatiusest lahutada. Ja kuna ta seda jõuga teha ei saanud, pidi ta kavalusega eesmärgile jõudma. Isegi Marcellusele ja Aktele näitas ta nüüd lahkemat nägu. Ta nurises vähem, pidas oma teravat keelt kammitsais ja heitis vahel isegi nalja.

„Peaks ta ometi Marcellusega usu üle vaidlema hakkama ja soovima teda oma tarkuse ja teadmistega võita,” mõtles Horatius endamisi.

Kuid vanamees hoidus sellest kõrvale. Teravapilgulisena oli ta taibanud, et Marcellus on haritud mees. Ta ei tekitanud vaidlust, vaid leppis üksnes pilkavate ja torkavate usu kohta käivate märkustega. Samuti kahtlustas ta Marcellust nõiduses, mille peale viimane ainult naeris.

„Horatius, täida oma kohust, ära enam viivita! Meie oleme igal ajal valmis!” oli Marcellus juba mitmel korral Horatiusele ütelnud.

„Iialgi ei anna ma sind Rooma kohtunike kätte,” oli alati selge vastus olnud, „ärge nõudke minult võimatut!”

Kuid Cineus sundis teda otsust tegema. „Kui kaua sa mõtled veel siia armsasse orgu jääda?” küsis ta ühel päeval oma noorelt käskijalt.

„Me asume teele kohe, kui sa täiesti terve oled.”

„Mina igatsen tagasi Rooma. Ma tahan homme teele asuda.”

„Juba homme? Siis ei saa mina sinuga koos tulla.”

„Miks mitte?”

Horatius viivitas vastusega ühe silmapilgu. Siis ütles ta kindlasti: „Sest ma tahan Ismene oma naisena kaasa võtta.”

Vana mõttetarga silmad puurisid oma noore käskija silmadesse. „Kas see on sinu kindel otsus?”

„Minu kindel ja ümberlükkamatu otsus!”

„Võta minu hoiatust kuulda, Horatius! Mõtle oma isa peale, mõtle oma kõrge seisundi peale, mis sul kord selles maailmariigis saab olema.” Horatius ei vastanud midagi, kuid tema näost võis näha kindla otsuse juurde jäämist.

„Horatius, kas sa seda kristlasest tütarlast tõesti nii palavalt armastad?” alustas Cineus uuesti.

„Jäta mind oma nõuannetega rahule!”

„Cerialis, ära tee rumalust!”

„Kristlane ei tohi iialgi Cerialise naiseks saada!” tahtis ta veel juurde lisada, kuid mõtles järele ja vaikis. Midagi vastamata läks ta majja ja hakkas reisiks valmistuma.

Sügavas mõttes sammus Horatius alla jõe äärde. Ta tundis, et kristlasega abiellu astumine on tõsine otsus, kuid ta küsis oma südamedelt: „Kas ma võin temast lahkuda?”

„Ei, ei!” oleks tema süda justkui hüüdnud, „tema on sinu oma, tema on sinu päralt, ilma temata on sinu elu tühi! Kuid kas tahab Ismene oma vanemad maha jätta ja tulla sinuga talle tundmatusse maailma?”

„Küll ta tuleb!” vastas ta ise endale õnnelikult – neiu oli talle ju rääkinud oma igatsusest maailma järele. „Kuid kas kristlikud vanemad tahavad anda oma lapse paganale naiseks? Ja kuidas suudan ma oma kristlasest naist Roomas kaitsta? Selleks, et teda minust lahutada, ei kasutata seal ausaid vahendeid.”

Ta kiristas hambaid. Tema, Cerialis, kelle isa on Roomas keisrist järgmine mees, ei suuda kaitsta isegi oma naist, keda ta armastab!

„Oh, kui ma tema eest sõjariistadega võidelda võiksin!” Horatius teadis aga liiga hästi, et kavaluse, reetlikkuse ja valskuse vastu ausate sõjariistadega ei saa.

„Kuidas tohin ma viia Ismene sellesse hädaohlikku maailma?” Murelikult vaatas ta enda ette maha. Ta mõtles. Viimaks tundus talle, et ta oli lahenduse leidnud.

„Cineus peab mind aitama!” Horatius teadis, et Cineus on äraostetav, nii et ta raha eest kõike teeks.

„Cineus peab mind aitama. Esialgu peab ta vaikima. Ma hoian oma abielu saladuses. Siis peab ta proovima minu isa mõjutada. Kui isa mind armastab, ei taha ta, et ma õnnetu oleksin. Keiser ei ole veel andnud kristlaste üldmise tagakiusamise käsku. Minu isa võib kasutada oma mõjuvõimu ja hoida kristlaste tagakiusamine ära. Kristlased on siis kui Rooma riigi kodanikud riigi kaitse all ja mina võin Ismenet, oma armastatud naist, kõigile näidata.”

Nii heietas Horatius oma mõtteid edasi ja tema noor süda, mis nii kindlasti õnne lootis, nägi pilvi kaduvat ja paistvat roosilistes värvides õnnelikku tulevikku. Tema silmad särasid jälle rõõmsalt. Kas polnud tema mitte Cerialis, kelle igat soovi juba lapsepõlvest alates oli täidetud? Mispärast pidi siis nüüd tema soov täitmata jääma?

Horatius läks rõõmsalt alla aeda. Kui ta nägi, et ühe põõsa tagant paistis hele riie, läks ta tasakesi lähemale, nagu ta sageli tegi, et oma armsamat salaja vaadelda. Ismene istus koos rõõmsalt hüplevate tallede ja kohmaka karuga põõsa ääres – just samasugusega oli ta teda esmakordselt näinud – ometi oli neiu sellest ajast palju muutunud. Tema väikesed valged käed silitasid loomi, kuid tema silmad vaatasid neid kurvalt. Horatius nägi, kuidas nendest

ilusatest silmadest veeresid pisarad. Seda ei suutnud ta enam kauem pealt vaadata. Ta ruttas neiu juurde.

„Ismene, sa nutad?”

Neiu kuivatas pisarad.

„Oh, Ismene, milline mure sind rõhub?”

Neiu vaikis.

„Ismene, Ma pean sinuga rääkima; ma ei suuda enam kauem vaikida. Ma pean ära minema. Armsam...“

Neiu ei lasknud tal enam edasi rääkida. Raskelt ohates ütles ta: „Ma tundsin seda, et sinu lahkumise hetk on lähedal.” Ja uuesti voolasid tema silmist pisarad. Noormees võttis ta kaissu.

„Ismene, sa ei tohi nutta! Ma ei lähe ilma sinuta, sa pead minuga kaasa tulema.”

„Kui hea meelega, millise rõõmuga tuleksin ma sinuga kaasa!” Need sõnad kõlasid kurvalt ja lootusetult. Ta langetas pea Horatiuse rinnale ja nuttis edasi. Horatius püüdis teda õrnalt lohutada.

Siis küsis neiu täiesti ootamatult: „Aga kui mind ühel päeval sinuga ei ole, mis siis? Kui mind enam ei ole?”

„Armsam, mis pahad mõtted sind täna piinavad? Sa tead ju, et ma sind ei jäta. Ma kaitsen ja hoian sind kogu maailma eest, ma hoian sind rohkem kui iseennast.”

Neiu vastas rõhutult: „Ma ei tea, kuidas need mõtted mulle pähe tulid. Ma mõtlesin surma peale. Tema on meie armas sõber - nii seletasid mulle vanemad – kes meid kõigest hädast päästab ja maailma vaevast vabastab. Ma pole veel tundnud eluraskusi ega kannatusi, kuid ma kardan,” ja tema hääl muutus sosistamiseks, „Horatius, mul on midagi hirmsat ees.”

„Ismene, laps, mis sa räägid?!”

„Ma tahan julge olla,” rääkis Ismene edasi laskmata ennast eksitada, „kannatlik ja hea, nagu Õnnistegija seda käsib, siis on Ta minu vastu armuline. Ära nuta minu pärast, Horatius, kui ma surema peaksin, ainult nõder keha läheb hauda, kust Issand meid ülestõusmise hommikul välja kutsub – Tema armastus on tugevam kui surm. Ja Jumal, kes on armastus, ühendab meid kord jälle taevas!”

„Miks sa räägid surmast, armsaim? Sa pead elama ja õnnelik olema!”

Kuid hirm selle pärast, et ta Ismene kaotada võiks, sai tema üle võimust ja pani teda värisema. Ta tundis, et ka neiu keha üleni värises ja tõmbas ta veel kindlamini oma embusse. Ta kõneles Ismenele rõõmust ja õnnelikust armastusest, kõigest, mis maailmas head on, ja vankumata truudusest, mis oli valmis ennast tema eest ohverdama.

Neiu pisarad kuivasid. Kirjeldamatus õnnetundes vaatas ta noormehele otsa. „Oh, Horatius, millega ma olen sellise armastuse ära teeninud?”

Siis pani ta käed kokku ja hüüdis taeva poole: „Suur Jumal, ma tänan sind selle õnne eest! Täna selle unustamatu tunni eest!”

„Ismene,” alustas Horatius nüüd kartlikult. „Ma ei saa kristlaseks hakata. Kas sa tahad paganaga kaasa tulla?”

„Kuhu sa iganes tahad,” ütles neiu kindlalt, „ma tunnen seda, et olen sinu oma. Õnnistegija ise on sind mulle saatnud. Minu ema armastus peab mulle eeskujuks olema. Miski ei tohi mind ehmatada - ei vangikoda ega surm, ma tahan tugev olla. Ma tulen sinuga kaasa, Horatius. Ja isegi kui terve maailm on minu vastu, Issand on minuga. Ma tahan sind päästa ja kui ma sellepärast peaksin ka surema, siis sellest pole kahju. Issand kingib ju meile igaviku.”

Ismene oli püsti tõusnud. Tema kaunilt näolt paistis vaimustus, tema silmad põlesid ning õhtupäike kuldaski tema ilusat kaju oma malbe helgiga.

Siis langes Horatius tema ette põlvvedele ja ütles: „Ismene, sa oled enam kui vaid maapealne olevus!”

„Ma pole enam kui vaid armastav naine!”

Ta kummardus noormehe kohale ja silus tema juukseid.

„Ära põlvita minu ees, Horatius. Ainult Jumala ees võib põlvitada.”

Hakkas hämarduma. Puud heitsid oma pikki varje. Horatius Cerialis ja Ismene sammusid koos maja poole, et oma ühendusele vanemate õnnistust paluda.

Nad leidsid Marcelluse, Akte ja Cineuse aatriumist. Mõttetark oli heas tujus ja näitas ennast kõige paremast küljest. Ühest ainsast

pilgust noortele piisas, et tark inimestetundja saaks aru, mis oli juhtunud. Ta tegi näo, et ei tea midagi, oli edasi jutukas ja lahke ning heitis isegi nalja. Selle inimese juuresolekul ei suutnud Horatius oma südame asjadest rääkida. Ta pidi ootama, kuni õhtusöök läbi sai, et Marcelluse ja Aktega omavahele jääda.

Mõttetark läks varakult puhkama. Horatius jättis temaga rääkimise muretult järgmiseks päevaks. Marcellusele ja Aktele ei tulnud Horatiuse tunnistus ootamatult. Ta küsis kartlikult, kas nad lubaksid oma lapsel paganaga koos minna.

„Võta ta! Olgu see sulle märgiks meie armastusest sinu vastu ja usu lootusest. Me ei armasta sind vähem kui oma last ja oleksime sinu äraminekut raske südamega üle elanud. Kui aga Ismene sinuga koos läheb, varjab teid armastus ja truudus ning loodetavasti saab ka sinu hing päästetud. Ja kuigi te lähete maailma, mis on usklikte suhtes vaenulik, ei hakka me oma lapse pärast muretsema. Temale ei juhtu muud peale selle, mis Issand tema peale paneb. Olgu see siis hea või kuri – Tema tahtmine sündigu! Aga kas sa ise pole selle peale mõtelnud,“ lisis Marcellus juurde, „et see abielu sulle kui suursugusele roomlasele sinu karjääri juures võiks takistuseks olla?”

„Kas te arvate, et ma Ismene pärast pole kõike valmis ohvriks tooma?”

„Me ei taha sulle mõju avaldada, Horatius. Issanda käsi varjaku sind! Ja kui me ka peaksime siin maailmas üksteisest lahkuma, siis ometi saame ühel päeval taevas jälle kokku.”

„Aamen, Aamen,“ ütles Akte. Selle juures pühkis ta pisarad silmist ja surus südamlilikult armastatud poja kätt. Siis soovisid nad üksteisele head ööd. Nausikaa oli juba ammu magama läinud. Ka Ismene polnud peale õhtusööki enam vanemate juurde tulnud. Ja ometi oleks Horatius teda veelkord näha tahtnud. Kui majas oli kõik vaikseks jäänud, hiilis Horatius tasakesi Ismene ukse taha. Sinna jäi ta nõutult seisma.

„Siin magab minu armsam.”

Ta kuulatas. Mingit häält polnud kuulda.

„Homme, homme on uus õnnepäev,“ ütles ta ja läks tasakesi edasi. Ta heitis voodisse, kuid suur õnnetunne tema südames ei lasknud tal uinuda. Ta mõtles veelkord kõige üle järele. Cineust võita

paistis olevat kerge ülesanne. Ta tahtis anda talle raha ja veel raha, et kindlustada tema vaikimist. Ismene kuju heljus vaimustavas ilus tema silme ees, kuni tal viimaks silmad kinni langesid. Siis võttis ta tema kaasa õnnelikesse unenägudesse.

Järgmisel hommikul ärkas ta tavalisest veidi hiljem. Tema orjad, kes tavaliselt kõrvalruumis tema kutset ootasid, polnud millegipärast oma kohtadel. Ta ei pahandanud selle üle ja riietus ise. Kui ta oma toast väljus, tuli Marcellus talle vastu teatega, et Cineus oli ära läinud.

„Kui ma hommikul vara üles tõusin, oli ta juba läinud.”

See oli halb teade. Cineuse lahkumine tõmbas Horatiuse plaanidele kriipsu peale. Et mõttetark hommikuti vara tõusta ei armastanud, pidi sellel kiirel lahkumisel mingi eriline põhjus olema. Horatius aimas halba. Külarahvas teatas, et ka sõdurid olid öösel lahkunud. Veel rahutumaks muutis Horatiuse aga see, et hobuste ja hobueeslite jalgades olid sügavad haavad, nii et nad said vaevalt liikuda.

„See on ju lausa häbematu tegu!”

„Mulle paistab see kõik ettekavatsetud plaanina.”

„Aga milleks?”

Selle küsimuse vastust ei teadnud veel kumbki mees. Kuid vastus ei lasknud ennast kaua oodata.

Akte tuli joostes ja käsi ringutades ning hüüdis: „Ismene on kadunud! Ta polegi oma voodis maganud.”

See sõnum mõjus mõlemale mehele halvavalt. Nüüd oli kõik selge. Cineus oli Ismene oma kätte saanud, öösel ära põgenenud ja tagaajamise takistamiseks ratsaloomade jalad vigastanud.

„Ismene, minu Ismene Cineuse käes!” Horatius kitkus juukseid, ringutas käsi, sest ta teadis liiga hästi, mis tema pruudil ees seisis.

„Me peame talle järgi ruttama! Ma pean oma armsama päästma! Orjad, ruttu siia, valmistume teeleminekuks!”

Kuid tema hüüdmise peale ei ilmunud ainsatki orja.

„Kus on minu orjad?” hüüdis ta uuesti. Mõne minuti pärast sai ta Marcelluselt oma küsimusele vastuse: „Nad lamavad keldris ja

magavad nii sügavalt, et ma püüdsin asjatult neid äratada. Ma usun, et Cineus on neid mõne joogiga uimastanud.”

Horatius tõmbas võimetus vihas käed rusikasse. „Nad peavad minu viha tunda saama!”

Marcellus aga pöördus oma nutva abikaasa poole: „Armas naine. Tund on tulnud. Issand kutsub meid. Juba liialt kaua oleme viivitanud.”

„Issand kutsub,” Akte kuivatas pisarad silmist, „me tuleme! Luba meid surra koos meie lapsega!”

„Surra?” karjatas Horatius. Kuna tema ei olnud kristlane, ei suutnud ta selles hirmsas saatuses kuidagi Jumala tahtmist leida. Ismene pidi surema? See mõte ajas teda meelegeitele. Ta ei lootnud, et Ismenet säästetakse. Ta tundis Cineust, oma isa ja tundis ka Roomat.

„Sajatage ja needke mind,” hüüdis ta sügavas hingepiinas, „mina tõin õnnetuse teie majja. Ma segasin teie rahulikku elu, ma võtsin teilt lapse. Minu pärast peab Ismene kannatama, minu armastuse pärast peab ta kõige hirksamasse surma minema!” Ta nuttis nagu väike laps.

Marcellus võttis ta hellalt oma embusse ja ütles: „Rahune maha, armas poeg!”

Horatius ajas ennast sirgeks. „Mis ma asjata sõnu raiskan? Üles, järele neile! Ärgem viivitagem ühtki silmapilku. Kuigi meil pole hobuseid, kiirendab mure meie samme. Olgu mu jalad kasvõi jooksmisest verised, oma viimase jõu panen ma mängu. Andke mulle ainult teejuht kaasa!”

„Me kõik tuleme kaasa!”

„Ei, mitte sina, Akte, mitte naised, ainult mehed!”

„Kas minu kohus poleks minna? Sinu isa nõudis kord minu surma, Horatius. Mina aga põgenesin. Nüüd peab minu laps minu eest surema.”

„Mina annan oma elu Ismene elu asemel!”

Kuid Akte ei tahtnud koju jääda. Ta hakkas reisiks valmistuma.

„Jää sina lapsega siia, Akte,” hakkas nüüd ka Marcellus teda keelutama, „ilma teieta oleme suuteliselt kiiremini edasi liikuma. Me

peame ruttama, kui tahame Cineusele järele jõuda.” Ta ohkas raskelt. „Kui mitte... ”

Ta pani käed kokku ja vaatas üles taeva poole. „Sina, Isa, oled õiglane ja nõuad tasu. Mina ei olnud Petilius Cerialise vastu õiglane ja ma ei tunnistanud talle oma süüd. Liiga kaua olen ma venitanud, Igavene Isa, nüüd tahan ma vea parandada. Võtku Cerialis siis parem minu elu. Oh, anna armu, Isa, et ma oma endist sõpra, kelle peale ma armastusega mõtlen, võiksin Kristusega ära lepitada. Siis olen ma valmis rõõmuga oma pea tapapingile panema.”

„Kas sa loodad minu isa Kristusega ära lepitada? See on võimatu!”

„Sina, Horatius, ei tunne Jumala väge!”

„Ma tunnen oma isa!” Ja paludes lisas noormees juurde: „Rutake, rutake! Mis jaoks nii palju sõnu? Ja Rooma sa minuga küll ei tule, Marcellus! Saada mind Bütsantsini ja seal ning kõigis paigus tee peal peavad inimesed Horatius Cerialist kartma õppima.” Juba olid Marcellus ja Akte pannud valmis söögitagavara, mida reisil vajati ja Marcellus püüdis Horatiuse sulaseid surmasarnasest unest äratada. Nausikaa jooksis külla ja püüdis sealt kutsuda mehi saatjateks kaasa. Natukese aja pärast oli kõik kiireks teeasumiseks valmis.

„Ruttu, ruttu tee! Iga minut viivitust suurendab vahemaad meie ja Cineuse vahel.”

Nuttus rippusid Akte ja Nausikaa Marcelluse küljes. „Oh, võta meid kaasa. Mis me teeme üksi siin maapealses hädaorus!”

Horatiusele lõikus nende valu hinge. „Marcellus tuleb tagasi,” ütles ta. „Ta ei tule minuga Bütsantsist kaugemale.”

„Mina lähen sinna, kuhu minu kohus on minna. Hüvasti, armas naine ja kallid lapsed!”

„Oh, võta meid kaasa. Mis me siin üksi teeme?”

Horatius aga hüüdis paludes: „Te ei jäta mitte igaveseks üksteisega hüvasti. Marcellus ei tohi surra. Oh, kuulge ometi minu palvet. Äрге veeretage minu hinge peale veel raskemat koormat!”

Kuid Marcellus ei lasknud ennast kõigutada. Horatius võttis tema käed ja pigistas neid tugevasti. „Kas sul siis minu vastu halastust ei ole? Sa ei tohi surra!”

Kurvalt langetas vanem mees pea, kuid tema otsus oli kindel.

„Hoidke oma elu minu pärast,” palus Horatius veelkord. „Marcellus, sa ei tohi Rooma minna. Ma palun sind, sinu ...”. Ta vaikis ja kõneles siis väriseva häälega, mis Marcellusele, Aktele ja Nausikaale hinge lõikas, edasi: „Sinu Issanda ja Kristuse pärast!”

„Sa oled mind veennud, ma teen, mida sa palud,” vastas Marcellus ja liigutuse pisarad voolasid mööda tema põski alla. Akte aga seisis käed ristis ja palus: „Sinu tahtmine sündigu, Isa. Kui ühte ohvrit veel tarvis on, et Petilius Cerialis usule võita, siis võta selleks minu laps. Jah, Sinu tahtmine sündigu!”

Horatius kiirustas teele.

„Õnnistatud olgu sinu tulemine ja minemine, Horatius! Sina oled süüta ja kavaluseta,” ütles Akte lahkumisel. „Issand valvab Ismene üle. Tule meie juurde tagasi, Horatius, kas siis koos meie lapsega või ilma temata! Tule ikka ja meie armastus sinu vastu on muutmatu, hoolimata sellest, mis tuleb!”

Nuttus, kuid kindlal meelel vaatas Akte minejaile järele. Nausikaa jooksis kuni metsani nendega kaasa. Ta vaatas Horatiusele järele. Kui see koos teistega metsa kadus, istus tüdruk maha ja nuttis kibedasti.

Kaheksas peatükk

Rooma suures amfiteatris – kolosseumis, mille keiser Vespasianus oli lasknud ehitada, olid välja kuulutatud loomade ja gladiaatorite võitlused. Peale selle pidi seal hukatama ka kurjategijaid, sõjavange ja kristlasi. Kohal oli tuhandeid inimesi. Ka keiser oli lubanud kohale ilmuda. Rahvas oli elevel ja rõõmus. Kõik rääkisid, naersid ja naljatasid, vaidlesid võistluste üle, sõlmisid kihlvedusid ja vaatasid kadedusega tribüüni poole, kus Rooma peenem seltskond võistles omavahel hiilguses ja toreduses.

Kõige enam aga püüdis pilku üks loož, kus istusid lihtsais valgeis riideis naised. Need olid Vesta naispreestrid, neiud Rooma kõrgklassi perekondadest, keda rahvas väga austas ja kes näitasid

ennast vaid kõige erilisematel avalikes kohtades toimuvail üritustel. Pikad valged loorid lehvisid nende õlgadelt alla. Kes arvas, et täna tsirkuses midagi erilist aset leiab, leidis Vesta naispreestrite seal viibimise läbi oma arvamusele kinnitust. Sest need naised, kes Vesta tuld pidid alles hoidma, ilmusid avalikesse kohtadesse vaid erilistel juhtudel.

Ühte noort naist nende hulgast tabas eriline tähelepanu. Ta istus kõige ees, oli väga noor ja väga ilus. Ta oli täna esimest korda tsirkuses ja vaatas lapseliku rõõmuga ehitise suurejoonelist toredust ja tema ümber olevate inimeste uhkeid riideid. Ta vaatas uudishimulikult ka areeni väravate poole, mis pidid peagi avanema ja talle pakkuma veel ilusamat vaatamisväärsust.

„Kes on see ilus Vesta neiu?” käis küsimus rahva hulgas.

„Claudia. Kas te siis ei tea? Ta on Julianuste-Claudiuste keisrite soost. Keiser Nero lasi tema lähedased sugulased hukata ja teda ennast anti lapsena Vesta preestrinnade hoole alla. Tema õe peale halastas Claudius Muntius.”

„Nero, see verekoer!”

Paljude häälte hulgas, kes avaldasid oma rahuolematust keiser Nero suhtes, oli ka neid, kes tasakesi oma naabrile sosistasid: „Kas Domitianus ongi parem kui Nero?”

„Vait, wait, muidu kõneled omale kõie ümber kaela. Kuna ta ilusaid pidusid korraldab, oleme temaga rahul.”

Noor Vesta neiu äratas tähelepanu peale lihtrahva ka suursuguse seltskonna hulgas. Ikka ja jälle oli ta tähelepanu keskpunktis.

„Jumalate juures! Tema on kõige ilusam naine, keda ma näinud olen!” hüüdis üks kõrgeist soost noormees vaimustunult.

„Tasa, tasa, mu Claudius, täna saad sa näha veel ilusamat naist!”

Kõik lähedal istuvad härrasmehed vaatasid kõneleja poole, kes tegi selle peale väga tähtsa näo. Ta oli alles eile pikalt reisilt naasnud, kus ta keisri ja riigi heaks hoolimata suurtest raskustest ja vaevast oli palju korda saatnud.

„Cineus tahtis ju kristlasi taga kiusata,” ütles keegi tema tuttavatest, „võib-olla on ta mõne ilusa kristlase endaga kaasa toonud?”

Cineus naeratas tähendusrikkalt ja ütles: „Varsti te näete teda. Ja ütlete, et mul oli õigus!”

„Ja sa ei jätnud teda endale, vaid tõid tsirkusesse suurema?”

Mõttetarga nägu tõmbus tahtmatult krimpsu, kui ta mõtles sellele, millise põlgusega lükkas Ismene tagasi kõik tema armuavaldused.

„Mina pole omakasupüüdja,” ütles ta oma pahameelt vaevaga alla surudes, „ma ei tahtnud roomlaste eest, kes oskavad ilu hinnata, seda ilusat naist varjul hoida.”

Nüüd olid kõik uudishimulikud ja hakkasid läbisegi küsimusi esitama.

„Kas on tõesti ilusam kui Claudia?” küsis noor Claudius uskumatult.

„Veame kihla!”

„Kui kõrgelt?”

„Kolme tuhande sestertsi peale.”

„Kolme tuhande sestertsi peale veetakse kihla gladiaatorite peale,” ütles Claudius põlastavalt, „mitte aga ilusa naise peale.”

„Kui suure summa peale sa siis tahad kihla vedada?”

„Kolmekümne tuhande sestertsi peale.”

„Siis panen mina kolm ühe vastu!”

„Mis?” hüüdis mõni imestades.

„Tema paneb kolm ühe vastu!”

Cineus, kes oli enda peale kindel, vaatas juba võidukalt enda ümber. Nii sooviks ju ilus summa raha tema taskusse, arutas ta muiates. Kaotust ei olnud karta, sest Claudius oli kindel vastane, kellel rahapuudust ei olnud.

Läbi rahva käis liikumise kahin. Keiser Domitianus ilmus oma hiilgava kaaskonnaga. Trompetimürina ja tuhandete tervitushüüete saatel istus ta oma kohale. Tema järel istusid kõrged aukandjad, nende seas ka Peillius Cerialis, neile määratud aukohtadele keisri tribüünil.

Nagu kivikuju istus Cerialis keisri selja taga ja vaatas areeni. Loorberipärg ehtis tema halli pead. Tema näost ja kogu olemusest paistis raudne valjus. Ja ometi, kui keegi oleks Cerialist lähemalt uurinud, oleks see märganud, et tema rahu oli vaid välispidine, ja et ta pidi ennast valitsema, et rahulikult oma kohal istuda. Tema meelest kulus liiga palju aega enne, kui keiser andis käsu mängude alustamiseks. Cerialis oli rääkinud kolosseumi ametnikuga, kes võitlusmängude toimumise eest vastutas, ja palunud, et ta muudaks võitluste toimumise järjekorra nii, et kristlaste tapmine oleks esimene number. Kuid ametnik ei saanud ka kõige parema tahtmise juures suure võimumehe soovi täita. Ettevalmistused mängudeks olid juba tehtud ja järjekorra muutmine oleks endaga palju takistusi kaasa toonud. Nii pidi Cerialis ootama. Tema rahutus, mida ta osavalt varjata oskas, kasvas iga hetkega.

Viimaks andis keiser märku etenduse alustamiseks. Viiskümmend vööni paljast välkuvate mõõkadega varustatud gladiaatorit astusid kahekordses ravis keisri ette.

„Õnn sulle, Caesar! Sind tervitavad surmaminejad!” hüüdsid nad karedate häältega keisrit tervitades. See andis rahvale aega gladiaatorite muskleid imetleda. Siis viipas keiser käega ja gladiaatorid pakkusid oma paljast keha vastaste mõõkadele. Tuhanded roomlaste silmapaarid vaatasid vaimustunult seda koletut mängu. Kiidutorm sai osaks nendele, kes vapralt surmavõitluses langesid, pilkenaer aga nendele, kes arglikult taganedes surmalöögi vastu võtsid. Surnute virn kasvas ja areeni liiv värvus verest punaseks. Rahvas hõiskas kõige suuremas vaimustuses.

Ka Vesta neitsi Claudia oli alguses hea meelega vaadanud julget võitlejate hulka ja imestanud nende jõu ja osavuse üle. Kui aga mõõkade mäng hakkas elusid nõudma ja tema kõrvu kostsid surmakarjed, kui juba suur hulk kehasid olid virna laotud, hakkas ta hirmu pärast värisema. Kaastundest tulid talle pisarad silma. Ta vaatas enda ümber, et veenduda, et ka teised samuti tunnevad, kuid kuhu ta iganes vaatas, seal nägi ta rõõmust ja põnevusest elevil nägusid ja verehimulisi pilke. Võitlus muutus ikka metsikumaks, rahvahulga hõisked aga üha valjemaks. Siis kattis noor Vesta neiu oma näo kätega.

Rahva tuhandete hulgas oli veel keegi, kes võitlusest rõõmu ei tundnud. See oli Quintus Peilius Cerialis. Tema jaoks kestis võitlus liiga kaua; ta soovis, et need viiskümmend gladiaatorit juba rutem üksteist ära tapaksid. Juba etenduse alguses oli ta märganud Claudiat ja talle oli pähe tulnud mõte, et temast saaks sobiva naise tema Horatiusele. Vesta neitsid tohtisid aga abielluda alles peale seda, kui nad olid kolmkümmend aastat Vestat teeninud. Siis tuli talle aga veel parem mõte pähe: „Claudial on ka õde Octavia, kes pole mitte vähem ilus. See oleks küll kaua otsitud kohane naine minu pojale.” Ja gladiaatorite võitluse ajal, millest Cerialis mingit lõbu ei tundnud, heietas ta omi mõtteid edasi: „Octavia on ilus, armastusväärne ja voruslik; teda nähes unustab Horatius kindlasti oma meeletu armastuse. Ja kui kristlasneiu on surnud, on Horatius mõistlik nagu ennegi.

“Jumalate juures, aeg läheb pikale. Veel ikka ei ole nad seal all oma näruse mänguga lõpule jõudnud. Horatius tuleb kindlasti Cineusele järele. Ta võib liiga vara kohale jõuda. Tema saab ka sellega hakkama, et tormab areeni ja kisub neiu lövi lõugade vahelt välja.”

Esimene näitemäng oli läbi. Võitjad said oma auhinnad. Surnukehad veeti välja, veri lasti rennide kaudu ära voolata, areen puhastati ja riputati värske liivaga üle. Uus etendus võis alata.

Metsloomad ässitati üksteise kallale. Eriti vaimustuses oldi krokodillidest, keda oli suure vaevaga ja paljude inimohvritega Egiptuses kinni püütud ja Rooma toodud. Kuid ka see etendus ei suutnud Cerialist köita. Ta kartis ikka seda, et Horatius võiks liiga vara tulla ning jätkas oma heietusi Claudia õe teemal.

„Ta on Julianuste-Claudiuste keiserlikust soost. Tal on õigus troonile.” Ja tema mõtted siirdusid jälle tema auahnete eesmärkide juurde. „Domitianus on kuri ja ülekohtune. Kas ei võiks rahvas, kes on tundnud Tituse armu ja heldust, teda troonilt tõugata nagu Nerot? Ja kui keisritroon jälle vaba on, kellel oleks sellele suurem õigus kui ühel Cerialisel, Horatius Cerialisel, kelle abikaasa on Octavia, vana keisrisoo järeltulija.”

„Horatius peab sõjaväe ülemjuhatajaks saama,” arutas vanamees edasi, „ta peab temale lojaalse sõjaväe eesotsas seisma,

teda peab kardetama. Kes oli Vespasianus, kes oli Octavius Augustus või kes oli Caesar ise? Nad oli väepealikud, kes omandasid aukoha riigis toetudes oma kõrgele positsioonile sõjaväes.”

Viimaks lõppes ka see vaatemäng. Areeni katsid inimeste ja loomade surnukehad, neile, kes veel haavatuina areenis lamasisid, andis areeniametnik oma lühikese mõõgaga surmahoobi. Rahvas hõiskas vaimustunult. Põnevusega ootasid nad järgmist etendust.

Värisedes istus Claudia oma kohal. Ta oleks kõige parema meelega sellest hirmsast kohast põgenenud, kuid ta oli lapsest peale harjunud sõna kuulma ning ei julgenud nüüdki oma juhatajaile vastu hakata. Nii jäi ta siis paigale ja katsus varjata oma jälestustunnet ja ehmatusi kõigi nende pilkude eest, mis nüüd jälle pöördusid teda vaatama.

Sada kätt oli tegevuses areeni puhastamise ja möödunud võitluse jälgede kaotamisega. Kui kõik jäljed olid kadunud ja areen oli jälle värske liivaga üle riputatud, jäi ruumis pikkamisi kõik vaikseks, sest nüüd pidi algama kõige ilusam etendus: kristlaste surmamine metsloomade poolt. Rahutult mõirates kõndisid näljased metsloomad oma puurides edasi-tagasi. Vahetevahel püüdsid nad puuride varbasid läbi närida. Nad ajasid end tagajalgadele püsti, võtsid hammastega varbadest kinni ja raputasid neid. Eemalt oli neid kuninglikke loomi mõnus vaadata. Siis pöördusid pilgud jälle rahutult areeni väravate poole, sealt kaudu pidid ohvrid nälginud loomade ette astuma.

Lõpuks andis keiser märku alustamiseks.

„Pane nüüd tähele, Claudius!” ütles Cineus talle, „sa pead tunnistama, et mul on õigus.”

Areeni väravad tehti lahti. Amfiteatris jäi kõik vaikseks.

Siis kõlas pühalikult ja tõsiselt hukkamõistetute laul. Sügavad meeshääled segunesid kõrgete naishääletega. Kuid üks hääle kõlas kõikidest üle. Selgelt ja puhtalt nagu ingliahäl kajas see kogu kolosseumis. Koorilaul oli sellele häälele nagu saateks. Kõik jäid imestades kuulama ja kelle süda veel täiesti kalestunud ei olnud, see tundis, kuidas tasane värin käis kogu kehast läbi.

Au olgu Sulle, Surmavõitja,
truu Issand Jeesus Kristus!

Sind tahame me kiita võimsaks,
kes taevatroonil istud.
Sa läbi surma sünge oru
kord läksid meie eest.
Ja meile valmistasid kodu
seal kõrgel taevastes.

Issand, sind kiidavad surijad,
et oleme arvatud väärt
austama Sind surses mätreina,
saama võidukrooni Su käest.

Ainult veel mõneks viimseks hetkeks
taevase jõuga meid kinnita Sa,
et püsime julgeina hädade keskel,
usus kindlaina seisame Sinuga.
Kuni väsinud keha rauged,
aulist hommikut ootama jääb,
kui Sina, me Võiduvürst, tuled
ja alati meiega jääd!

Noor neiu sammus kristlaste hulga ees. Kõikide pilgud jäid peatuma tema ilul.

„Sina oled kihlveo võitnud,” kuuldi kellegi sosistamist tribüünil, „selle naise ilu ei saa võrrelda millegagi, mida ma olen näinud.”

Valge rüü kattis Ismene saledat keha, valgetest roosidest pärg oli surutud tema tumedatele juustele, käes kandis ta palmioksa. Rahulikult lendas tema pilk üle tuhandepealise rahvahulga. Kuid need kummaliselt säravad silmad ei näinud vist enam rahvahulka, kes verejanuliste pilkudega tema peale vaatas. Tema nägi juba igavikku ja oma Lunastajat. Keiser viivitas tavalisest kauem enne, kui ta puuride avamiseks käsu andis. Kindel oli, et kõik olid selle imeilusa tütarlapse pärast liigutatud. Kuid miks ei hüüdnud keegi. „Armud!”? Rahvas oli niisama verejanuline kui kiskjad ning tahtis verisest vaatamängust lõbu tunda.

Cerialis vaatas vihaselt selle naise peale, kes oli tema poja ära eksitanud. Tema südames ei olnud ühtki tunnet peale valjuse, millega

ta ähvardas puruks tallata igäihe, kes tema auahneid plaane püüdis takistada. Ta oli pahane keisri viivituse pärast. Aeg venis pikale.

Viimaks ometi keisri märguanne. Areeni ametnikud ruttasid puure avama. Suur silmapilk oli käes. Rahvas värises ootusärevusest.

Äkki toimus midagi ootamatut. Vesta neiu Claudia oli vaadanud kristlaste hulka nagu silmaimet. Teda oli südamepõhjani liigutanud see koorilaul, eriti aga üks hääl – see kõik oli nagu taevane muusika. Värisedes ja ettepoole kummardades vaatas ta seda ilusat süütut tütarlast. See, mis toimus, võitis ta ära. Ta ei suutnud enam kauemaks oma kohale jääda. Ta hüppas üles ja astus üle barjääri. Kiirel sammul ruttas ta valge loori lehvides alla areeni poole. Kõik olid ehmatanud ja just nagu halvatud, nii ei rutanud keegi ka teda takistama. Nüüd nähti, kuidas Vesta neiu jõudis areenile, kuidas ta noore kristlasneiu juurde tõttas ja tema ette põlvitas.

Oli kuulda tema valju häält: „Kui sina, noor laps, ilmsüütuse ja puhtuse kehastus, nagu mõni kurjategija pead surema, kes siis võib elada? Oh, luba mulle, sa jumalik neitsi, et ma sinuga koos suren. Võta mind kaasa Jumala juurde.”

See kõik sündis mõne silmapilgu jooksul. Ametnikud, kes keisri käsu peale olid metsloomade puurid juba poolenisti avanud, püüdsid edutult metsloomi kinni hoida. Nälgitud loomad surusid puuriuksed lahti ja tormasid takistamatult areenile. Nähti veel seda, kuidas noor kristlasneiu kummardus üle Claudia, tõstis ta üles ja embas teda, siis aga oli areenil üks metsik segadus. Liiga hilja tulid sulased tulelontidega ja gladiaatorid oma mõõkade ja piikidega. Röövloomad olid oma ohvrid leidnud ja puruks kiskunud, nüüd kustutasid nad oma mitmepäevast nälga.

Roomlaste lõbuhimu oleks pidanud olema kustutatud. Tavaliselt oli rahva rahulolumärgiks vali käteplagin, hõiskamine, mõirgamine, kuid täna olid kõik vait. Inimesed vaatasid ehmatanutena üksteisele otsa ega julgenud isegi sosistada.

Üks Vesta naispreester! Kõigi peale oli tulnud hirm nähtamatu võitmatu väe ees, isegi keiser ei suutnud hirmuvärinaid tagasi hoida. Ka Cerialis oma raudse rahuga oli vapustatud. Ta ei uskunud oma silmi, kui nägi Vesta naispreestrit alla areeni poole

astumas. Claudia oli surnud koos kristlasneiuga; kuid Cerialis teadis, et midagi veel hirmsamat ootas ees.

Veel hoidis halvav ehmatuse tuhandeid oma haardes. Kõik olid nii vait, et oleks olnud kuulda langeva lehe sahinat. Alt võis kuulda üksnes oma puuridesse tagasi aetud metsloomade urisemist. Äkki kuuldus väljast hüüdeid, karjumist ja müra. Uksi löödi hooga lahti.

Kiiruga astus sisse üks Rooma rüütli hiilgavat sõjamundrit kandev noormees. Tema hiilgav munder oli tolmune. Tema tumedad juuksed rippusid segamini kahvatanud näo ees, millest kaks leekivat silma üleloomulikult suurelt välja vaatasid. Ilma paremale või vasakule vaatamata sammus noormees otse keisritribüüni juurde.

„Mida see peaks tähendama? Miks ta läheb keisri juurde?“ küsiti üksteiselt.

See mees ei kavatsenud midagi head, sellest tunnistas tema meeletu nägu ja põlevad silmad. Tuhandete pealtvaatajate peale tuli uuesti hirm, ehmatuse halvav igat ihuliiget ja kõik suud oli suletud. Noormees jõudis takistamatult keisri ette. Heleda kõlinaga viskas ta oma mõõga ja kilbi keisri jalgade ette.

„Keiser, kes sa süütuid taga kiusad ja ilmsüütute üle kohut mõistad, sina, kelle südant ka kõige puhtam ilmsüütus liigutada ei suuda, mõista ka minu üle kohut! Mina, Horatius Cerialis, tunnistan siin avalikult sinu ja kogu rahva ees: ka mina olen nende hulgas, kelle üle sa kohut mõistsid. Mina olen kristlane!“ Nii hüüdis ta valjusti ja kindlalt üle kogu kolosseumi.

Siis kõlas karjatus.

See tuli mehe suust, kes iialgi ei vankunud, kes alati kõigest hoolimata oma tahet läbi viis. See tuli Peilius Cerialise suust. Nüüd oli ta karjatanud nagu surmavalt haavatud loom. Murtult langes ta oma istmele tagasi ja orjad ruttasid talle appi.

Sügava kurbusega vaatas Horatius oma isa.

Kinnivõtjad astusid keisri märguande peale Horatiuse juurde. Vabatahtlikult sirutas Horatius neile oma käed, lasi ennast ahelaisse panna ja vangi viia. Keiser lahkus oma saatjaskonnaga pahaselt kolosseumist. Etenduse viimast numbrit ei jäänud peaaegu keegi vaatama. Tsirkus tühjenes kiiresti. Need sündmused olid Rooma suurtele ja vägevatele liialt närvidel käinud. Ka rahvas ei hõisanud

enam. Inimesed rääkisid üksteisega sosinal ning kõik lahkusid ilma tavalise kärata.

Lühikese aja jooksul said kolosseumis asetleidnud hirmsad sündmused teatavaks ning ärritasid inimeste meeli mitte ainult Roomas või Itaalias, vaid ka kaugemal.

Kaksteist kristlast ja koos nendega Vesta naispreester Claudia olid oma usu eest surnud. Nende märtrisurm pani tuhandeid paganaid mõtlema, sajad läksid kristlaste juurde ja võtsid nende usu vastu.

Üheksas peatükk

Nii hirmsat asjade käiku ei osanud Cineus ette arvata, ta ei tahtnud midagi sellist. Kindlas teadmises, et see kõik Horatiuse kasuks toimub, oli ta saanud enda kätte kristlasneiu, kellest Horatius loobuda ei tahtnud. Tal oli õnnestunud tagaajamist takistada ja neiu Rooma toimetada. Ta oleks võinud neiu ka teel hukata lasta, kuid nii suurt vastutust ei tahtnud ta enda peale võtta. Mida Peilius Cerialis teeb, selle eest aga ei vastutanud enam tema, ja nii oli ta röövitud tüdruku Cerialise kätte toonud. Ta oli Cerialise perele head teinud ja lootis hiilgavat tasu saada. Ja Cineus oli õigesti arvestanud. Kui ta Ismenega Cerialise ette astus ja temale kõikidest sündmustest jutustas, oli Cerialis mõistnud, millise heateo oli mõttetark talle teinud ja oli selle tasuks määratuid summasid lubanud.

Vanamees oli märatsenud ja mässanud. Kartused, mis teda palju aastaid seoses kristlastega olid vaevanud, olid tõeks saanud. Ta oli väga vihane. Cineus oli teda kainele järelemõtlemisele kutsunud ja vanamees oli teda tänulikult kaelustanud ja suudelnud ning kõige truumaks sõbraks nimetanud. Ühtki kaastunde sädet polnud Cerialise südames Ismene suhtes. Suur etendus kolosseumis, mis järgmisel päeval pidi aset leidma, tuli talle nagu soovitud ja kohe lasi ta Ismene tsirkusesse teiste hukkamõistetute juurde viia. Neiu tundis kergendust sellest, et ta ei pidanud enam Cineusega koos olema.

Ta oli läinud vaikselt ilma kaebamata ega ohkamata. Vaikselt ja ilma vastu rääkimata oli ta ka Cerialise ees seisnud. Ainult pisarad

olid mööda tema palgeid alla voolanud ja mitte oma kannatuste pärast, vaid Horatiuse pärast, keda ta enam nägema ei pidanud. Tema endine kangekaelsus oli kadunud. Ta oli maailma kurjuse ära tundnud ja alandlikuks ristikandjaks saanud. Oma kannatuste peale ta ei mõtelnud. Tema meelest oli kõik see Jumala tahtmine, kes oli otsustanud tema maapealsele elule nii vara lõpu teha. Tema viimane ülesanne oli olla julge neil tema maapealse elu viimastel tundidel ja juba tundis ta oma vaimus taevarõõmusid. Issand oli ju töötanud neile, kes lõpuni ustavaks jäävad, elukroonid anda.

Vangis leidis ta kristlikke õdesid-vendi, kes koos temaga seisid surmaväraval ja kes temaga sarnaselt pidasid oma usulises kangelaslikkuses maailma elu tühiseks.

Ja nüüd oligi see toimunud. Vana Cerialis oli oma eesmärgile jõudnud: ta oli kristlasneiu oma poja teelt kõrvaldanud. Kuid seal oli Issand rääkinud ja Tema oli suurem kui Cerialis.

Hirmsast sündmusest vapustatuna ja enesevalitsuse kaotanuna oli Horatius Cerialis ennast kristlaseks tunnistanud. Nüüd oli ta vangis ja ootas surma. Vana Cerialis lamas oiates oma asemel. Surm seisis tema ees ja nõudis oma õigust. Õige roomlane ei kartnud surma, sest tema nimi elas au sees edasi. Cerialis aga nägi oma au häbisse kustununa, nägi kõike seda, mida ta oli ehitanud, kokku langemas. Midagi polnud talle enam jäänud. Poja ja pärija oli ta kaotanud, varandus, mille ta oli kogunud, saab kõigi tuulte poole laiali pillatud, tema au ja kuulsus, mille nimel ta oli eluaeg vaeva näinud, oli kustunud, sest üks Cerealis, viimane sellenimeline, sai just hukka mõistetud.

Vanamees oigas ja kaebas valju häälega oma meeleheites. Ta tahtis oma asemelt üles tõusta, keisri juurde minna, et talle oma halli pead pakkuda oma poja asemel. Kuid kõik tema püüded olid asjatud, halvatud keha ei suutnud ennast paigalt liigutada. Lällutava häälega hüüdis haige orje, vabakslastuid, Cineust. Kuid ükski ei ilmunud. Korisedes langes Cerialis asjatu pingutamise järel tagasi oma asemele. Selle kord nii tugeva mehe silma tulid pisarad.

„Oh, jumalad! Miks te ei lasknud mind varem surra?”

Cineus ei ilmunud oma rikka heategija hüüdmise peale, kuna ta oli tema peale vihastanud. Kui Cerialis selle hirmsa sündmuse järel

oma paleesse toodi ja kutsutud arstid ühel häälel seletasid, et tal paranemiselootust ei ole, vaid et surm võib igal silmapilgul saabuda, siis mõtles Cineus selle peale, et talle oli küll suur tasu tema teenistuse eest lubatud, kuid mitte veel välja makstud. Ta oli kiire tegutsemisega mees, seda oli ta Ismene röövimise juures selgesti näidanud. Kas see siis ime oli, et ta ka oma kasu saamise lootuses ei viivitanud. Horatiuselt ei olnud enam midagi loota, vanamehe lõpp oli peagi käes ja tema määratu varandus langes siis riigi omandisse. Kas pidi siis tema, Cineus, kõigest ilma jääma? Kiire otsuse teinud, kutsus ta mõned vabakslastud tunnistajateks, võttis kirjutustahvli ja stiluse, astus haige voodi ette ja nõudis temalt võlatähte poole miljoni peale.

Haige ei saanud oma hingepiinas alguses aru, milles asi oli, kuid Cineus ei kartnud vaeva ja seletas üha uuesti ja uuesti, mida ta tahtis. Kui Cerialis viimaks taipas, milles asi, haaras teda meeletu viha. Oma halvatud keelega, mis ainult vaevu sõna lallutada võis, vandus ja needis ta omakasupüüdlikku mõttetarka, ja kui see ennast siiski sellest heidutada ei lasknud, vaid oma nõudmise juurde jäi, haaras Cerialis vasaku käega, mida ta vabalt liigutada sai, oma voodi eest hõbedase lambi ja virutas selle kogu jõudu kokku võttes hõbedamatule nõudjale vastu pead. Nüüd pidi Cineus taganema, aga ta poleks tark mõttetark olnud, kui ta veel nüüdki oma kasu peale poleks mõelnud ja nüüd, kus kõik siin majas lõpu poole liikus, poleks võtnud kõike, mis võtta oli. Vanameest ei pruukinud enam karta ja Horatius ei tule enam tagasi. Ta polnud enese kristlaseks tunnistamisega mitte ainult oma au ja lugupidamist kaotanud, vaid oli ka keisri avalikus teotamises süüdi. Koos keisri armuga oli kadunud ka Cerialiste maja au. Enam ei olnud näha ühtki suursugust sõpra. Cerialise palee ilusad toad, mis alati olid rahvast täis, olid nüüd tühjad, sest kõik kartsid keisrit ega teinud tema vihaalusega tegemist. Ükski nendest paljudest sõpradest, kes õnnelikel päevil nagu takjad tema küljes rippusid ja teda meelitasid, ei seisnud nüüd Horatiuse eest ega ütelnud tema vabanduseks ainsatki sõna. Maja au- ja õnnetäht oli kustunud. Sellelt, kes vangis hukkamõistmist ootas, polnud enam mingit kasu loota. Tema oli kõigi poolt maha jäetud.

Juba ette tunti elevust tema hukkamise kui huvitava näitemängu vastu.

Mõttetargal oli küll Horatiusest kahju ja ta oli kavatsenud astuda tema vabastamiseks samme, kuid õigel ajal meenus talle, et need sammud, mis ta vangi vabastamiseks astub, võivad talle endale halbu tagajärgi kaasa tuua. Üldiselt oli mõttetark heategude vastane. Ja nendest heategudest, mis talle endale võisid kahju tuua, ei tahtnud ta midagi teada. See käis tema põhimõtete vastu!

Nii ei olnud ta siis Horatiuse vabastamiseks veel sammugi astunud ja mida enam ta järele mõtles, seda rohkem sai talle selgeks, et tema Ismene ega ka Horatiuse hädades süüdi ei olnud. Peilius Cerialis oli kristlasneiu kolosseumisse andnud ja tema hukkamist nõudnud. Tema, Cineus, tundis, et ta on igasugusest vastutusest vaba, pealegi oleks ta võinud ju kristlasneiu juba teel olles hukata. Ja kas ei olnud ta tahtnud Horatiusele ainult head teha? Ta oli püüdnud teda manitseda ja hoiatada ja seda kõigist raskustest hoolimata.

Ja nüüd pidi ta selle vaeva eest ka veel tasuta jääma! Kuid ei! Cineus mõtles asja üle ja jõudis järeldusele selles, mida tal tuli teha. Siin oli tarvis ruttu otsustada. Ta võttis endale tasu, kust aga leidis. Et vabakslastud teenijad teda röövimises ei takistaks, seletas ta neile asja ära ja andis ka neile nõu võtta, mis võtta annab, kuni on selleks aeg. Nii hakkas Cerialiste palees kibe tegutsemine: kõik jooksid, pakkisid asju ja riideid, vedasid majakraami ära. Isegi orjad katsusid kõrvale toimetada kõike, mida vähegi sai. Oma haige käskija järele vaadata polnud enam kellelgi aega. Teda kuuldi hüüdnas ja pahandamas, kuid surijat lõvi ei kartnud enam keegi. Peilius Cerialis oli oma elus enda vastu vähe armastust võitnud. Ta oli olnud vali, kuri ja uhke. Ta oli küll oma vabakslastuile ja orjadele ka head teinud, kuid tänulik meel oli Roomas, kus igauks au ja kuulsuse järele ahmis, haruldane asi. Omakasupüüdes ja röövimishimus suri iga viimne kui inimlik tunne.

Abitult ja mahajäetult lamas Cerialis oma haigevoodil. Suutäit vettki, mille järele tema põlevad huuled janunesid, polnud kellelgi mahti talle anda. Nii lamas ta oma surivoodil. Surm seisis voodi kõrval, kuid ei sirutanud veel kätt välja, et teda ära võtta. See uhke mees pidi nüüd tunda saama seda, mida ta paha oli teinud.

Tema viimane jõuraasuke oli kulutatud käratsemise ja vihaavalduste peale. Ta oli väsinud ja janune, halvatud liikmed tahtsid liigutamist ja seadmist. Oma jõuga ei suutnud ta ennast teisele küljele keerata ja keegi ei tulnud teda aitama.

„Ei kuskilt armu ega abi,” sosistasid tema tuksuvad huuled. „Oh, teie, jumalad, kas te mind tõesti maha jätnud olete?”

„Horatius! Horatius, mu poeg!”

Pisarad voolasid tema silmist ja niisutasid tema põlevaid huuli. Ta ei hüüdnud oma poja nime mitte vihas. Ta tundis palavat igatsust selle ainsa inimese järele, kes teda armastas.

„Horatius! Horatius! Oh, jumalad, andke mulle minu Horatius jälle tagasi!”

Ta teadis, et tema poeg on vangis ja et tema päevad on loetud. Ja tema ise oli voodi külge aheldatud ega võinud midagi teha, et oma poega aidata. Karjumiseks ja märatsemiseks oli ta liiga nõrk; nii ta siis nuttis valju häälega ja hüüdis jumalaid appi. Kuid keegi ei saatnud talle abi. Tema jõud kadus ja kadus. „Horatius, mu poeg” hädaldas ta veel nõrgalt, „kui ma sind selle läbi päästa võiksin. Horatius, kas minu silmad sind veelkord näha saavad!”

***

Ihu ja hinge poolest murtuna lamas Horatius sel ajal vangikongis ja tal oli vaid üksainus soov: surra, surra! Ta ei saanud Jumala tahtest aru, ta polnud ju veel ristiusu sügavustesse tunginud. Ta ei tundnud veel eriti seda jumalikku armastust, mida Kristus oli endas ilmutanud. Ismene näol oli ta oma juhataja kaotanud, tema usust oli Horatiusele meelde jäänud ainult jälleenägemine ülestõusmise hommikul ja edasielamine igavikus. Ilma Ismeneta ei leidnud ta teed, ta pidi tema jälle leidma, ta pidi tema juurde minema. Sellepärast oli tema ainus mõte: surra, surra!

Tema keha oli nagu puruks pekstud. Ta ei olnud ööl ega päeval enesele rahu andnud. Ta oli Cineust taga ajanud, sageli tema kannul olnud, kuid takistustega, mis Cineus talle ikka ja jälle teele ette pani, oli ta püüdnud Horatiust oma jälgedelt maha raputada. Hirm Ismene pärast oli Horatiust ikka suuremale tegutsemisele

tõuganud ning temalt ka une röövinud. See oli ka võimaldanud jõudu viimse võimaluseni pingutada. Niisugusele pingutusele järgnes nüüd tohutu väsimus. Vaevalt mõistis ta oma lootusetut olukorda. Teda rõhuvad ahelad ja pime vangikoda, milles ta viibis, olid kooskõlas tema vaimu ümbritseva pimedusega. Ta tundis jälkust elu vastu, kõige vastu, mis maapeal oli. Au, hiilgus ja toredus, kõik see, mis tal oli, oli tema jaoks väärtuse kaotanud. Ta ei lootnud siin maapeal enam millelegi. Kuid kõrgel üleval nägi ta hiilgavas valguses Ismenet ja ta pidi tema juurde saama, et tema teda viiks Lunastaja ette, keda ta veel ei tundnud. Ikka ja jälle sirutas ta käed välja ja hüüdis: „Surra! Surra!”

Horatius Cerialis oli üksikus kongis. Vangivaht tuli ja tõi talle süüa. Sellejuures võttis ta tema ahelad lahti ja läks ise ära. Horatius ei mõelnud selle peale, miks vangivaht unustas teda jälle ahelaisse panna. Ta ei pannud tähele ka seda, et kongi uks oli lahti jäetud. Sööki ta ei puutunud, kuna ta aga ennast vabalt liigutada võis, sirutas ta oma liikmeid ja heitis asemele. Loodus nõudis oma. Ta heitis magama ja magas raskesti ning kaua.

Kui ta ärkas, olid tema ümber vangikoja müürid. Ta ohkas raskesti. Kannatust, kannatust, läbi vangikoja müüride ja surma viis tee valgusele ja elule, uuele elule. Ta istus ja ootas. Valguse kuma, mis vangikotta tungis, kuulutas päeva saabumisest, ja kui see kustus, siis teadis Horatius, et öö on jälle käes. Tema ümber oli sügav pimedus ja hauavaikus ning tema vaimusilma ette ilmus pilt sellest, mis pidi järgnema vangikoja pimedusele. Ta nägi metsikult ärritatud rahvahulka tsirkuse ümmarguses ringis, ta nägi tuhandeid verejanulisi silmi tema peale vaatavat. Ta nägi nii mõndagi tuttavat nägu, kes talle kord sõpradena olid vastu naeratanud. Nad ütlesid põlastavalt: „Vaene sõber, ta sureb kristlasena nagu paljud enne teda!” Kui tema pilk nüüd keisritribüüni poole pöördus, nägi ta tõmmunäolise Domitianuse taga ühte valget pead ja kahvatanud nägu ning kuulis ehmatusekarjatust.

„Isa!” hüüdis Horatius ja peitis oma kahvatu näo käte vahele. Tema keha tuksus valusalt. Veelkord nägi Horatius tuhandepealist rahvahulka, nägi, kuidas nad ilmsüütu tütarlapse peale alla vaatasid. Nagu ilmsi seisis Ismene tema ees, ta nägi teda hiilgavail silmil taeva

poole vaatavat. Ta nägi näljaseid lõvisid, kes puurivarbade kallal registasid, ta nägi keisrit märku andmas ja ametnikke puurilukke avamas. Tema hinges tõusis viha.

„Isa, sa ei tundnud halastust. Mis kurja see laps sulle tegi, et sa teda ohvriks tõid? Sellepärast, et mina teda armastasin, pidi ta surema.”

Kogu tema keha värises hirmsas valus. Nüüd hakkasid tema silmist pisarad voolama ja tõid pisut kergendust. Jällegi kuulutas valgusekuma uut päeva ja jälle saabus pime öö. Vangivaht tuli ja läks, kuid Horatius ei hoolinud sellest, et ta ukse lukustamata jättis.

Siis lähenesid tema kongile sammud. Keegi kaetud näoga mees astus küünalt kandes sisse, see pimestas Horatiuse silmi, mis polnud enam valgusega harjunud.

„Kolmel ööl jäeti sinu vangikoja uks lahti, mispärast sa ei põgenenud, Cerialis?”

„Kes sa oled?”

„See peaks sulle ükskõik olema. Tule mulle järele!”

„Kuhu?”

„Vabadusse!”

„Seda ma ei tee!”

Võõras tegi imestust avaldava liigutuse. „Kas sa tead, mis sind siin ootab?”

„Ma tean seda.”

„Ja kui sulle nüüd häbi ja teotuse ja surma asemel armu pakutakse?”

„Armukellelt?”

„Keisrilt.”

See teade tuli Horatiusele väga ootamatult ja ärritas teda, kes arvas, et on eluga juba lõpparve teinud, rohkem kui ta oleks osanud arvata.

„Kuidas saan ma sind uskuda, kui sa oma nägu ei näita?”

„Miks on sul tarvis seda näha? Sa ju kuuled. Tule mulle järele!”

„Ma ei tule sinuga.”

„Keiser pakub sulle armu.”

„Kas ma olen keisri armu palunud? Jätke mind minu saatuse hooleks.”

„Sa kõneled julgelt, Cerialis. Sinu saatuse on surm tsirkuses. Kuid keiser on oma otsuse muutnud. Ta ei taha sind surma mõista. Sa pead kümme aastat Roomast eemal olema.”

„Sa tahad mind kiusata, tundmatu inimene? Veel olen ma Cerialis. Ja keegi ei pea ütlema, et ma surma kardan.”

„Kas sulle elu armas ei ole, noormees?”

„Mis peaksin ma veel elust hoolima, kui te kõik olete võtnud, mis mu elu täita võiks?”

„Sinu omandust ei ole ära võetud. Keisri arm jättis sulle kõik alles.”

Horatius raputas pead. „Tagane minust, kiusaja! Kas arvad, et võid minus veel äratada armastust elu vastu? Mina olen eluga lõpparve teinud. Minu lootus on surm.”

„Horatius!” hüüdis tundmatu noomivalt.

„Mine ära,” ütles Horatius ägedalt. „Ma ei taha enam kuulata. Ma ei taha keisri armu.”

Nüüd võttis tundmatu mantlihõlma oma näo eest ja valgus langes tema auväärt halli pea peale. Horatius jahmatas.

„Claudius Muntius, sina?” hüüdis ta imestades, tõusis oma asemelt üles ja seisis alandlikuna vana mehe ees. Claudius Muntius oli olnud keisri ihukaitseväge ülem – kõrge vanus oli sundinud teda ametit maha panema. Ta oli olnud keiser Vespasianuse ja keiser Tituse sõber ja nõuandja, isegi keiser Domitianus, kellele õiglane mees üsna tülikas oli, võttis tema nõu kuulda.

„Jah, mina, Claudius Muntius ise olen see, kes sulle armusõnumeid kuulutab. Tule minu järele.”

Kuid Horatius vastas: „Mina ei ole keisri armu otsinud ja mina ei võta seda vastu.”

Claudius Muntius ägestus ja ütles: „Cerialis, mõtle oma isa peale!”

Horatiuse kehast käis värin läbi.

Suurte sammudega jooksis roomlane kongis edasi-tagasi. Viimaks jäi ta Horatiuse ette seisma. „Kas sa tunned Domitianuse viha? Sa oled teda raskesti haavanud. Kõik arvasid, et see on sinu elu

lõpp. Ta märatses ja mõtles sulle karistust välja, mis sulle erilist piina valmistaks. Kuid korraga tema meel muutus. Esimesel sinu vangistuse ööl suri äkki tema armsaim orjaneiu. Keiser leinas teda sügavalt ja ametiasjus tema juurde läinud praator Pansa kuulis teda mõtteis omaette ütlevat: „Kas võib seda mehele pahaks panna, et ta armastatud naise pärast rumalusi teeb?” Järgmisel ööl nägi keiser ilmselt nägemust, sest juba hommikul vara lasi ta mind kutsuda ja käskis sinu vangikoja ukse lahti jätta.”

„Nii ka tehti,” jätkas Claudius Muntius, „kuid sina ei põgenenud. Seda teatati keisrile. „Ma tahan talle täiesti andeks anda” ütles keiser, „kuid et keisrit karistamatult pahandada ei tohi, siis peab ta kümneks aastaks Roomast eemale jääma.” Selle sõnumiga saatis ta mind sinu juurde.”

Auväärt vanake vaikis ja Horatius ei leidnud vastamiseks sõnu, ta ei suutnud seda kõike uskuda. Tema peas keerles lugematu arv küsimusi. Kes oli kurja valitseja meelt muutnud? Kes oli sundinud kurja ja kättemaksuhimulist Domitianust armu andma? Kas see Jumal, keda Ismene teenis, oli keisri meelt muutnud? Äkki oli Ismene ise tema päästmisesse segatud? Horatius teadis kristlikust õpetusest veel väga vähe. Ta tundis ühte kõrgemat võimu tegutsemas, kuid ei suutnud seda oma mõistusega mõista. Ta ei osanud veel Jumalat ennast leida, tänada ega kiita.

„Tule!” kostis tema kõrvu Claudius Muntius hääle.

Horatius viivitas ikka veel.

„Horatius, sellest oleks kahju, kui sa nii vara sureksid. Riigil võib sinusuguseid mehi vaja minna.”

„Rooma riigi jaoks olen mina kui kristlane kadunud.”

„Ära ole nii kindel. Tulevikku ei või keegi vaadata.”

Juba koitis kui Horatius Cerialis läbi Rooma uulitsate sammus. Hiigellinnas valitses veel täielik rahu, elu polnud veel alanud, peolt tulijad aga olid juba koju magama läinud. Tumedasse mantlisse varjununa sammus Horatius üksi edasi. Surmast ja vangist oli ta pääsenud, ta oli vaba nagu ennegi, kuid ometi oli ta täiesti teine inimene. Ta oli vana eluga lõpparve teinud, kuid uues elus ei osanud ta teed leida, ta oli kaotanud Ismene, kes oleks talle teejuhiks olnud. Ta ohkas sügavasti. Äge valu võttis jälle tema üle võimust, kibe valu

tuli rinda tagasi: Miks polnud tema isal Ismene suhtes halastust olnud, miks oli ta teda metsloomade ette lasknud heita?

Ta ei olnud veel ristiusu saladustesse tunginud, kuid Marcellus ja Akte olid öelnud, et armastus on esimene käsk. Kurja tuli armastusega tasuda, vaenlane pidi armastusega saama ära võidetud ja kättemaks tuli Jumala kätte usaldada; iseennast tuli ära salata ja vaenlasele head teha, nii olid nad rääkinud. Need käsud olid küll Horatiuse roomlase loomuga teravas vastuolus, kuid ometi tahtis ta neile truuks jääda. Ta võitles endaga ja Ismene pärast läks tal korda oma viha maha suruda.

Uhkena seisis tema ees tema isakodu, Cerialiste palee. Uulitsail oli veel vaikne ja ka selles palees paistis kõik elu kustunud olevat. Horatius astus väravast sisse. Uksehoidja oli oma kohal. Midagi ei paistnud siit muutunud olevat. Hallijuukseline hiiglasuur mees oli ikka vahipostil, tema suust ei tulnud sõnagi, ainult tema sinised silmad, mis mõtlikult otsekui kaugusesse vaatasid, välkusid rõõmsalt, kui ta oma noort käskijat nägi.

Horatius astus sisse. Iga sammu juures nägi ta tema äraolekul asetleidnud muutusi. Igal pool valitses segadus. Asjad vedelesid maas; kastid ja kohvrid olid pakitud; kallihinnalised asjad, mis olid seisnud oma kohtadel niikaua, kui Horatius mäletas, olid nüüd kadunud. Kas tema isa oli lasknud maja sisseseade ära müüa? Võib-olla oli ta käskinud asju pakkida, et reisile minna? Horatius oli imestunud. Siis nägi ta paari teenijat. Need karjatasid teda nähes ja põgenesid nagu tondi eest.

„Kus mu isa on?”

Ei mingit vastust.

Ta hakkas oma isa pärast hirmu tundma. Ta läks tubadest läbi ja jõudis isa magamistuppa. Tasakesi astus ta sisse.

„Mu poeg, mu poeg,“ hädaldas nõrk hääl.

„Isa!” hüüdis Horatius, astus voodi juurde ja kummardus haige kohale. Kõik ta pahameel taganes, sest ta nägi, et Jumal ise oli siin kohut mõistnud. Pisarad voolasid ta silmist. Ta põlvitas voodi ette, peitis oma pea haige rinnale ja hüüdis nuttes: „Isa, armas isa!”

Hele sära käis üle tuhkhalli näo. Ühtegi etteheitvat sõna ei tulnud üle haige huulte. Ka poeg unustas isa süü. Tema südant

täitsid vaid armastus ja halastus; armastus ja halastus astusid ka vana patuse surivoodile.

„Anna mulle juua, mu poeg!”

Horatius vaatas toas ringi. Peeker oli tühi. Polnud midagi, millega haige janunevaid huuli kasta. Ühtki teenijat polnud lähedal, ükski hingeline ei valvanud haigevoodi juures. Alles nüüd sai Horatius aru, mida tähendas segadus majas ja teenijate ehmatus teda nähes; alles nüüd mõistis ta, mida tema vaene isa pidi kannatama. Ta läks ja tõi vett.

Teenijad, keda Horatius oli kohanud, olid vahepeal hirmusõnumit laiali kandnud, et noor käskija on jälle kodus. Igal pool nägi Horatius ehmatanud nägusid. Ta ei pannud neid tähele – nii haaratud oli ta murest isa pärast.

„Miks ma viivitasin?” heitis ta endale ette, „ ja miks ma mõtlesin tema peale vihaga? Tema hüüdis mind ja mina ei tulnud. Ma ei mõelnud tema peale, kui mulle armu pakuti. Ma tahtsin surma ja ei mõelnud oma isa südamevalu peale.”

„Anna andeks, isa, anna andeks!” palus ta pisarsilmi ega lahkunud hetkekski haige voodi juurest. Poja kahvatut ja kõhnunud nägu nähes läks vana Cerialise süda haledaks. Senini polnud ta patuks pidanud seda, et ta temalt tema armastatu oli võtnud, see oli tema meelest hädavajalik samm. Vana mees oli kibedasti tundnud vaid oma poja süüd, kes tema maja au oli jalge alla tallanud ja eksitaja võrku langenud. Nüüd tahtis vanake rääkida ja küsida, ei julgenud aga seda teha. Lõpuks tuli viivitades üle tema huulte: „Horatius, ma olen sulle haiget teinud.”

„Ära räägi, isa,” ja Horatius nuttis valju häälega, „sa ei tea, kui raskesti ma võitlesin, et sulle andeks anda. Ma ei tahtnud sulle südamevalu teha, ma tahtsin sinu sõna kuulata, tahtsin sellel teel käia, mille sina mulle juhatasid. Riigi au ja kuulsus pidi ka minu eesmärgiks jääma. Ma armastasin Ismenet ja tema tahtis koos paganaga tulla, tahtis minu omaks saada. Ta oli nii ilus, nii hea. Isa, Marcelluse tütar oleks ka sinu armastuse võitnud.”

Horatiuse edasi rääkides ei uskunud Cerialis oma kõrvu. „Ta rööviti minult. Ööd ja päevad ajasin ma teda taga. Kuna ma teadsin, mis Ismenet ähvardas, võtsin ma kogu oma jõu kokku, et teda kätte

saada. Ja kui ma hiljaks jäin ja selle ilmsüütult tapetu lõhkikistud keha veel tuksumas nägin, sain ma nagu ära muudetud. Ma tunnistasin ennast kristlaseks, et saada temaga surmas ühendatud. Isa, mitte mina ei rääkinud seal, vaid kristlaste Jumal rääkis minu sees. Isa, see Jumal, keda sina kord ära hävitada tahtsid, kelle vastu ka mina tahtsin töötada, see Jumal on võitnud, Ta on meid mõlemaid ära võitnud.”

Oiates lamas vana mees oma asemel. Horatiuse seletus selle kohta, et ta kristlane ei olnud ega selleks ka saada ei tahtnud, oli talle uudis, ja nii pidi ta süü oma mõtlematu teo ja selle tagajärgede pärast enda peale võtma. Tema poeg oli ilma süüta. Ta oli tahtnud truuks ja sõnakuulelikuks jääda. Talle oli tehtud kibedat südamevalu ja nüüd, kui see valu veel tema sees põletas, andis ta juba andeks sellele, kes oli valu põhjustanud ja tasus kurja armastusega.

„Armastus, armastus!” hüüdis vana mees ja pisarad tulid talle silma. „Poeg, ma suren ja sa jääd üksi. Oh, kui ma võiksin oma surmaga selle tütarlapse sulle tagasi anda.”

Tund möödus tunni järel. Horatius istus haige voodi ees ja kandis tema eest hoolt. Lõpuks hüüdis isa: „Minu surm läheneb, Horatius, mine, ohverda jumalatele!”

„Jumalatele? Isa, kas sa ikka veel neisse usud?” Suriija muutus jälle rahutuks. „Kuidas ma siis pimeduses oma tee leian? Oh, see on hirmus. Pluuto pime varjuriik võtab mind vana roomlast vastu. Lõpp on ilus, kuid surm saab hirmus olema.”

„Mispärast tahad sa sinna pimedasse kohta minna, mu isa? Kas sa Igavese Isa armu mõista ei suuda?”

„Kellest sa räägid?”

„Igavesest Jumalast, kes on ennast Kristusel ilmutanud.”

„Kuidas ma tohin Tema poole palvetada, kui ma olen Teda taga kiusanud?”

„Isa, Tema halastus on kõrgem patust ja kõigest inimlikust nõrkusest. Kristus on patuste eest surnud; ta on patuste süü oma eluga tasunud. Tema õpetas armastust ja andeksandmist, sest Ta ise on armastus ja andestus.”

„Andeksandmine?” kordas haige kartlikult. „Poeg, kas ka sina mulle andeks annad?”

„Isa, mina olen sulle andestanud ja ma palun Jumalat, et ka Tema sulle andeks annaks.”

„Kas ka tema annab mulle andeks?”

„Kas sa räägid Ismenest?”

Vanake noogutas.

„Oh, isa,” Horatiusel voolasid pisarad mööda palgeid, „tema andis sulle juba siis andeks, kui sa tema üle kohut mõistsid, ta palvetas sinu eest, kui ta suri ja palus Issandalt sulle armu.”

Peillius ähkis ja oigas ning vähkres rahutult oma asemel. Siis jäi ta rahulikumaks. Tema silmad vajusid väheseks ajaks kinni.

Päev jõudis lõpule. Kui Peillius Cerealis vahepeal oma silmad avas, vaatas ta alati näkku oma pojale, kes hoolitsedes murelikult tema voodi ees istus.

„Oh, poeg, millist armu on Jumal minu vastu üles näidanud, et sind siia saatis!” ütles surija korraga. Tema hääl oli nii nõrk, et Horatius seda vaevalt kuulda võis.

„Möödas, kõik on möödas, mis ma tahtnud ja püüdnud olen. Väsinud vaim ei lehvita enam oma tiibu; väsinud keha nõuab puhkust. Oh, poeg, sa oled minu juures ja oled mulle truu. Anna andeks! Anna andeks!”

„Jumal, anna ka sina andeks!” alustas ta veelkord. Korraga ajas surija ennast viimase jõuga üles. Tema näost käis üle eriline hiilgus. „Sa naeratad, sa kutsud mind, sa oled andeks andnud! Oh, sa taevaingel!”

Ta langes asemele tagasi.

„Halastus, halastus!” sosistasid veel tema tuksuvad huuled.

Peillius Cerialis on igavikku läinud. Rahu paistis tema näost. Poeg sulges tema silmad.

„Nii on ka sind Kristus ära võitnud, isa! Andestust paludes lahkusid sa sellest ilmast. Oh, Issand ja Jumal, nüüd tunnen ma sinu plaani, nüüd ma tean, miks Ismene pidid surema. Igavene Jumal, ma tunnen Sinu väge!”

Truudusetuile teenijaile ei teatanud Horatius veel nende peremehe surmast. Ta valvas öösel üksi surnu juures. Ta oli surmani kurb ja surmani väsinud. Kõik liikmed olid rasked ja meelegahtadel tuksus veri. Tema rinnast pääses raske ohe: „Oh, Jumal, päästa ka

mind ära. Kutsu mind siit maailmast ära, ühenda mind nendega, keda ma armastasin!”

Hommik jõudis kätte, Horatius tundis ennast väga haige ja väga väsinuna, kuid pidi hakkama tegelema maapealsete asjadega ja meelde tuletama kohustusi, mida tal tuli täita. Aeg, mille keiser oli määranud tema maalt väljasaatmiseks, oli möödunud. Horatius pidi minema. Kuhu? Selle üle polnud ta küll silmapilkugi kahevahel. Kuid ta pidi oma kümneaastase paguluses viibimise tarvis mõned asjad ära korraldama. Oma isa matmiseks ei jäänud tal enam aega. Keiser võis truu riigiametniku, kuulsa Cerialise kõige paganliku auga maha matta. Tema, Horatius, teadis, et isa oli viimaks paganlustest ära pöördunud ja et tema hing oli Kristuses rahu leidnud.

Cineus, kes oli suure ehmatusega kuulanud teateid Horatiuse kojutulekust, oli nüüd jälle maha rahunenud. Ta ei osanud muidugi arvata, et Horatiusele oli armu antud. Ta oli kindel, et Horatius oli põgenenud ja põgenejat ei pruukinud karta. Kui Horatius isa toast välja astus, oli Cineus esimene, keda ta nägi. Horatius ehmatas, kui ta äkki enda ees nägi seda meest, kellele tema isa oli nii palju head teinud ja kes teda tänuks selle eest abitult surema jättis. Ka Horatiusele endale oli just see mees kõige raskemat südamevalu valmistanud. Cineus pidas tema ehmatusi hirmuks.

„Sa oled ära põgenenud,” ütles ta jultunud näol, „kuid ära karda. Kuigi sind on surma mõistetud, olen mina sinu sõber ja ei taha sind välja anda.”

Horatius küsis teravalt: „Kuhu sa tahtsid minna?”

„Sinu isa juurde.”

Horatius astus talle teele ette.

„Sa ei läinud tema juurde, kui ta haige oli ja abi vajas. Nüüd pole tal enam midagi vaja..”

„Sina ei saa mind mitte milleski takistada. Mul tarvitseb ainult võimudele teatada, et sind oma teelt ära saada.”

Horatius sirutas ennast ja vaatas läbitungivalt selle viletsa olevuse peale. Siis ohkas ta sügavalt ja ütles: „Cineus, mina ei oleks uskunud, et ühe inimese rind endas nii palju kurjust võib mahutada.”

Horatiuse ees lõi Cineus silmad maha. Ta tahtis midagi öelda, kuid Horatius ei lasknud tal rääkida.

„Ma tean, mis sa tegid. Ära katsu midagi ilustada. Ma tahan vaikida kõigest, mida sa oled teinud. Ma ei nõua sinult aru. Ma tean, et siis, kui minu isa oli surivoodil, tegelesid sina röövimisega, sest sa mind kadunuks pidasid. Ma annan sulle andeks kõik, mis sa mulle oled teinud, aga selle üle, mis sa minu isale tegid, mõistku Jumal kohut. Mine kogu oma röövitud saagiga ja ole sellega õnnelik, kui saad.”

Üks teener sammus läbi toa. Kui ta Horatiust nägi, tahtis ta värisedes põgeneda, aga Horatius ütles: „Mine, Marius, kutsu kõik orjad ja vabakslastud aatriumisse kokku.”

Värisedes astusid orjad oma isanda ette, ka vabakslastud tulid halvasti varjatud hirmuga. Kõigi südametunnistus noomis neid, kõik pidid karistust kartma. Horatius vaatas neile tõsiselt otsa. Ta ei vastanud nende tervitusele ja andis neile teada oma isa surmast. Nüüd tahtsid nad tema ette maha langeda, et temale kui oma isandale austust avaldada ja tema viha meelitustega pehmenada. Kuid ta hüüdis käskivalt: „Tagasi! Ma tean, mis te teinud olete.” Horatiuse hääl värises. Ta kutsus kõigepealt orjad ette. Vaesed patused arvasid, et nüüd on nende viimne tund saabunud, et neid piisutatatakse nüüd surnuks või antakse tsirkusesse. Nad seisid oma käskija ees mahalöödud silmade ja värisevate põlvedega.

„Ma tean, et te oma käskijale truud ei olnud,” hakkas Horatius rääkima, „kuid ma ei taha teid hukka mõista, sest teil ka teie ülemate näol head eeskuju polnud. Kurja olete teinud, kurja olete ka välja teeninud, kuid Jumal mõistku teie peale kohut. Mina aga tahan teile kõigile head teha: ma lasen teid kõiki vabaks.”

See teade tuli nii ootamatult, et ükski oma kõrvu ei uskunud. Kibedasti nuttes langesid nad Horatiuse ette põlvili.

„Tõuske üles,” ütles Horatius armuliselt, „tuletage meelde ainult head, mida te Cerialiste majas olete tunda saanud. Teie olete minu isa ja mind teeninud. Võib-olla olete te teinud rohkem, kui teilt oodati. Kui te tundsite minu isa või minu vastu kasvõi natuke poolehoidu, truudust või armastust, siis olgu see teile tasutud. Ma kingin teile igaühele tuhat sesterti.”

Nii suure armu ja helduse läbi pidi ka kõige kõvem süda ja kõige jultunum patune liigutatud saama. Kui Horatius orjade rõõmu

ja vaimustust nägi, kuna nende surmahirm oli möödas, tundis temagi oma kurbuses rõõmu. Ta lasi raha välja maksta ka nendele orjadele, kes Ismene röövimise juures Cineuse saatkonnas olid. Ta surus oma viha maha, ta tahtis andestada ja unustada.

„Kuid mis ma teiega pean tegema?” küsis ta vabakslastute poole pöördudes. Ka need seisid tema ees mahalöödud silmadega, kuid kuna Horatius oli orjade vastu nii armuline olnud, oli nende hirm peaaegu kadunud.

„Teie olete minu isalt saanud vabaduse, raha ja heategusid. Kuhu jäi aga teie tänu, teie ustavus? Mul on oma mõisatesse valitsejaid ja ülevaatajaid vaja, kuid teid ma ei usalda. Ma panen ametisse uued inimesed. Teie olete lahti lastud! Minge!”

See oli truudusetuile kibe löök, sest suurte mõisate valitsemine oleks head sissetulekut töötanud., millest nad oleksid kenasti ära elanud.

„Cineus eksitas meid,” püüdsid nad ennast vabandada.

„Kes sundis teid eksitaja nõu järele toimima? Kas teid poleks pidanud innustama tänumeel minu isa vastu? Mis tegite teie siis, kui tal oli inimlikku abi tarvis? Ma jätan teid karistamata, kuid teadke, et taevas on Kättemaksja, kes kurja karistamata ei jäta.”

Horatius ei kuulnud nende vabandusi ega palveid, ta mõtles oma isa kannatuste peale, pööras neile selja ja läks teise tuppa. Siis kirjutas ta Claudius Muntiusesele ja palus temal üht ausat meest soovitada, kelle hoolde ta võiks usaldada oma mõisate ülemvalitsuse. Ja Claudius Muntius ei saatnud talle mitte ainult usaldusväärset meest, vaid tuli ise ja oli Horatiusele nõu ja jõuga abiks. Vana roomlane raputas pead, kui Horatius andis käsu kõik mõisates töötavad orjad vabaks lasta ja igapähele tuhat sestertsi välja maksta.

„Sina alustad üht imelikku majapidamist, Horatius,” ütles ta. „Kas sul orje siis töötegijaiks tarvis ei ole?”

„Nad võivad ju ka vabadena minu juures töötada. Kas vägivald ja sundus üksi inimesed tööle panevad? Kas heldus ja ligimesearmastus ühelt poolt ja truudus, töökus ja poolehoid teiselt poolt, ei võiks midagi korda saata?”

„Sa oled unistaja, Horatius. Ma pean sinu mõtteid ausateks ja kõrgeteks, kuid siin maa peal ei saa nendega palju kasu teenida.”

Vanake ärgitas Horatiust kiiresti lahkuma ja lahkus temast südamliku kaelustusega.

Viimaks oli Horatius kõik korraldanud ja reisiks valmis, kuid ta oli väsinud ja haige, samuti rõhus teda üksindus. Tema isa lamas surnuraamil ja suur, ruumikas maja oli tühi. Need, kellega ta koos oli üles kasvanud, oli ta ära saatnud. Ta ohkas raskesti: „Kas siis tõesti truudust olemas ei olegi?”

Ta oli üksi. „Jumal taevas, sina oled truu, ära jäta mind maha, jää Sina minu kõrvale ja kutsu mind peagi siit ilmast ära!” Veelkord jättis ta isaga hüvasti, veelkord käis ta läbi kõik maja toad. Siis sammus ta ukse poole. Võõrastusega nägi ta uksehoidjat, kes seisis nagu alati väikeses ruumis ukse kõrval oma kohal.

„Kus sa olid, kui ma teised orjad lasksin kokku kutsuda?”

„Siin, härra. Keegi ei tulnud minu asemele.”

„Kas sina üksi jäid ustavalt oma kohale? Kas sina üksi jäid truuks?”

Uksehoidja vaatas oma siniste silmadega õiglaselt ja ausalt talle otsa. Horatiusele meenus nüüd lahke pilk, millega mees oli teda tervitanud, kui ta vangist tuli.

„Sina vist küll ei võtnud midagi endale? Sa ei varastanud nagu teised?”

Kurb naeratus ilmus mehe tõsisele näole: „Vaata siia, härra, mul ei ole midagi.”

Horatius uskus seda avala ja ausa näoga meest ja ütles lahkelt: „Ma kinkisin kõigile vabaduse. Mine ka sina!”

Sinised silmad lõid korraks rõõmsalt leekima, kuid siis ilmus tema näole jälle kurb ilme.

„Ma igatsen küll oma koduste metsade järele, aga need, kes mul sinna maha jäid, on kõik ammu surnud. Võõrana lähen ma oma kodumaale tagasi ja kes on kord ahelaid kandnud, sellest ei peeta ka siis lugu, kui ta uuesti vaba mees on.”

„Kuidas su nimi on?”

„Siin kutsuti mind Ronuseks.”

„Sa oled germaanlane?”

„Jah, bataavlane, härra.”

„Kaua sa juba siin ametis oled olnud?”

„Kuusteist aastat.”

Nüüd meenus Horatiusele tema lapsepõlv ja see, kuidas uus uksehoidja oma suuruse tõttu oli tema tähelepanu äratanud. Ähmaselt mäletas ta ka tema eelkäijat, kes oma lobisemisega oli palju pahandusi põhjustanud.

„Kas sa olid sõjavang?”

„Jah.”

Horatius mõtles natuke. „Sind võeti vist vangi sellel sõjakäigul, mille minu isa Civilise vastu ette võttis?”

„Jah.”

„Kuidas oli võimalik sind kuusteist aastat tagasi vangi võtta, sa pidid siis ju väga tugev ja noor olema?”

Mehe näole ilmus nii valulik ilme, et Horatius tema vastust enam ei oodanud, vaid lahkelt ütles: „Sina oled nüüd vaba, Ronus. Mine ja lase minu varahoidjal endale kolm tuhat sestersti välja maksta. Tuhat sai iga ori, sina pead kaks tuhat rohkem saama, sest sa olid ustav.”

„Härra...” germaanlane lõi silmad maha ega julgenud oma palvet välja öelda.

„Mis sa veel tahad?”

„Härra, ma näen, et sa oled kurb ja üksik. Luba ma tulen sinuga kaasa.”

Kümnes peatükk

Aasta oli jälle mööda läinud. Karedate talvapäevade järel oli maale kevad tulnud ja ka see oli juba ammugi suve eest taganenud. Marcelluse vaiksesse orgu polnud veel jõudnud mingit teadet Horatiuselt ega Ismenelt. Vaikselt ja kristlikus alanduses leinasid vanemad oma tütart ja muretsesid Horatiuse pärast. Iga päev vaatasid kolm silmapaari igatsedes oru sissepääsu poole, kust oodati kas kadunuid või mõnda nende saadikut.

Orus valitses rahu nagu ennegi, sest Horatius Cerialise korralduse peale oli Bütsantsi prefekt, hoolimata Cineuse käsust, Marcelluse asunduse rahule jätnud. Nüüd töötasid asunikud

rahulikult põldudel, aedades ja töökodades ning seal, kus põline mets Marcelluse maid piiras, töötasid nad metsa üles ja tegid sellest põllumaad, kuhu nad rajasid aedu ja viinamarjaistandusi. Usinate käte töö tulemusena kerkisid ka uued majad. Marcellus juhatas kõike ja töötas ise ka, vabad asunikud kuulasid tema kui isa sõna. Tema omakorda hoolitses nende eest ja lasi nende kasvavatele lastele uusi eluasemeid ehitada.

Peale Marcelluse ja Akte hoolitses asunike eest nüüd ka Nausikaa. Ta hoolitses ja aitas rõõmuga. Ka vanematele oli ta hoolitsev ja armastav tütar. Tema palavaim püüd oli asendada neile Ismenet ja ometi ütles ta alandlikult: „Iialgi ei saa ma neile täiesti Ismenet asendada. Iialgi ei saa ma nii ilusaks ja heaks nagu tema.” Siis jäi ta kurvaks ja ütles: „Issand, miks ei võtnud sa mind tema asemel ära. Mis kasu on kellelegi minust - vaesest ja väikesest. Vanemad oleksid minu kaotusest kergemini üle saanud, ka Horatius...”

Selle koha peal katkesid iga kord tema mõtted ja tema südamesse asus kummaline valu. Ta oli näinud Horatiust nutmas, Ismene pärast nutmas. Noormehe mehine ilus kuju seisis tal kustumatuna meeles ja see, et õde ennast sellele mehele töötas, oli tema meelest täiesti mõistetav. Alandlikult ja vaikselt oli ta kõrval seisnud, kuigi teades, et tema jaoks enam ühtegi Horatiust ei ole, oli ta ometi nende kahe talle nii kalli inimese armastuse üle kadeduseta rõõmu tundnud. Siis oli saanud see saatuslik hommik ja õde oli kadunud. Ta nägi siis Horatiuse meeleheidet ja seisis tähelepandamatult tema kõrval, põlev valu südames ja palus oma Issandat: „Võta mind, oh Isa, Ismene asemel. Anna tema ta armsamale jälle tagasi.”

Juba sellest ajast alates, kui Nausikaa oli üheaastane, oli vanal teevahil tema näol truu kaaslane. Ka teevahi koerad armastasid tüdrukut. Peaaegu iga päev tuli ta peale vajalike kohustuste täitmist üles mäele, oru sissekäigu juurde, kust ta lahkuvale Horatiusele oli järele vaadanud. Vahel ütles ta teevahile: „Oh, Tobias, veel ikka ei lähene meie orule ühtki võõrast.”

„Ja ongi parem,” vastas vanamees. „Mis head meile tuli neist möödunud aasta võõrastest? Kas tõid nad meile õnne või rahu? Kas

ei käinud õnnetus nende kannul? Kas ei toonud nad sinu isale ja meile kõigile ainult muret ja õnnetust?"

Kuid täna ei olnud tee tühi. Inimesed lähenesid nende orule.

„Oh, ei. See on kindlasti Horatius.”

„Kas sa nägid teda?"

Nausikaa noored silmad vaatasid terasemalt. „Ma näen üht kandetooli, mida teenijad kannavad,” hüüdis ta vanakesele.

„Cineus!” ütles see hirmunult ja pani truba suu juurde. Läbi oru kajas hele, pikalevenitatud heli.

„Hädaoht!” teatas see asunikele ja kõik jäid kuulatama.

„Kandetooli kõrval sammub üks halli habemega teistest teenijatest ja sõjameestest peajagu pikem mees. Ta annab korraldusi, ta näib nende ülem olevat,” teatas tütarlaps edasi.

„Nüüd vaatab ta kandetooli sisse. Ma näen selgesti, et ta nägu on mures. Teenijad kannavad kandetooli pikkamisi ja ettevaatlikult. Nad tulevad pikkamisi lähemale.”

„Nad kannavad vist ühte haiget!” ütles Nausikaa ning ei lasknud ennast enam tagasi hoida ja tormas neile vastu.

Mõne minuti pärast oli ta tulijate juurde jõudnud ja seisis nüüd kohmetunult suure mehe ees, kes vaatas tema poole oma siniste silmadega kurvalt ja tõsiselt alla. Ta palus kandjail peatuda.

„Kes sa oled, laps? Kas meil on Marcelluse asunduseni veel kaua minna?"

„Te olete peagi kohal. Veel ainult mõnisada sammu” ja Nausikaa näitas oru poole, „ja te olete kohal.”

„Jumalatele olgu tänu!"

Suur mees kummardus jälle murelikult alla ja vaatas kandetooli. Oma sisemisele tungile järele andes astus ka Nausikaa lähemale ja vaatas kandetooli.

„Horatius!” hüüdis ta hõisates, aga samas väga ehmatades.

Surmkahvatuna ja kinniste silmadega lamas noormees pehmel asemel. Kui tema armastatud näojooned poleks Nausikaal mitte nii kindlasti meeles olnud, siis poleks ta teda ilmselt ära tundnud. Ühe silmapilgu jooksul oli ta nõutu, kuid see kestis tõesti ainult ühe silmapilgu. Ta jõudis otsusele ja hüüdis jooksu pealt: „Ma ruttan ette ja teatan sellest oma vanematele!"

„Kes sa oled, neitsi?” küsis mees.

„Nausikaa, Marcelluse tütar,” teatas ta ja ruttas minema.

See kurb ja ühtlasi ka rõõmus teade pani Marcelluse ja Akte ehmatama. Kuid siiski seati maja parim tuba haige sõbra vastuvõtmiseks valmis. Marcellus ruttas tulijaile vastu. Kui ta nägi Horatiuse seisundit, saatis ta kandjaid vaikesse valus ukseni. Ta kutsus oma teenijad, et need aitaksid haige majja kanda. Kuid suur mees ei võtnud abi vastu. Ettevaatlikult ja osavate kätega tõstis ta haige nagu väikese lapse oma kätele.

„Kuhu?” küsis ta ainult.

Marcellus läks ees ja mees pani haige tasakesi pehme voodi peale. Vaikides istus ta siis haige voodi ette, vaatas kurvalt haige kahvatanud nägu, kuulas iga tema hingetõmmet ja pani tähele iga tema liigutust. Mehe liigutav hool ja kindel tegutsemine meeldisid Marcellusele, siiski tajus ta temas midagi võõrast ja iseäralikku. Samas tundus see nägu talle kuidagi tuttav olema, kuigi mure ja kurbus olid sinna sügavad jäljed kaevanud.

Nüüd astus ka Akte murelikult haige voodi juurde. „Mis Horatiusega on? Kas ta on juba kaua haige?”

Mees vastas tasasel toonil: „Tema südames põles valu. See haigus vindus temas juba kaua aega, kuid ta ei tahtnud sellega midagi ette võtta. Ta ei andnud endale rahu ega puhkust. Nii sageli kui ma teda palusin oma tervise eest hoolitseda, ütles ta alati: „Edasi, edasi!” Me oleme igasugust häda ja kannatusi talunud. Laev, mis pidi meid Miseeniumist Kreeka randa viima, aeti tormi läbi Aafrika randa. Seal kannatas minu haige härra palju häda.”

Akte kummardus nuttes armastatud sõbra kohale ja kastis tema nägu oma pisaratega. „Tule, armas mees,” ütles ta siis võõrale ja võttis tema käest kinni, „ma olen kindel, et sa olid talle truu kaaslane. Kuid nüüd tule kehakinnitust võtma – haige lamab rahulikult – meie juures pole kombeks külalise käest palju küsida enne kui ta on ennast toidu ja joogiga kosutanud.”

Mees vaatas murelikult oma haige härra poole ja küsis: „Kes jääb tema juurde?”

„Mina,” vastas Akte.

„Ei, ema, mina.” Nausikaa oli märkamatult tuppa tulnud ja juba pikka aega alandlikult eemal seisnud.

„Siis jää sina, laps,” ütles Akte, kes Horatiuse saatusest rohkem teada tahtis. Oma härra pärast muretsevale teenrile ütles ta aga: „Tema on hea hoole all.”

Nüüd viis ta mehe kõrvaltuppa kaetud laua äärde ja palus tema lahkesti kehakinnitust võtma. Mees hakkas isuga sööma.

„Kus on minu mehed? Kas nemad on ka kehakinnitust saanud?”

„Nende eest on kõigiti hoolitsetud.”

„Homme, kui nad on puhanud, võivad Bütsantsi tagasi minna. Need on võõrad mehed, keda ma linnast palkasin.”

„Kas Horatiusel endal teenreid ei ole?”

„Ainult mina.”

Marcellus ja Akte küsisid palju. Selle sõnakehva mehe juures pidid nad ainult küsimuste peale lootma, kui nad midagi tahtsid teada saada. Kuid põhilise said nad temalt ometi teada. Horatius oli mitu korda haige olnud, kuid vaevalt paranedes jälle kiiruga teele asunud.

„Ta jäi ikka nõrgemaks ja nõrgemaks,” jutustas mees, „Bütsantsist ostsin ma kandetooli ja sealt peale on teda kantud.” Ta ohkas raskesti. „Ma enam isegi ei uskunud, et võin ta elavalt siia tuua. Kartsin, et pean oma hea härra tee peal maha matma.” Ta jäi vait ja pühkis käega üle silmade.

Need pisarad tunnistasid selle ustava mehe poolehoiust ja ohvrimeelsusest Horatiuse suhtes hoopis paremini, kui ükski sõna seda oleks võinud teha. Marcellus ja Akte said aru, et kui see mees poleks Horatiuse eest hoolitsenud, poleks nemad teda enam elavana näinud. Nad surusid soojalt mehe kätt ja tänasid teda kogu südamest.

Kuid tema ei tahtnud tänust ja kiitusest midagi kuulda.

Mida sagedamini Marcellus mehe näkku vaatas, seda tuttavam see nägu talle tundus. Ka Akte juurdles oma mõttes selle üle, kust ta seda meest tunneb – need sinised silmad ja näojooned olid kuidagi tutavad.

„Sigmar!” hüüdis ta korraga.

Mees kohkus. „Naine, kust tead sa minu nime, millega mind juba seitseteist aastat keegi kutsunud ei ole.”

Korraga võttis ta kahe käega peast kinni.

„Kas ma olen pime või? Akte ja Marcellus, minu Sigridi sõbrad!”

See oli armas jällenägemine.

„Sigmar, kes sa meid päätsid, tere tulemast, ole südamest tervitatud!”

Nad vaatasid veel kord haiget ja kui nad leidsid, et ta Nausikaa hoole all rahulikult puhkab, polnud küsimistel enam lõppu. Sõnaaher hiiglane muutus päris jutukaks. Esimest korda nii pika aja jooksul leidis ta sõbrad, kes tundsid tema kodumaad ja tema poolt armastatud inimesi, kelle ta oli kaotanud, keda ta veel praegugi taga leinas ja kelle pärast ta oli nii palju kannatanud. Nad rääkisid palju germaanlaste laagrist Castra Vetera juures. Sigridi kohta ei olnud Marcellus ja Akte veel küsinud; nad arvasid, et ta on surnud ega tahtnud teise hingehaavu lahti kiskuda. Nad lootsid, et ta ise temast rääkima hakkab.

Järgmised päevad tõid endaga rasket muret. Surmaingel näis Horatiuse voodi kohal juba tiibu lehvitatavat. Truu Sigmar, Marcellus ja Akte valvasid tema juures ööd ja päevad ja Nausikaa sai vaid suure vaevaga mõneks tunniks magama sundida. Mida truu armastus iganes võis haige seisundi parandamiseks välja mõtelda, seda ka tehti. Kuid aidata võis ainult Jumal. Tema poole tõusid palavad palved ja kaljukindel usk Tema väesse ja abisse ei kõikunud. Täielik tuimus ja nõrkus vahetusid Horatiuse juures hirmsate sonimiste ja rahutuse perioodidega. Kõike, mida ta oli kannatanud, elas ta nüüd sonimistes uuesti üle. Tema ette ilmusid kõik takistused, mida Cineus tema teele oli veeretanud, ja siis ei suudetud teda enam voodis kinni hoida. Ta nägi võitlusi areenil, verd ja surnukehi. Ta nägi metsloomi, kes naljaselt oma ohvrite kallale tormasid. „Ismene!” kajas siis karjatus läbi kogu maja ja kui sellele veel täielik roidumus ei järgnenud, siis võitles ta oma viimase jõuga nendega, kes tema voodi juures valvasid.

Imelik oli aga see, et kui haige silmad lahti lõi või siis ta pilk sonimise ajal Nausikaa peale langes, jäi ta rahulikuks. Siis vaatas ta nii kaua tüdrukule otsa, kuni tema silmad väsimusest kinni langesid. Peagi märkasid ka trued ravitsejad, et tütarlapse nägu näis haiget

rahustavat. Sest ajast alates ei lahkunud Nausikaa enam ööl ega päeval haige voodi eest. Viimaks jäid sonimised järele. Nüüd lamas haige oma asemel rahulikult, kuid surmani väsinult. Ainult Nausikaa oli tema juures. Tema hoolitsev pilk viibis noormehe kahvatul näol, tema käed seadsid noormehe pead ja jahutasid tema põlevat otsaesist. Vaikselt ja tasa nagu mõni ingel talitas ta noormehe voodi ees. Tema näol aga oli iseäralik sära.

Imestades vaatas ema oma lapse peale. Kuidas oli ta viimastel päevadel muutunud! Lapsest oli saanud neiu. Ta oli täiesti Ismene moodi. Mida kauem ema teda vaatas, seda suurema sarnasuse leidis ta sealt oma kadunud tütreaga. Nägu, juuksed, silmad, terve keha oli muutunud Ismene sarnaseks.

„Issand on imet teinud,“ mõtles ema, „Ta annab talle Ismene jälle tagasi. Nüüd hakkab ta paranema.“

Ja Horatius paranes tõesti. Kui ta esimest korda silmad täie teadvuse juures lahti lõi, siis jäi tema pilk peatuma punastava tütarlapse peale.

„Ismene!“ sosistasid tema kahvatud huuled ja õnnesära lendas üle tema kahvatu näo. Tema vahakahvatu käsi haaras neiu käest kinni ja tema jättis oma elusooja käe tema kätte. Õnnelikul pilgul vaatas ta noormehele silma. See naeratas. Siis langesid tema silmad jälle kinni ja ta jäi rahulikult magama. Pikk ja kosutav uni tõi paranemise, võitsid nooruse jõud ja elurõõm, mis olid taas ellu ärganud.

Marcelluse ilusas asunduses olid nüüd jälle rõõmsad ja õnnelikud inimesed. Kuid nad ei unustanud au andmast Jumalale, kes oli neile selle õnne uuesti kinkinud. Kõik pereliikmed hoolitsesid paraneja eest armastuse ja õrnusega. Sigmar ütles kord kurvalt oma härrale: „Nüüd olen mina siin vist küll üleaurune?“

„Ronus, mis sa räägid? Sina jääd minu juurde, ma võlgnen sulle nii palju tänu, sa oled saanud mulle truuks sõbraks.“ Need tänusõnad tegid germaanlase õnnelikuks ja vaigse naeratusena istus ta jälle oma isanda voodi äärde, kust ta rakse haiguse ajal polnud lahkunud. Horatius võis soojadel sügispäevadel välja aeda minna, kuid siis pidi Sigmar Ronus teda toetama. Ta saatis teda kõigil jalutuskäikudel ja oleks tahtnud oma härrat kanda ja talitada nagu väikest last.

„Sigmar?” küsis Horatius kord imestades. Ta oli kuulnud, et tema truud sulast niiviisi kutsutakse.

„Jah, Sigmar,” vastas Marcellus ja jutustas nüüd Horatiusele, kuidas ta oli Ronuses ära tundnud oma vana tuttava ja heategija.

„Oh, sõber,” hüüdis siis Horatius ja sirutas oma vanale teenrile mõlemad käed vastu, „mitte ainult mind pole sa elus hoidnud, sinu heateost on ka minu õnn õitsema löönud.”

Nädalad möödusid. Horatius oli jälle täiesti terve. Ta oli veel kõhn, kuid tema palgeile ilmus juba õrn puna, ning ta silmis oli endine sära. Kurvameelsuse joon Ismene mälestusest oli ikka veel tema näos alles ning andis noorele näole erilise armsuse.

Ta istus tõsisel jutuajamisel Marcelluse, Akte ja Sigmariga aatriumis. Sigmar jutustas Sigridi surmast ja äkki oli see vaikne mees jutukaks muutunud.

„Lahinguväli oli roomlaste kätte langenud,” lõpetas ta oma jutustust, „ja mina ei tahtnud kallist surnukeha nende kätte jätta. Läksin siis mõne julge seltsimehega lahinguväljale. Ma teadsin, et minu plaan oli hulljulge, kuid selline oli ka minu meeleolu. Alguses läks kõik hästi. Me leidsime ta armsa surnukeha, kui me aga nüüd kiiresti tahtsime tagasi minna, märgati meid vaenlase laagrist. Surnukeha andsin ma vendade Arimundi ja Aralarichi kätte ja käskisin neid sellega ruttu põgeneda, kuna meie teiste seltsimeestega nende seljatagust varjasime. Siis sattusime me tagaajajatega võitlusse ja nemad olid tugevamad. Mina sain tugeva hoobi pähe ja kukkusin meelemärkuseta maha.”

Kurva ohkega lisas ta juurde: „Ma ärkasin vangina. Mul oli aga see teadmine, et seltsimehed olid kalli surnukehaga põgenema saanud, küllap nad matsid ta suure auga maha. Kui kangelane langes ta lahinguväljal. Ta läks Walhallasse. Tänu jumalatele, kes mulle nüüd jälle vabaduse andsid! Nüüd võin ka mina kangelase surma otsida.” Germaanlase silmad löid särama ja tema hiigelkeha sirutas end. „Kui kangelane tahan ma lahinguväljal surra, siis võin ma auga jälle tema ette astuda... Sigrid, minu kangelane, minu kilp on puhas. Pidin küll teotust ja viletsust kannatama, kuid suren ikkagi kangelasena. Ma tean, et ta Teutobodi ei unustanud, kuid ma austan tema truudust. Ma pidin ilmselt maapealsest õnnest ilma jääma.

Kõik, mida ma armastasin, olen ma kaotanud – pruudi, isamaa, vabaduse, ja kõige selle juures tundsin ma ka veel hirmu selle üle, et pean orjana surema. Siis oleks ka mu hing kangelaste juurest eemale läinud. Rahutult oleks see hulkunud, Walhalla ukсед oleksid sellele kinni jäänud, ja orja hing ei oleks iialgi võinud Sigridi ette ilmuda.”

„Kas sa ikka kindlasti tead, et Sigridi hing Walhallasse läks?” küsis Akte vahele.

„Ta suri võitluses!” hüüdis Sigmar uhkelt. „Ta leidis surma auväljal.”

„Mõtles järele, Sigmar! Kas sa Sigridi olekus või mõnedes tema sõnades midagi iseäralikku ei märganud?”

„Kõigest hingest igatses ta kodumaa vabadust. Tal polnud muud sihti. Jah, siiski,” jäi Sigmar mõttesse, „ta oli mulle mõnikord arusaamatu nagu mõistatus. Ta rääkis halastusest, leppimisest ja armastusest ning nõudis, et me vangistatud roomlastele head teeksime. Ka ei tahtnud ta tuua inimohvreid.”

„Kas ta sulle kunagi ühest armastuse Jumalast ei rääkinud?”

Sigmar jäi mõttesse. Kaugest minevikust meenus talle nii mõndagi.

„Ta rääkis ühest Jumalast, kes ennast oli armastusest ohverdanud, ühest Õnnistegijast ja Lunastajast. Mina ei suutnud tema sõnade mõtet mõista. Ma mõtlesin üldse ainult võitluse peale. Ma kuulasin lahingukära ja see oli minu kõrvadele kõige ilusam muusika. Mis hoolisin mina sellest vaeste ja rõhutute Jumalast. Vodan ja Thor olid meie jumalad. Nad andsid meie vaimule vahvust ja viisid meid lahingusse.”

„Ja nemad jätsid sind maha!” segas Akte tõsiselt tema jutu vahele. „Oh, Sigmar, sinu Sigrid oli tõe Jumala ära tundnud. Ära otsi teda Walhallast, otsi teda sellest kohast, mille Õnnistegija oma armus ja halastuses on inimestele valmistanud. Mitte selle maailma suured ei ole Tema ees au sees, vaid need, kes head teevad ja tõde otsivad, ning selle eest ka võitlevad ja kannatavad. Oh, Sigmar, maailm on täis valu ja pisaraid. Sa oled seda ise tunda saanud. Kes oli sinu trööstija, kui sa ükski olid? Kes lubas sul uut õnne loota? Kes andis sulle orjapõlves vabaduseloote? Sigmar, sinu jumalad on sind maha jättnud. Nad on ainult uhkete ja tugevate jumalad. Kuid

armastuse ja tõe Jumal halastas sinu peale. Ta juhatas sinu samme, Ta andis sulle vabaduse ja juhtis sind meie juurde. Oh, Sigmar, kas sa veelgi ei taha Teda tundma õppida? See on seesama Jumal, kes Sigridi ära lunastas. Ma tean, et Sigrid suri usus Temasse.”

Sigmar kuulas. Tema nägu tuksus ja ta värises. Ta oli kaua vait.

„Kuigi ma sulle vastu rääkida ei suuda, Akte,” ütles ta viimaks, „siis pole ma ometi see mees, kes pimedast peast sinu sõnade järele käib. Germaanlane jääb oma peremehele truuks, sest usku ei sünni vahetada nagu rõivaid.”

Ta tõusis üles ja läks raskel sammul välja.

Ka Horatius tõusis. Ta tundis Nausikaa järele igatsust ja läks teda aeda otsima. Nagu kevadel säras päike ka nüüd selgest taevast. Horatius kõndis pikkamisi läbi aia, mis sügise värvides veel midagi oma ilust ei olnud kaotanud. Parv linde lendas lõuna poole. „Kuhu te lendate, laulikud sullekuubedes,” kõlasid laulusõnad Horatiuse südames. „Jumal pani igatsuse teie väiksesse rinda. Te rändate kaugusse, kuid kevad toob teid jälle tagasi armsale kodumaale.”

„Ka mina olen kodu leidnud, kodu ja õnne!” Tema rind paisus tänust. „Igavene Isa, tänu olgu sulle, et Sa oled mind ihu ja hinge poolest terveks teinud, Sa oled minu igatsust vaigistanud. Ismene kuhu on uuesti siin maapeal õilmitsema lõonud, uus armastus tärkas ka minu südames. Vaata minu peale alla, Sa Õnnis ja Sa saad selle armastuse üle rõõmustama.”

Siis kuulis ta rõõmsaid hääli. Küla poolt tuli joostes hulk lapsi ja Nausikaa oli nende keskel. Lauldes ja naerdes hüppasid nad tütarlapse ümber ja takistasid tema edasiliikumist. Horatius naeris selle rõõmsa seltskonnaga kaasa, lõpuks aga, kui ta Nausikaa asjatuid vabanemiskatseid nägi, tegi lastele ähvardavat häält. Need lasid Nausikaa lahti ja jooksid minema. Neiu punastas ja tuli tema juurde.

„Oh, need vallatud, nad ei tahtnud mind enam lahti lasta,” hüüdis ta naerdes. Noormehe pilk oli unistades tema peale pidama jäänud.

„Ismene!” tuli teadmatult üle tema huulte. Neiu jäi kurvaks. Ainult Ismene täidab tema südant. Kuna ta Horatiust armastas, soovis ta olla ilus nagu Ismene. Nausikaa ei teadnud, et ta oligi nagu

Ismene. Keegi ei olnud seda talle ütelnud ja hiilgavad metallpeeglid, mis Rooma naistele nii vajalikud olid, olid Marcellus ja Akte oma majast eemale hoidnud.

„Mis sul viga on, Nausikaa?” küsis Horatius õrnalt. Nii südamlikult oli ta praegu lausunud tema nime. Kuid neiu ei julgenud midagi loota ja sammus silmad maas noormehe kõrval edasi.

„Mis sul viga on, Nausikaa?” küsis noormees veelkord. Lapsehing ei suutnud midagi varjata ning ei osanud ka valetada.

„Sa ei saa mind armastada, sest sinu kogu südant täidab Ismene,” vastas ta ja tema suu ümber oli nutuvõru.

„Oh, laps, sinus olen ma kadunu jälle leidnud. Sina oled tema sarnane. Niisugusena astusid sa minu haigevoodi ette ja töid mulle lootust ja rahu.”

„Kas mina olen oma õe sarnane?” tuli viivitades, kuid hõisates tema huulilt.

„Nausikaa, ole minu oma, nagu Ismene seda oli. Astu sina oma õe asemele. Ma olin meeletu kui ma Ismene kaotasin, ma koputasin surma väravatele ja nõudsin sisselaskmist. Kuid Issand ei tahtnud seda. „Nüüd on kannatustest küllalt, inimlaps,” ütles Ta, ja siis astusid sina minu voodi ette, ja koos sinuga tuli minu südamesse rahu ja lootus.”

Sügispäike oli loojumas. Tema kullases valguses sammusid kaks õnnelikku inimest käsikäes edasi. Korruga jäid nad kuulatades seisma. Keegi kõneles seal.

„Sigrid, sa mu ainus arm, kust ma sind leian? Kas sa läksid Walhallasse või on sinu usk suurtesse jumalatesse tõesti kadunud? Kas sa tundsid ühte teist, paremat Jumalat?”

Läbi harvade puuokste nägid armastajad Sigmarit.

„Sigrid, kui sa täna minuga rääkida võiksid? Kui sina mulle teed näitaksid, mida mööda peaks käima? Nagu kangelane tahtsin ma surra. Kas vaatab see Jumal, keda sina uskusid, ka sõjamehe peale?”

„Tema ise on kui kangelane võidelnud,” ütles Horatius ja astus Nausikaaga Sigmari juurde. „Tõeline suurus on iseenese ära võitmises ja teiste eest hoolitsemises. Tema ise on meile teed näidanud ja kes Temale surmani truuks jääb, sellele on Ta lubanud elukrooni anda. Tema järelkäijad ei võitle piigi ja mõõgaga.

Nõtradele ja rahumeelsetele andis Ta käsu: „Võitke maailm ära!” ja saatis neid kui lambaid huntide keskele!”

„Kuidas peaksin ma sellest aru saama? Kas sinu Jumal nõuab elu ja verd?”

„Tema on surma ära võitnud, Tema läheb ees ja seisab surmahädas meie kõrval. Tema on armastus, Sigmar. Ta on meile taevas kodu valmistanud, kuid juba siin maal teeb Ta meid õnnelikeks!”

Horatius võttis Nausikaa käe ja ütles: „Vana sõber, minu õnn on uuesti õitsema lõõnud. Sa tead, mis ma kannatanud olen, kuid kõik, mis ma kaotasin, andis Issand mulle jälle tagasi. Sellepärast anname Temale au ja usume Temasse!”

Sigmar vaatas oma noore käskija ning selle õnneliku kaaslase peale ja tema silmis särasid pisarad.

„Õpetage mind Teda tundma!” hüüdis ta valju häälega. Ja nagu oleks see otsus talle jõudu ja kindlust andnud, ajas ta ennast sirgu, vaatas kaugusse ja kordas Issanda sõnu: „Võitke maailm ära!”